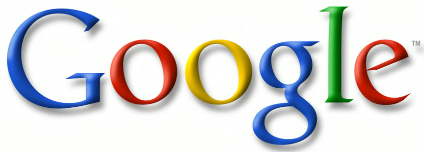

UC-NRLF
B 3 419 620

UNIVERSITÉ DE FRANCE
LYCÉE
NAPOLÉON

Ex-libris
Charles Atwood
Kofoid

NOVA

SCRIPTORUM LATINORUM

BIBLIOTHECA

NOVA
SCRIPTORUM LATINORUM
BIBLIOTHECA
AD OPTIMAS EDITIONES RECENSITA

ACCURANTIBUS PARISIENSIS ACADEMIÆ PROFESSORIBUS

ET COLLIGENTE J.-P. CHARPENTIER

RHETORICES PROFESSORE

C. PLINII SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBRI XXXVII

QUIBUS ACCESSERE
NOVUS INDEX ANIMALIUM, MINERALIUM, VEGETABILIUM SYNONYMICUS,
NOMINUMQUE ET RERUM QUO AD CETERA ENODATIO,
HABITA ALPHABETICI ORDINIS RATIONE,
E NOTIS GALLICÆ EDITIONIS
AJASSON DE GRANDSAGNE

QUARUM AUCTORES EXSTITERE
AD ZOOSOPHIAM, UT PLURIMUM,
G. CUVIER
PASSIM VERÒ, ET IN IIS QUÆ ZOOSOPHIÆ NON ERANT,
DOÉ, E. DOLO, FÉE, ETC.

VOLUMEN SECUNDUM

PARISIIS
EXCUDUNT PLON FRATRES
—
1845

C. PLINII SECUNDI

HISTORIARUM MUNDI

LIBER II.

DE MUNDO ET ELEMENTIS.

An finitus mundus, et an unus.

I. 1. MUNDUM, et hoc quod nomine alio Cælum appellare libuit, cujus circumflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est, æternum, immensum, neque genitum, neque interiturum unquam. Hujus extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanæ conjectura mentis. Sacer est, æternus, immensus, totus in toto, immo vero ipse totum; finitus, et infinito similis; omnium rerum certus, et similis incerto; extra, intra, cuncta complexus in se; idemque rerum naturæ opus, et rerum ipsa natura. Furor est, mensuram ejus animo quosdam agitasse, atque prodere ausos; alios rursus, occasione hinc sumpta, aut his data, innumerabiles tradidisse mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret, aut, si una omnes incubaret, totidem tamen soles, totidemque lunas, et cetera, ut jam in uno, et

immensa et innumerabilia sidera : quasi non eadem quæstione semper in termino cogitationis occursura, desiderio finis alicujus; aut, si hæc infinitas naturæ omnium artifici possit adsignari, non illud idem in uno facilius sit intelligi, tanto præsertim, opere. Furor est, profecto furor, egredi ex eo, et, tanquam interna ejus cuncta plane jam sint nota, ita scrutari extera : quasi vero mensuram ullius rei possit agere qui sui nesciat, aut mens hominis videre quæ mundus ipse non capiat.

De forma ejus.

II. 2. Formam ejus in speciem orbis absoluti globatam esse, nomen in primis et consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed et argumenta rerum, docent : non solum quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, seque includit et continet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium ullis sui partibus sentiens; nec quia ad motum quo subinde verti debeat, ut mox apparebit, talis aptissima est; sed oculorum quoque probatione, quod convexus mediusque quacumque cernatur, quum id accidere in alia non possit figura.

De ejus motu. — Cur mundus dicatur.

III. 3. Hanc ergo formam ejus æterno et irrequieto ambitu, inenarrabili celeritate, viginti quatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus et occasus haud dubium reliquere. An sit immensus et ideo sensum aurium excedens tantæ molis rotatæ vertigine assidua sonitus, non

equidem facile dixerim, non hercle magis quam circumactorum simul tinnitus siderum suosque volventium orbes, an dulcis quidam et incredibili suavitate concentus. Nobis qui intus agimus, juxta diebus noctibusque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerumque cunctarum impressas, nec, ut in volucrum notamus ovis, lævitate continua lubricum corpus, quod clarissimi auctores dixere, rerum argumentis indicatur : quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari præcipue, ac plerumque confusis monstrificæ, gignantur effigies; præterea visus probatione, alibi plaustri, alibi ursi, tauri alibi, alibi litteræ figura, candidiore medio per verticem circulo.

4. Equidem et consensu gentium moveor. Nam quem *κόσμον* Græci, nomine ornamenti, appellavere, eum nos, a perfecta absolutaque elegantia, *mundum*. Cælum quidem haud dubie cælati argumento dicimus, ut interpretatur M. Varro. Adjuvat rerum ordo, descripto circulo qui Signifer vocatur in duodecim animalium effigies, et per illas Solis cursus congruens tot sæculis ratio.

De elementis et planetis.

IV. 5. Nec de elementis video dubitari quatuor ea esse. Ignium summum; inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Græci nostrique eodem vocabulo aera appellant; vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque consertum. Hujus vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diversitatis

effici nexum, et levia ponderibus inhiberi quo minus evolent, contraque gravia, ne ruant, suspendi levibus in sublime tendentibus. Sic, pari in diversa nisu, in suo quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu : quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eamdemque universi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat; ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eamdem ex omnibus necti, eidemque omnia inniti.

6. Inter hanc cælumque eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera quæ ab incessu vocamus errantia, quum errent nulla minus illis. Eorum medius Sol fertur, amplissima magnitudine ac potestate; nec temporum modo terrarumque, sed siderum etiam ipsorum cælique rector. Hunc mundi esse totius animum ac planius mentem, hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet, opera ejus æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras; hic reliqua sidera occultat, illustrat; hic vices temporum annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat; hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat; hic suum lumen ceteris quoque sideribus fenerat : præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.

De Deo.

V. 7. Quapropter effigiem Dei formamque quærere imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus, si modo

est alius, et quacumque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam et Beneficium, majorem ad socordiam accedit. Fragilis et laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, ut portionibus coleret quisque, quo maxime indigeret. Itaque numina alia aliis gentibus, et numina in iisdem innumerabilia reperimus; inferis quoque in genera descriptis, morbisque, et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publice Febris fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium, et ara Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem major cælitum populus etiam quam hominum intelligi potest, quum singuli quoque ex semetipsis totidem deos faciant, Junones Geniosque adoptando sibi; gentes vero quædam animalia et aliqua etiam obscena pro diis habeant, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos et alia similia jurantes. Matrimonia quidem inter deos credi, tantoque ævo ex his neminem nasci, et alios esse grandævos semperque canos, alios juvenes atque pueros, atri coloris, aligeros, claudos, ovo editos, et alternis diebus viventes morientesque, puerilium prope deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox jurgia et odia, atque etiam furtorum esse et scelerum numina. Deus est mortali juvare mortalem, et hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani; hac nunc

cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnís ævi rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi bene merentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribant. Quippe et omnium aliorum nomina deorum, et quæ supra retuli siderum, ex hominum nata sunt meritis. Jovem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, et esse cælestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur?

Irridendum vero, agere curam rerum humanarum illud quidquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusve? Vix prope est judicare utrum magis conducat generi humano quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant monstraque quæ colunt; damnant et excogitant cibos; imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, inrogant; non matrimonia, non liberos, non denique quidquam aliud, nisi juvantibus sacris, deligunt. Alii in ipso Capitolio fallunt, ac fulminantem pejerant Jovem. Et hos juvant scelera, illos sacra sua pœnis agunt.

Invenit tamen inter has utrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo conjectatio esset. Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus Fortuna sola invocatur : una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur : volubilis, a plerisque vero et cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia expensa, huic om-

nia feruntur accepta; et in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit. Adeoque obnoxiæ sumus sortis, ut Sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.

Pars alia et hanc pellit, astroque suo eventus adsignat, et nascendi legibus; semelque in omnes futuros unquam Deo decretum, in reliquum vero otium datum. Sedere cœpit sententia hæc, pariterque et eruditum vulgus et rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum præscita, aruspicum prædicta, atque etiam parva dictu, in auguriis sternumenta, et offensiones pedum. Divus Augustus lævum prodidit sibi calceum præpostere inductum quo die seditione militari prope afflictus est. Quæ singula improvidam mortalitatem involvunt, solum ut inter ista certum sit nihil esse certi, nec miserius quidquam homine aut superbius. Ceteris quippe animantium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit; uno quidem vel præferendo cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, superque de morte non cogitant.

Verum in his deos agere curam rerum humanarum credi, ex usu vitæ est; pœnasque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas esse; nec ideo proximum illi genitum hominem, ut vilitate juxta belluas esset. Imperfectæ vero in homine naturæ præcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Namque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis; nec mortales æternitate donare, aut revocare defunctos; nec facere ut qui vixit non vixerit, qui honores ges-

sit non gesserit; nullumque habere in præterita jus, præterquam oblivionis; atque (ut facetis quoque argumentis societas hæc cum Deo copuletur) ut bis dena viginti non sint, ac multa similiter, efficere non posse: per quæ declaratur haud dubie naturæ potentia, idque esse quod Deum vocamus. In hæc divertisse non fuerit alienum, vulgata propter assiduam quæstionem de Deo.

De siderum natura. — De planetarum motu.

VI. 8. Hinc redeamus ad reliqua naturæ sidera, quæ affixa diximus mundo. Non illa, ut existimat vulgus, singulis adtributa nobis, et, clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cujusque lucentia, adnumerata mortalibus; nec cum suo quæque homine orta moriuntur, nec aliquem exstingui decidua significant. Non tanta cælo societas nobiscum est, ut nostro fato mortalis sit ibi quoque siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris ignea vi abundantiam reddunt, quum decidere creduntur: ut apud nos quoque id, luminibus accensis, liquore olei notamus accidere. Ceterum æterna est cælestibus natura, intexentibus mundum, intextuque concretis; potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens quæ, propter effectus claritatemque et magnitudinem, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inventionibus non dilatis. Obliquitatem ejus intellexisse, hoc est rerum fores aperuisse, Anaximander Milesius tra-

ditur primus, olympiade quinquagesima octava. Signa deinde in eo Cleostratus, et prima Arietis ac Sagittarii. Sphæram ipsam ante multo Atlas. Nunc, relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cælum terrasque tractentur.

Summum esse quod vocant Saturni sidus, ideoque minimum videri, et maximo ambire circulo, ac tricesimo anno ad brevissima sedis suæ principia regredi, certum est. Omnium autem errantium siderum meatus, interque ea Solis et Lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est lævum, illo semper in dexteram præcipiti. Et quamvis assidua conversione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occasum, adverso tamen ire motu per suos quæque passus. Ita fieri, ne convolutus aer eamdem in partem, æterna mundi vertigine, ignavo globo torpeat, sed findatur, adverso siderum verbere discretus et digestus. Saturni autem sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ; multoque ex eo inferiorem Jovis circulum, et ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignei, ardentis a Solis vicinitate, binis fere annis converti. Ideoque hujus ardore nimio et rigore Saturni, interjectum ambobus, ex utroque temperari Jovem, salutaremque fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidem trecentarum sexaginta; sed ut observatio umbrarum ejus redeat ad notas, quinos annis dies adjici, superque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio Solis itineri congruat.

Infra Solem ambit ingens sidus, appellatum Veneris,

alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter diem maturans: contra, ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens. Quam naturam ejus Pythagoras Samius primus deprehendit, olympiade circiter LXII, qui fuit urbis Romæ annus CCXXII. Jam magnitudine extra cuncta alia sidera est; claritatis quidem tantæ, ut unius hujus stellæ radiis umbræ reddantur. Itaque et in magno nominum ambitu est. Alii enim Junonis, alii Isidis, alii Matris deum appellavere. Hujus natura cuncta generantur in terris. Namque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modo conceptus implet, verum animantium quoque omnium stimulat. Signiferi autem ambitum peragit trecenis et duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquam absistens partibus sex atque quadraginta longius, ut Timæo placet.

Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi proximum illi Mercurii sidus, a quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur, novem diebus ociore ambitu: modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti tribus partibus remotior, ut hic idem et Sosigenes docent. Ideo et peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supra dictis. Namque ea et quarta parte cæli a Sole abesse, et tertia; et adversa Soli sæpe cernuntur. Majoresque alios habent cuncta plenæ conversionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

9. Sed omnium admirationem vincit novissimum si-

dus, terrisque familiarissimum, et tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari maxime sidus indignantium. Crescens semper, aut senescens; et modo curvata in cornua facie, modo æqua portione divisa, modo sinuata in orbem; maculosa, eademque subito prænitens; immensa orbe pleno, ac repente nulla; alias pernox, alias sera, et parte diei Solis lucem adjuvans; deficiens, et in defectu tamen conspicua; quæ mensis exitu latet, quum laborare non creditur; jam vero humilis, et excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota cælo, alias contigua montibus; nunc in aquilonem elata, nunc in austros dejecta: quæ singula in ea deprehendit hominum primus Endymion, et ob id amore ejus captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce; miraque humani ingenii peste, sanguinem et cædes condere annalibus juvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.

Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque et tertia diei parte, peragit spatia eadem quæ Saturni sidus altissimum triginta, ut dictum est, annis. Deinde, morata in coitu Solis biduo, quum tardissime tricesima luce rursus ad easdem vices exit, haud scio an omnium quæ in cælo pernosci potuerunt magistra: in duodecim mensium spatia oportere dividi annum, quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia consequitur; Solis fulgore eam ut reliqua siderum regi, siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus;

ideo molliore et imperfecta vi solvere tantum humorem, atque etiam augere, quem Solis radii absumant; ideo et inæquali lumine adspici, quia, ex adverso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat quantum ex Sole ipsa concipiat; in coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis adversa illo regerat unde acceperit; sidera vero haud dubie humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum ultra justa vi; maculas enim non aliud esse quam terræ raptas cum humore sordes; 10. defectus autem suos et Solis, rem in tota contemplatione naturæ maxime miram et ostento similem, eorum magnitudinum umbræque indices exsistere.

De Lunæ et Solis defectibus.

VII. Quippe manifestum est Solem interventu Lunæ occultari, Lunamque Terræ objectu; ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente Terræ, Terraque Lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumque illius umbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quam terræ umbram. Figuram autem umbræ similem metæ, ac turbini inverso: quando mucrone tantum ingruat, neque Lunæ excedat altitudinem; quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, et talis figura semper mucrone deficiat. Spatio quidem consumi umbras, indicio sunt volucrum præalti volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumque ætheris. Supra lunam pura omnia ac diuturnæ

lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina a tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt utrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multivagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

De magnitudine siderum.

VIII. 11. Hæc ratio mortales animos subducit in cælum, ac, velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit.

Non posset quippe totus Sol adimi terris intercedente Luna, si Terra major esset quam Luna. Tertia ex utroque vastitas Solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem ejus oculorum argumentis atque conjectura animi scrutari: immensum esse, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia umbras paribus jaciat intervallis, tanquam toto spatio medius; et quia per æquinoctium, omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat a vertice; item quia citra solstitialem circulum habitantium meridie ad septemtrionem umbræ cadant, ortu vero ad occasum: quæ fieri nullo modo possent nisi multo quam Terra major esset; nec quod montem Idam exoriens latitudine exsuperet, dextra lævaque large amplectens, præsertim tanto discretus intervallo.

Defectus Lunæ magnitudinem ejus haud dubia ratione declarat, sicut Terræ parvitatem ipse deficiens. Namque, quum sint tres umbrarum figuræ, constetque, si par lumini sit materia quæ jactat umbram, columnæ effigie

jaci, nec habere finem; si vero major materia quam lumen, turbinis recti, ut sit imum ejus angustissimum, et simili modo infinita longitudo; si minor materia quam lux, metæ exsistere effigiem in cacuminis finem desinentem; talemque cerni umbram deficiente Luna, palam fit ut nulla amplius relinquatur dubitatio superari magnitudine Terram : id quidem et tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exusturus haud dubie, et sic quoque exurens quadam in parte; tanta magnitudo est.

Quæ quis invenerit in observatione cælesti.

IX. 12. Et rationem quidem defectus utriusque primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui consul cum Marcello fuit, sed tum tribunus militum, sollicitudine exercitu liberato, pridie quam Perseus rex superatus a Paulo est, in concionem ab imperatore productus ad prædicendam eclipsim, mox et composito volumine. Apud Græcos autem investigavit primus omnium Thales Milesius, olympiadis XLVIII anno quarto prædicto Solis defectu qui Alyatte rege factus est, Urbis conditæ anno CLXX. Post eos utriusque sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, menses gentium, diesque et horas, ac situs locorum, et visus populorum complexus, ævo teste, haud alio modo quam consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supraque mortalia, tantorum numinum lege deprehensa, et misera hominum mente absoluta, in defectibus sce-

lera aut mortem aliquam siderum pavente (quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatum sublimia ora palam est deliquio Solis), et in Luna veneficia arguente mortalitate, et ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pavore, ignarus causæ, Nicias Atheniensium imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio este, cæli interpretes, rerumque naturæ capaces, argumenti repertores quo deos hominesque vinxistis! Quis enim hæc cernens, et statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat?

Nunc confessa de iisdem breviter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictimque reddita; nam neque instituti operis talis argumentatio est, neque omnium rerum afferri posse causas minus mirum est quam constare in aliquibus.

Quando recurrant Solis ac Lunæ defectus.

X. 13. Defectus ducentis viginti tribus mensibus redire in suos orbes certum est; Solisque defectum non nisi novissima primave fieri Luna, quod vocant coitum; Lunæ autem non nisi plena, semperque citra quam proxime fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statis diebus horisque, sub terra. Nec tamen, quum superne fiunt, ubique cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante convexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, et Lunæ defectum aliquando quinto mense a priore fieri, Solis vero septimo; eumdem bis

in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni; quæque sunt in hoc miraculo maxime mira, quum conveniat umbra Terræ Lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus; et quanam ratione, quum Solis exortu umbra illa hebetatrix sub Terra esse debeat, semel jam acciderit ut in occasu Luna deficeret, utroque super terram conspicuo sidere. Nam ut quindecim diebus utrumque sidus quæreretur, et nostro ævo accidit, imperatoribus Vespasianis, patre III, filio iterum consulibus.

De Lunæ motu.

XI. 14. Lunam semper aversis a sole cornibus, si crescat, ortus spectare, si minuatur, occasus, haud dubium est. Lucere dodrantes semuncias horarum ab secunda adjicientem usque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum quam Lunæ magnitudo colligitur, quando illæ et a septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri, sicut affixas cælo Solis fulgor interdiu non cerni, quum æque ac noctu luceant, idque manifestum fiat defectu Solis et prææltis puteis.

Errantium motus, et luminum canonica.

XII. 15. Errantium autem tres, quas supra Solem diximus sitas, occultantur, meantes cum eo. Exoriuntur vero matutino, discedentes partibus nunquam amplius

undenis. Postea radiorum ejus contactu reguntur, et in triquetro, a partibus centum viginti, stationes matutinas faciunt, quæ et primæ vocantur; mox in adverso, a partibus centum octoginta, exortus vespertinos; iterumque, in centum viginti ab alio latere appropinquantes, stationes vespertinas, quas et secundas vocant; donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella, ut propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: unde et nomen accepit is motus, primus et secundus nonagenarius dictus ab utroque exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, quum ceteræ utraque statione quaternos menses non impleant.

Inferiores autem duæ occultantur in coitu vespertino, simili modo; relictoque Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos; atque a longissimis distantiæ suæ metis Solem insequuntur, adeptæque occasu matutino conduntur ac prætereunt; mox eodem intervallo vespere exoriuntur, usque ad quos diximus terminos; ab his retrogradiuntur ad Solem, et occasu vespertino delitescunt. Veneris stella et stationes duas, matutinam vespertinamque, ab utroque exortu facit, a longissimis distantiæ suæ finibus. Mercurii stationes breviore momento quam ut deprehendi possint.

Quare eadem alias altiora, alias propiora videantur.

XIII. Hæc est luminum occultationumque ratio, perplexior motu, multisque involuta miraculis. Siquidem magnitudines suas et colores mutant; et eædem ad

septemtrionem accedunt, abeuntque ad austrum; terrisque propiores aut cælo repente cernuntur. In quibus aliter multa quam priores tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris qui primi quærendi vias demonstraverunt: modo ne quis desperet sæcula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt.

Prima circulorum quos Græci ἀψῖδας in stellis vocant: etenim Græcis utendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliique quam mundo: quoniam terra, a verticibus duobus quos appellaverunt polos, centrum cæli est, nec non signiferi, oblique inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exsurgunt; ideoque diversos habent orbes, motusque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breviores esse.

16. Igitur a terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Jovi in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et e contrario, ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit ut tardius moveri videantur, quum altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent tardentve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis; sed quia deductas ab summa abside lineas coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios; idemque motus alias major, alias minor, centri propinquitate sentitur.

Altera sublimitatum causa, quoniam a suo centro absidas altissimas habent in aliis signis: Saturnus in Libræ parte vicesima, Jupiter Cancri quintadecima, Mars

Capricorni vicesima octava, Sol Arietis decima nona, Venus Piscium vicesima septima, Mercurius Virginis decima quinta, Luna Tauri tertia.

Tertia altitudinum ratio, cæli mensura, non circuli, intelligitur; subire eas aut descendere per profundum aeris, oculis existimantibus.

Huic connexa latitudinum signiferi, obliquitatisque, causa est. Per hunc stellæ, quas diximus, feruntur; nec aliud habitatur in terris quam quod illi subjacet, reliqua a polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus; quæ causa intelligitur efficere ut quædam animalia et in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem ejus vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurii stella laxissime, ut tamen e duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has æqualiter, sed duas medio ejus, et supra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stella quatuor medias, Jovis mediam et super eam duas; Saturni duas, ut Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad austrum descendentium, aut ad aquilonem subeuntium. Hac constare et tertiam illam a terra subeuntium in cælum, et pariter scandi eam quoque, existimavere plerique falso; qui ut coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, et omnes eas complexa causas.

Convenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ et latitudine et altitudine; exortusque matutinos in initio cujusque fieri; stationes in mediis latitudinum articulis, quæ vocant Ecliptica. Perinde confessum est

motum augeri quandiu in vicino sint terræ; quum abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maxime sublimitatibus adprobatur. Æque non est dubium in exortibus matutinis etiam numerum augeri; atque a stationibus primis tres superiores diminui usque ad stationes secundas.

Quæ quum ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi, quoniam in eo primum habitu incipiant parcius adjici motus; in stationibus vero primis altitudinem subire, quoniam tum primum incipiat detrahi numerus, stellæque retroire. Cujus rei ratio privatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, et triangulo Solis radio, inhibentur rectum agere cursum, et ignea vi levantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro; ideoque existimantur stare, unde et nomen accepit statio. Progreditur deinde ejusdem radii violentia, et retroire cogit vapor repercussus. Multo id magis in vespertino earum exortu, toto Sole averso, quum in summas absidas expelluntur, minimeque cernuntur, quoniam altissime absunt, et minimo feruntur motu, tanto minore quum hoc in altissimis absidum evenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius jam se minuente motu; non tamen ante stationes secundas augente, quum et altitudo descenditur, superveniente ab alio latere radio, eademque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radii, an superveniant. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, et a nullo ante nos reddita.

Cur motus dissimiles eadem habeant.

XIV. 17. Primum igitur dicatur cur Veneris stella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius viginti tribus a Sole abscedant, sæpe citra eas ad Solem reciprocent. Conversas habent utræque absidas, ut infra Solem sitæ; tantumque circulis earum subter est, quantum superne prædictarum; et ideo non possunt abesse amplius, quoniam curvatura absidum ibi non habet longitudinem majorem. Ergo utrique simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum evagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex, et ad partes viginti tres perveniunt? Immo vero. Sed ratio canonica fallit. Namque apparet absidas quoque earum moveri, quod nunquam transeant Solem. Itaque quum in partem ipsam ejus incidere margines alterutro latere, tum et stellæ ad longissima sua intervalla pervenire intelliguntur: quum citra fuere margines totidem partibus, et ipsæ ocius redire creduntur, quum sit illa semper utrique extremitas summa. Hinc et ratio motuum conversa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occasu vespertino, hæ tardissime; illæ a terra altissime absunt quum tardissime moventur, hæ quum ocissime. Quia, sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in his extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hæ vero augere. Illæ retro cursum agunt a statione matutina usque ad vespertinam; Veneris, a vespertina usque ad matu-

tinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem vero ac Solem insequi a statione matutina, ocissima in occasu matutino, et altissima; degredi autem latitudine, motumque minuere ab exortu vespertino; retro quidem ire, simulque altitudine degredi a statione vespertina. Mercurii rursus stella utroque modo scandere ab exortu matutino, degredi vero latitudine a vespertino; consecutoque Sole ad quindecim partium intervallum, consistit quatriduo prope immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroque graditur ab occasu vespertino usque ad exortum matutinum. Tantumque hæc, et Luna, totidem diebus quot subiere, descendunt. Veneris quindecies pluribus subit. Rursus Saturni et Jovis duplicato degrediuntur; Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ varietas. Sed ratio evidens : nam quæ in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt ægre.

Catholica siderum errantium.

XV. Multa promi amplius circa hæc possunt secreta naturæ, legesque, quibus ipsa serviat. Exempli gratia : in Martis sidere, cujus est maxime inobservabilis cursus, nunquam id stationem facere Jovis sidere triquetro; raro admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas; nec exortus, nisi in duobus signis tantum, Cancri et Leonis, simul edere. Mercurii vero sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine, in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retro-

gradum in Tauro et Geminis non fieri; in Cancro vero non citra vicesimam quintam partem. Lunam bis coitum cum Sole et in nullo alio signo facere quam Geminis, non coire aliquando in Sagittario tantum. Novissimam vero primamque eadem die vel nocte, nullo alio in signo quam Ariete, conspici : id quoque paucis mortalium contingit; et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sidus et Martis, quum plurimum, diebus centum septuaginta; Jovis triginta sex, aut quum minimum denis detractis diebus; Veneris sexaginta novem, aut quum minimum quinquaginta duobus; Mercurii tredecim, aut quum plurimum octodecim.

Quæ ratio colores eorum mutet.

XVI. 18. Colores ratio altitudinum temperat : siquidem earum similitudinem trahunt in quarum aera venere subeundo, tingitque adpropinquantes utralibet alieni meatus circulus : frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem; Sol, atque commissuræ absidum, extremæque orbitæ, atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est : Saturno candidus, Jovi clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli quum oritur ardens, postea radians. His causis connexo visu et earum quæ cælo continentur. Namque modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunæ, placida nocte leniter illustrante eas; modo raritas, ut fugisse miremur, plenilunio abscondente, aut quum Solis suprave dictarum radii visus perstrinxere nostros. Et

ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubie differentias sentit, hebetante cetero inflexos mundi convexitate eos, præterquam ubi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis dividua est, in triquetro seminani ambitur orbe, impletur autem in adverso; rursusque minuens easdem effigies paribus edit intervallis, simili ratione qua supra Solem tria sidera.

Solis motus, et dierum inæqualitatis ratio.

XVII. 19. Sol autem ipse quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, vere et autumno, et in centrum incidens terræ, octavis in partibus Arietis ac Libræ; bis permutatis spatiis, in auctum diei, bruma, octava in parte Capricorni; noctis vero, solstitio, totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est Signiferi, quum pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem; quæ vero obliqua, ociore transeunt spatio.

Quare fulmina Jovi assignentur.

XVIII. 20. Latet plerosque, magna cæli assectatione compertum a principibus doctrinæ viris, superiorum trium siderum ignes esse qui decidui ad terras fulminum nomen habeant; sed maxime ex iis medio loco siti, fortassis quoniam contagium nimii humoris ex superiore circulo, atque ardoris ex subjecto, per hunc modum egerat; ideoque dictum Jovem fulmina jaculari. Ergo ut

e flagrante ligno carbo cum crepitu, sic a sidere cælestis ignis exspuitur, præscita secum afferens, ne abdicata quidem sui parte in divinis cessante operibus. Idque maxime turbato fit aere; quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu gravidi sideris partu.

Intervalla siderum.

XIX. 21. Intervalla quoque siderum a terra multi indagare tentaverunt; et Solem abesse a Luna undeviginti partes, quantum Lunam ipsam a terra, prodiderunt. Pythagoras vero, vir sagacis animi, a terra ad Lunam centum viginti sex millia stadiorum esse collegit; ab ea usque ad Solem duplum; inde ad duodecim signa triplicatum: in qua sententia et Gallus Sulpicius noster fuit.

De sideribus, musica.

XX. 22. Sed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum quantum absit a terra Luna. Ab ea ad Mercurium spatii ejus dimidium; et ab eo ad Venerem fere tantumdem. A qua ad Solem sesquiplum; a Sole ad Martem tonum, id est quantum ad Lunam a terra. Ab eo usque Jovem dimidium; et ab eo ad Saturnum dimidium, et inde sesquiplum ad Signiferum. Ita septem tonos effici, quam diapason harmoniam vocant, hoc est universitatem concentus. In ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Jovem Phrygio, et in reliquis similia, jucunda magis quam necessaria subtilitate.

De mundo, geometrica.

XXI. 23. Stadium centum viginti quinque nostros efficit passus, hoc est pedes sexcentos viginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum a terra altitudinem esse, in qua nubila, ac venti, nubesque proveniant. Inde purum, liquidumque, et imperturbatæ lucis aerem. Sed a turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri ut tam immensa ejus magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta hæc et inextricabilia; sed tam prodenda quam sunt prodita. In queis tamen una ratio geometricæ collectionis nunquam fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi; nec ut mensura (id enim velle pene dementis otii est), sed ut tantum æstimatio conjectanti constet animo. Nam quum trecentis sexaginta et fere sex partibus orbis Solis, ex circuitu ejus, patere appareat circulum per quem meat; semperque dimetiens tertiam partem ambitus, et tertiæ paulo minus septimam colligat, apparet, dempta ejus dimidia (quoniam terra centralis interveniat), sextam fere partem hujus immensi spatii quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio; Lunæ vero duodecimam, quoniam tanto breviore quam Sol ambitu currit; ita ferri eam in medio Solis ac Terræ. Mirum quo procedat improbitas cordis humani! Parvulò aliquo invitata successu, sicut in supradictis, occasionem impudentiæ ratio largi-

tur; ausique divinare Solis ad terram spatia, eadem ad cælum agunt, quoniam sit medius Sol: ut protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habet septimas, tantas habere circulum duo et vicesimas; tanquam plane a perpendiculo mensura cæli constet!

Ægyptia ratio, quam Petosiris et Necepsos ostendere, singulas partes in lunari circulo (ut dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit; in Saturni, amplissimo, duplum; in Solis, quem medium esse diximus, utriusque mensuræ dimidium. Quæ computatio plurimum habet pudoris, quoniam, ad Saturni circulum addito Signiferi ipsius intervallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

De repentinis sideribus, seu cometis.

XXII. 24. Restant pauca de mundo; namque et in ipso cælo stellæ repente nascuntur. Plura earum genera.

25. Cometas Græci vocant, nostri Crinitas, horrentes crine sanguineo, et comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus, inferiore ex parte, in speciem barbæ longæ, promittitur juba. Acontiæ jaculi modo vibrantur, ocissimo significatu. Hæc fuit de qua quinto consulatu suo Titus imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit, ad hunc diem novissime visa. Easdem breviores et in mucronem fastigiatas, Xiphias vocavere, quæ sunt omnium pallidissimæ, et quodam gladii nitore, ac sine ullis radiis; quos Disceus, suo nomini

similis, colore autem electro, raros e margine emittit. Pitheus doliorum cernitur figura, in concavo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit quum Græcia apud Salamina depugnavit. Lampadias ardentes imitatur faces; Hippeus equinas jubas, celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit et candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens ut vix contueri liceat, specieque humana dei effigiem in se ostendens. Fiunt et hirti, villorum specie, et nube aliqua circumdati. Semel adhuc jubæ effigies mutata in hastam est, olympiade centesima nona, Urbis anno trecentesimo nonagesimo octavo. Brevissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est; longissimum, centum octoginta.

Natura, et situs, et genera eorum.

XXIII. Moventur autem alii errantium modo, alii immobiles hærent. Omnes ferme sub ipso septemtrione, aliqua ejus parte non certa, sed maxime in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit et simul plures cerni; nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graves æstusque significari. Fiunt et hibernis mensibus, et in austrino polo, sed ibi citra ullum jubar. Diraque comperta Æthiopum et Ægypti populis, cui nomen ævi ejus rex dedit Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque torvo, nec stella verius quam quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando et errantibus stellis, ceterisque, crines. Sed cometes nunquam in occasura parte cæli est: terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter

piatum, ut civili motu Octavio consule, iterumque Pompeii et Cæsaris bello; in nostro vero ævo circa veneficium quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni; ac deinde principatu ejus, assiduum prope ac sævum. Referre arbitrantur in quas partes sese jaculetur, aut cujus stellæ vires accipiat, quasque similitudines reddat, et quibus in locis emicet; tibiarum specie, musicæ arti portendere; obscenis autem moribus, in verendis partibus signorum; ingeniis et eruditioni, si triquetram figuram quadratamve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edat; venena fundere, in capite septemtrionalis austrinæve Serpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus divo Augusto judicatus ab ipso; qui, incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genetrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Namque his verbis id gaudium prodidit : « Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies, in regione cæli quæ sub septemtrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter deorum immortalium numina receptam; quo nomine id insigne simulacro capitis ejus, quod mox in foro consecravimus, adjectum est. » Hæc ille in publicum; interiore gaudio sibi illum natum, seque in eo nasci interpretatus est; et, si verum fatemur, salutare id terris fuit.

Sunt qui et hæc sidera perpetua esse credant, suoque ambitu ire, sed non nisi relicta ab Sole cerni.

Alii vero qui nasci humore fortuito et ignea vi, ideoque solvi.

Hipparchea de sideribus.

XXIV. 26. Idem Hipparchus nunquam satis laudatus, ut quo nemo magis adprobaverit cognationem cum homine siderum, animasque nostras partem esse cæli, novam stellam et aliam in ævo suo genitam deprehendit; ejusque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, anne hoc sæpius fieret, moverenturque et eæ quas putamus affixas. Idemque ausus, rem etiam deo improbam, adnumerare posteris stellas, ac sidera ad nomen expungere, organis excogitatis per quæ singularum loca atque magnitudines signaret; ut facile discerni posset ex eo, non modo an obirent nascerenturve, sed an omnino aliqua transirent moverenturve, item an crescerent minuerenturque; cælo in hereditate cunctis relicto, si quisquam qui cretionem eam caperet inventus esset.

De cælestibus prodigiis, per exempla historica. Faces, lampades, bolides.

XXV. Emicant et faces, non nisi quum decidunt visæ; qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum edente, præter ora populi meridiano transcucurrit. Duo genera earum: lampades vocant plane faces; alterum bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant quod faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte; bolis vero perpetua ardens, longiorem trahit limitem.

Trabes cælestes, chasma cæli.

XXVI. Emicant et trabes simili modo, quas Docos vocant; qualis quum Lacedæmonii classe victi imperium Græciæ amisere. Fit et cæli ipsius hiatus, quod vocant Chasma.

De cæli coloribus, et flamma cælesti.

XXVII. 27. Fit et sanguinea specie (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium, ad terras cadens inde, sicut olympiadis centesimæ septimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, ut cetera, arbitror exsistere; non, ut plerique, variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat. Quippe ingentium malorum fuere prænuntia : sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror; verum hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non, sicut exortus supra dictos, defectusque, et multa alia, nosci.

De coronis cælestibus.

XXVIII. 28. Cernuntur et stellæ cum Sole totis diebus, plerumque et circa Solis orbem, ceu spiceæ coronæ, et versicolores circuli : qualiter Augusto Cæsare in prima juventa Urbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

29. Exsistunt eædem coronæ circa Lunam, et circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia.

De circulis repentinis.

XXIX. Circa Solem arcus apparuit, L. Opimio, Q. Fabio consulibus; orbis, C. Porcio, M'. Acilio;

30. Circulus rubri coloris, L. Julio, P. Rutilio coss.

Solis defectus longiores.

XXX. Fiunt prodigiosi et longiores Solis defectus, qualis occiso dictatore Cæsare, et Antoniano bello, totius pene anni pallore continuo.

Plures Soles.

XXXI. 31. Et rursus plures Soles simul cernuntur : nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo; nunquam juxta, nec contra terram; nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel et meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui a matutino tempore duraverunt in occasum. Trinos Soles antiqui sæpius videre : sicut Sp. Postumio, Q. Mucio; et Q. Marcio, M. Porcio; et M. Antonio, P. Dolabella; et M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra ætas vidit divo Claudio principe, consulatu ejus, Cornelio Orfito collega. Plures simul quam tres visi ad hoc ævi nunquam produntur.

Plures Lunæ.

XXXII. 32. Lunæ quoque trinæ, ut Cn. Domitio,

C. Fannio consulibus, apparuere : quos plerique appellaverunt soles nocturnos.

Dierum lux noctibus.

XXXIII. 33. Lumen de cælo noctu visum est, C. Cæcilio, Cn. Papirio consulibus, et sæpe alias, ut diei species noctu luceret.

Clypei ardentes.

XXXIV. 34. Clypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcucurrit, solis occasu, L. Valerio, C. Mario consulibus.

Ostentum cæli semel notatum.

XXXV. 35. Scintillam e stella cadere, et augeri terræ adpropinquantem, ac postquam lunæ magnitudine facta sit, illuxisse, ceu nubilo die : dein quum in cælum se reciperet, lampadem factam, semel unquam proditur, Cn. Octavio, C. Scribonio coss. Vidit hoc Silanus proconsul cum comitatu suo.

De discursu stellarum.

XXXVI. 36. Fieri videntur, et discursus stellarum, nunquam temere, ut non ex ea parte truces venti cooriantur.

De stellis quæ Castores vocantur.

XXXVII. 37. Exsistunt stellæ et in mari terrisque. Vidi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo

fulgorem effigie ea. Et antennis navigantium, aliisque navium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, ut volucres sedem ex sede mutantes : graves, quum solitariæ venere, mergentesque navigia : et si in carinæ ima deciderint, exurentes : geminæ autem salutares, et prosperi cursus prænuntiæ : quarum adventu fugari diram illam ac minacem, appellatamque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci et Castori id numen adsignant : eosque in mari deos invocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno præsagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, et in naturæ majestate abdita.

De aere; et quare lapidibus pluat.

XXXVIII. 38. Hactenus de mundo ipso, sideribusque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Namque et hoc cælum appellavere majores, quod alio nomine aera : omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes, multoque inferior (ut animadverto propemodum constare), infinitum ex superiore natura aeris, infinitum et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, et alia fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, et rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum vis : eademque quæ sponte non subeunt, ad se trahit. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radii, et terram in medium undique impellunt.. Iidem infracti resiliunt : et, quæ potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursum-

que in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidemque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum e sublimi trahit. At ille contra nititur, tellusque, ut inani cælo spiritum infundit. Sic ultro citroque commeante natura, ut tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assidue rapta convolvitur, et circa terram immenso rerum causas globo ostendit : subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, et ferme reliquas complexa causas : quoniam et tonitruum et fulminum jactus, horum violentiæ plerique adsignant. Quin et ideo lapidibus pluere interim, quod vento sint rapti, et multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

De statis tempestatibus.

XXXIX. 39. Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas : quasdam vero fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates, et hiemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ut solis ergo natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, et ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fecunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines : alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec vero hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur : quum esse eorum nullum minus luna tam immensæ altitudinis ratio de-

claret. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent : quod manifestum, Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo, quoties errantium accessu impulsa, aut conjectu radiorum exstimulata sunt : qualiter in Suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluvio nomine Hyadas appellant. Quin et sua sponte quædam, statisque temporibus, ut Hœdorum exortus. Arcturi vero sidus non ferme sine procellosa grandine emergit.

De caniculæ ortu.

XL. 40. Nam caniculæ exortu accendi solis vapores quis ignorat? cujus sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Fervent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur stagna. Orygem appellat Ægyptus feram, quam in exortu ejus contra stare, et contueri tradit, ac velut adorare, quum sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maxime in rabiem agi non est dubium.

Vis temporum anni stata.

XLI. 41. Quin partibus quoque signorum quorumdam sua vis inest, ut autumnali æquinoctio, brumaque, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantum tempestatibusque, sed multis et corporum, et ruris experimentis. Afflantur alii sidere, alii commoventur, statis temporibus, alvo, nervis, capite, mente. Olea, et populus alba, et salices, solstitio folia circumagunt. Floret ipso brumali die suspensa in tectis

arentis herba pulegii, rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non observet quotidiano experimento, herbam unam, quæ vocatur heliotropium, abeuntem solem intueri semper, omnibusque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Jam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumque, et concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin et soricum fibras respondere numero lunæ, exquisivere diligentiores : minimumque animal formicam, sentire vires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipue jumentorum quorumdam in oculis morbos cum luna increscere, ac minui. Patrocinatur vastitas cæli immensa, discreta altitudine in duo atque septuaginta signa. Hæ sunt rerum, aut animantium effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidem mille sexcentas adnotavere stellas, insignes videlicet effectu, visuve. Exempli gratia, in cauda Tauri septem, quas appellavere Vergilias, in fronte Suculas, Booten, qui sequitur Septentriones.

De incertis tempestatibus.

XLII. 42. Extra has causas non negaverim exsistere imbres ventosque : quoniam humidam a terra, alias vero propter vapores fumidam exhalari caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum, corpusque, haud dubio conjectatur argumento, quum solem obumbrent, perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

De tonitribus et fulgetris.

XLIII. 43. Igitur non eam inficias, posse in has et ignes superne stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando et tela vibrata stridunt. Quum vero in nubem pervenerint, vaporem dissonum gigni, ut candente ferro in aquam demerso, et fumidum verticem volvi. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus aut vapor, tonitrua edi : si erumpat ardens, fulmina : si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas : ideoque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse et repulsu siderum depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore quum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse et attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse et conflictu nubium elidi ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina et vana, ut quæ nulla veniant ratione naturæ. His percuti montes, his maria, omnesque alios irritos jactus. Illa vero fatidica ex alto, statisque de causis, et ex suis venire sideribus.

Ventorum origo.

XLIV. Simili modo ventos, vel potius flatus, posse et ex arido siccoque anhelitu terræ gigni non negave-

rim : posse et aquis aera exspirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes : posse et solis impulsu agi : quoniam ventus non aliud intelligatur, quam fluxus aeris : pluribusque etiam modis. Namque et e fluminibus, ac sinubus, et e mari videmus, et quidem tranquillo, et alios quos vocant Altanos, e terra consurgere. Qui quidem quum e mari redeunt, Tropæi vocantur : si pergunt, Apogei.

44. Montium vero flexus crebrique vertices, et conflexa cubito, aut confracta in humeros juga, concavi vallium sinus, scindentes inæqualitate ideo resultantem aera (quæ causa etiam voces multis in locis reciprocas facit sine fine), ventos generant.

45. Jam quidam et specus, qualis in Dalmatiæ ora, vasto in præceps hiatu, in quem dejecto levi pondere, quamvis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin et in Cyrenaica provincia rupes quædam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro volvente arenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest.

Ventorum observationes diversæ.

XLV. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos statos atque perspirantes : quos non tractus aliquis, verum terræ sentiunt : qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt : sive assiduo mundi incitatu, et contrario siderum occursu nascuntur; sive hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc

illuc tanquam in utero aliquo vagus : sive disparili errantium siderum ictu, radiorumque multiformi jactu flagellatus aer, sive a suis sideribus exeunt his propioribus, sive ab illis cælo affixis cadunt, palam est illos quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

46. Viginti amplius auctores græci veteres prodidere de his observationes. Quo magis miror, orbe discordi, et in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curæ fuisse, tam ardua inventu : inter bella præsertim et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus ferme tenentibus : ut hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eo accessere, verius noscat, quam indigenarum scientia : nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem inventa perdisci. Non erant majora præmia, in multos dispersa fortunæ magnitudine : et ista plures sine præmio alio, quam posteros juvandi, eruerunt. Mores hominum senuere, non fructus : et immensa multitudo aperto, quodcumque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu, navigat : sed lucri, non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, et tantum avaritiæ intenta, id ipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quam instituto fortassis conveniat operi, tractabo ventos, tot millia navigantium cernens.

Ventorum genera.

XLVI. 47. Veteres quatuor omnino servavere, per

totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat), hebeti, ut mox judicatum est, ratione. Secuta ætas octo addidit, nimis subtili, et concisa : proximis inter utramque media placuit, ad brevem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus : ab oriente æquinoctiali Subsolanus, ab oriente brumali Vulturnus : illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A meridie Auster, et ab occasu brumali Africus : Noton, et Liba nominant. Ab occasu æquinoctiali Favonius, ab occasu solstitiali Corus : Zephyrum, et Argesten vocant. A septentrionibus, Septentrio : interque eum et exortum solstitialem, Aquilo : Aparctias, et Boreas, dicti. Numerosior ratio quatuor his interjecerat, Thrascian, media regione inter septentrionem, et occasum solstitialem : itemque Cæciam, media inter Aquilonem et exortum æquinoctialem, ab ortu solstitiali : Phœnicem, media regione inter ortum brumalem et meridiem. Item inter Liba et Noton, compositum ex utroque medium, inter meridiem et hibernum occidentem, Libonoton. Nec finis. Alii quippe Mesen nomine etiamnum addidere inter Borean et Cæcian : et inter Eurum et Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior; idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit : et Cæcian aliqui vocant Hellespontiam, et eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius : nec ullo violentia inferior, Ostiam plerumque

recta Ligustico mari perferens : idem non modo in reliquis partibus cæli ignotus est, sed ne Viennam quidem, ejusdem provinciæ urbem, attingens, paucis ante limitibus, jugi modici occursu tantus ille ventorum coercetur. Et Austros in Ægyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam et tempore, et fine dicto.

(* Ventorum tempora *).

XLVII. Ver ergo aperit navigantibus maria : cujus in principio, Favonii hibernum molliunt cælum, sole Aquarii xxv obtinente partem. Is dies sextus est ante februarias idus. Competit ferme et hoc omnibus quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus : rursumque lustro sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam ante diem VIII kalendas martii, Chelidonian vocant, ab hirundinis visu : nonnulli vero Ornithian, uno et LXX in die post brumam ab adventu avium, flantem per dies novem. Favonio contrarius est, quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante maias idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculæ sidus, sole primam partem Leonis ingrediente : qui dies xv ante augustas kalendas est. Hujus exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perflant his diebus, quos Etesias appellant. Mollire eos

creditur solis vapor geminatus ardore sideris : nec ulli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante æquinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat : huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus fere quatuor et quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat : quod tempus in III idus Novembris incidere consuevit : hoc est Aquilonis hiberni, multumque æstivo illi dissimilis, cujus ex adverso est Africus. Ante brumam autem septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum feturæ, unde nomen hi dies traxere : reliquum tempus hiemat. Nec tamen sævitia tempestatum cludit mare. Piratæ primum coegere mortis periculo in mortem ruere, et hiberna experiri maria : nunc idem hoc avaritia cogit.

Naturæ ventorum.

XLVIII. Ventorum frigidissimi sunt, quos a septentrione diximus spirare, et vicinus his Corus. Hi et reliquos compescunt, et nubes abigunt. Humidi, Africus, et præcipue Auster Italiæ. Narrant et in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, et Vulturnus, præterquam desinentes. Nivales, Aquilo et Septentrio. Grandines Septentrio importat, et Corus : æstuosus Auster : tepidi Vulturnus, et Favonius. Iidem Subsolano sicciores, et in totum omnes a septentrione et occidente sicciores, quam a meridie et oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo : noxius Auster, et magis siccus; fortassis quia humidus, frigidior est. Minus esurire

eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt fere, et a tertia diei hora oriuntur. In Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum : in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus a meridie. Spirant autem et a bruma, cum vocantur Ornithiæ, sed leniores paucis diebus. Permutant et duo naturam cum situ. Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant majore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Quum proximi cadentibus surgunt, a lævo latere in dextrum, ut sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, ut noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro majores fluctus eduntur quam Aquilone : quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxii præcipue terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari fere desinunt numero : quæ observatio et in aliis multis rerum naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero.

Sol et auget, et comprimit flatus. Auget exoriens occidensque; comprimit meridianus æstivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur : qui aut nimio frigore, aut æstu solvuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Exspectantur autem maxime, unde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat : non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum

magna ex parte. Et est principium lustri ejus, semper intercalari anno, Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

Ecnephias et Typhon.

XLIX. 48. Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusque dejecti, interim obducta nubium cute, multiformes exsistunt. Vagi quippe et ruentes torrentium modo (ut aliquibus placere ostendimus) tonitrua et fulgura edunt. Majore vero illati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem, procellam gignunt, quæ vocatur a Græcis Ecnephias. Sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens, versansque, et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua navigantium pestis, non antennas modo, verum ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbetque in excelsum.

Turbines, presteres, vortices, et alia prodigiosa genera tempestatum.

L. Quod si majore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, turbinem vocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior, accensusque dum furit, Prester vocatur, amburens contacta pariter, et proterens.

49. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive jacente Ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque : disjecta nube verius, quam rupta. Fit et caligo belluæ similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, quum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

De fulminibus : quibus in terris non cadant, et quare.

LI. 50. Hieme et æstate rara fulmina, contrariis de causis : quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur : omnisque terrarum exhalatio rigens, ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quæ ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu præstat : et e diverso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia : quia mobilior aer mitiore hieme, et æstate nimbosa, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis et Urbis et Campaniæ tractus, juxta hieme et æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Genera fulgurum, et miracula.

LII. 51. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et æs, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia, princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

Etrusca observatio in his, et Romana.

LIII. 52. Tuscorum litteræ novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum : Jovem enim trina jaculari. Romani duo tantum ex iis servavere : diurna adtribuentes Jovi, nocturna Summano; rariora sane eadem de causa frigidioris cæli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæva maxime et exsecrabilia : quum sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore cælo decidentia obliquos habent ictus : hæc autem quæ vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire,

49. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive jacente Ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque : disjecta nube verius, quam rupta. Fit et caligo belluæ similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, quum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

De fulminibus : quibus in terris non cadant, et quare.

LI. 50. Hieme et æstate rara fulmina, contrariis de causis : quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur : omnisque terrarum exhalatio rigens, ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quæ ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu præstat : et e diverso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia : quia mobilior aer mitiore hieme, et æstate nimbosa, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis et Urbis et Campaniæ tractus, juxta hieme et æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Genera fulgurum, et miracula.

LII. 51. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et æs, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia, princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

Etrusca observatio in his, et Romana.

LIII. 52. Tuscorum litteræ novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum : Jovem enim trina jaculari. Romani duo tantum ex iis servavere : diurna adtribuentes Jovi, nocturna Summano; rariora sane eadem de causa frigidioris cæli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæva maxime et exsecrabilia : quum sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore cælo decidentia obliquos habent ictus : hæc autem quæ vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire,

49. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive jacente Ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque : disjecta nube verius, quam rupta. Fit et caligo belluæ similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, quum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

De fulminibus : quibus in terris non cadant, et quare.

LI. 50. Hieme et æstate rara fulmina, contrariis de causis : quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur : omnisque terrarum exhalatio rigens, ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quæ ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu præstat : et e diverso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia : quia mobilior aer mitiore hieme, et æstate nimbosa, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis et Urbis et Campaniæ tractus, juxta hieme et æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Genera fulgurum, et miracula.

LII. 51. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et æs, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia, princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

Etrusca observatio in his, et Romana.

LIII. 52. Tuscorum litteræ novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum : Jovem enim trina jaculari. Romani duo tantum ex iis servavere : diurna adtribuentes Jovi, nocturna Summano; rariora sane eadem de causa frigidioris cæli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæva maxime et exsecrabilia : quum sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore cælo decidentia obliquos habent ictus : hæc autem quæ vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire,

quoniam ex repulsu nulla vestigia edunt, quum sit illa ratio non inferi ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant : sicut cremantia, a Martis. Qualiter, quum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die : publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus evocandis.

LIV. 53. Exstat Annalium memoria, sacris quibusdam, et precationibus, vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Etruriæ est, impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam. Evocatum et a Porsenna suo rege. Et ante eum a Numa sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso, gravis auctor : quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum fulmine. Lucosque et aras et sacra habemus : interque Statores, ac Tonantes, et Feretrios, Elicium quoque accepimus Jovem. Varia in hoc vitæ sententia, et pro cujusque animo. Imperari naturæ audacis est credere; nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires : quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die præcinat : et an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque

publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturæ libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda : nos cetera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

Catholica fulgurum.

LV. 54. Fulgetrum prius cerni, quam tonitrum audiri, quum simul fiant, certum est. Nec mirum : quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem et sonitum congruere, ita modulante natura : sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum ociorem fulmine : ideo quati prius omne et afflari, quam percuti : nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Læva prospera existimantur : quoniam læva parte mundi ortus est. Nec tam adventus spectatur, quam reditus : sive ab ictu resilit ignis, sive opere confecto, aut igne consumpto spiritus remeat. In sedecim partes cælum in eo aspectu divisere Tusci. Prima est a septentrionibus ad æquinoctialem exortum : secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum : quarta obtinet quod reliquum est ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. Ex his maxime dira, quæ septentrionem ab occasu attingunt. Itaque plurimum refert, unde venerint fulmina, et quo concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo cum a prima cæli parte venerint, et in eamdem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ dictatori ostentum

illuc tanquam in utero aliquo vagus : sive disparili errantium siderum ictu, radiorumque multiformi jactu flagellatus aer, sive a suis sideribus exeunt his propioribus, sive ab illis cælo affixis cadunt, palam est illos quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

46. Viginti amplius auctores græci veteres prodidere de his observationes. Quo magis miror, orbe discordi, et in regna, hoc est, in membra, diviso, tot viris curæ fuisse, tam ardua inventu : inter bella præsertim et infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus ferme tenentibus : ut hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eo accessere, verius noscat, quam indigenarum scientia : nunc vero pace tam festa, tam gaudente proventu rerum artiumque principe, omnino nihil addisci nova inquisitione, immo ne veterum quidem inventa perdisci. Non erant majora præmia, in multos dispersa fortunæ magnitudine : et ista plures sine præmio alio, quam posteros juvandi, eruerunt. Mores hominum senuere, non fructus : et immensa multitudo aperto, quodcumque est, mari, hospitalique litorum omnium appulsu, navigat : sed lucri, non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, et tantum avaritiæ intenta, id ipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quam instituto fortassis conveniat operi, tractabo ventos, tot millia navigantium cernens.

Ventorum genera.

XLVI. 47. Veteres quatuor omnino servavere, per

totidem mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat), hebeti, ut mox judicatum est, ratione. Secuta ætas octo addidit, nimis subtili, et concisa : proximis inter utramque media placuit, ad brevem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus : ab oriente æquinoctiali Subsolanus, ab oriente brumali Vulturnus : illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A meridie Auster, et ab occasu brumali Africus : Noton, et Liba nominant. Ab occasu æquinoctiali Favonius, ab occasu solstitiali Corus : Zephyrum, et Argesten vocant. A septentrionibus, Septentrio : interque eum et exortum solstitialem, Aquilo : Aparctias, et Boreas, dicti. Numerosior ratio quatuor his interjecerat, Thrascian, media regione inter septentrionem, et occasum solstitialem : itemque Cæciam, media inter Aquilonem et exortum æquinoctialem, ab ortu solstitiali : Phœnicem, media regione inter ortum brumalem et meridiem. Item inter Liba et Noton, compositum ex utroque medium, inter meridiem et hibernum occidentem, Libonoton. Nec finis. Alii quippe Mesen nomine etiamnum addidere inter Borean et Cæcian : et inter Eurum et Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior; idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit : et Cæcian aliqui vocant Hellespontiam, et eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius : nec ullo violentia inferior, Ostiam plerumque

recta Ligustico mari perferens : idem non modo in reliquis partibus cæli ignotus est, sed ne Viennam quidem, ejusdem provinciæ urbem, attingens, paucis ante limitibus, jugi modici occursu tantus ille ventorum coercetur. Et Austros in Ægyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam et tempore, et fine dicto.

(* Ventorum tempora *).

XLVII. Ver ergo aperit navigantibus maria : cujus in principio, Favonii hibernum molliunt cælum, sole Aquarii xxv obtinente partem. Is dies sextus est ante februarias idus. Competit ferme et hoc omnibus quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus : rursumque lustro sequenti ordinem servantibus. Favonium quidam ante diem VIII kalendas martii, Chelidonian vocant, ab hirundinis visu : nonnulli vero Ornithian, uno et LXX in die post brumam ab adventu avium, flantem per dies novem. Favonio contrarius est, quem Subsolanum appellavimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante maias idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculæ sidus, sole primam partem Leonis ingrediente : qui dies xv ante augustas kalendas est. Hujus exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones constantius perflant his diebus, quos Etesias appellant. Mollire eos

creditur solis vapor geminatus ardore sideris : nec ulli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes, usque ad sidus Arcturi, quod exoritur undecim diebus ante æquinoctium Autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat : huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus fere quatuor et quadraginta, Vergiliarum occasus hiemem inchoat : quod tempus in III idus Novembris incidere consuevit : hoc est Aquilonis hiberni, multumque æstivo illi dissimilis, cujus ex adverso est Africus. Ante brumam autem septem diebus totidemque postea, sternitur mare halcyonum fêturæ, unde nomen hi dies traxere : reliquum tempus hiemat. Nec tamen sævitia tempestatum cludit mare. Piratæ primum coegere mortis periculo in mortem ruere, et hiberna experiri maria : nunc idem hoc avaritia cogit.

Naturæ ventorum.

XLVIII. Ventorum frigidissimi sunt, quos a septentrione diximus spirare, et vicinus his Corus. Hi et reliquos compescunt, et nubes abigunt. Humidi, Africus, et præcipue Auster Italiæ. Narrant et in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, et Vulturnus, præterquam desinentes. Nivales, Aquilo et Septentrio. Grandines Septentrio importat, et Corus : æstuosus Auster : tepidi Vulturnus, et Favonius. Iidem Subsolano sicciores, et in totum omnes a septentrione et occidente sicciores, quam a meridie et oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo : noxius Auster, et magis siccus; fortassis quia humidus, frigidior est. Minus esurire

eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt fere, et a tertia diei hora oriuntur. In Hispania et Asia ab oriente flatus est eorum : in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus a meridie. Spirant autem et a bruma, cum vocantur Ornithiæ, sed leniores paucis diebus. Permutant et duo naturam cum situ. Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant majore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Quum proximi cadentibus surgunt, a lævo latere in dextrum, ut sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium navigatur prolatis pedibus, ut noctu plerumque adversa vela concurrant. Austro majores fluctus eduntur quam Aquilone : quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxii præcipue terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari fere desinunt numero : quæ observatio et in aliis multis rerum naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero.

Sol et auget, et comprimit flatus. Auget exoriens occidensque; comprimit meridianus æstivis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerumque sopiuntur : qui aut nimio frigore, aut æstu solvuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Exspectantur autem maxime, unde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem (si libeat observare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat : non ventorum modo, verum et reliquarum tempestatum

magna ex parte. Et est principium lustri ejus, semper intercalari anno, Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

Ecnephias et Typhon.

XLIX. 48. Nunc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusque dejecti, interim obducta nubium cute, multiformes exsistunt. Vagi quippe et ruentes torrentium modo (ut aliquibus placere ostendimus) tonitrua et fulgura edunt. Majore vero illati pondere incursuque, si late siccam rupere nubem, procellam gignunt, quæ vocatur a Græcis Ecnephias. Sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens, versansque, et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua navigantium pestis, non antennas modo, verum ipsa navigia contorta frangens; tenui remedio aceti in advenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbetque in excelsum.

Turbines, presteres, vortices, et alia prodigiosa genera tempestatum.

L. Quod si majore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quam procella, nec sine fragore, turbinem vocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior, accensusque dum furit, Prester vocatur, amburens contacta pariter, et proterens.

49. Non fit autem aquilonius Typhon, nec nivalis aut nive jacente Ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat a Prestere, quo flamma ab igni. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat a turbine, quomodo stridor a fragore. Procella latitudine ab utroque: disjecta nube verius, quam rupta. Fit et caligo belluæ similis, nube dira navigantibus. Vocatur et columna, quum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, et in longum veluti fistula nubes aquam trahit.

De fulminibus: quibus in terris non cadant, et quare.

LI. 50. Hieme et æstate rara fulmina, contrariis de causis: quoniam hieme densatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisque terrarum exhalatio rigens, ac gelida, quidquid accipit ignei vaporis, exstinguit. Quæ ratio immunem Scythiam et circa rigentia a fulminum casu præstat: et e diverso nimius ardor Ægyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, raro admodum, tenuesque densantur in nubes. Vere autem et autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hiemisque causis. Qua ratione crebra in Italia: quia mobilior aer mitiore hieme, et æstate nimbosa, semper quodammodo vernat, vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis et Urbis et Campaniæ tractus, juxta hieme et æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Genera fulgurum, et miracula.

LII. 51. Fulminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto. Aurum, et æs, et argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia, princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

Etrusca observatio in his, et Romana.

LIII. 52. Tuscorum litteræ novem deos emittere fulmina existimant, eaque esse undecim generum : Jovem enim trina jaculari. Romani duo tantum ex iis servavere : diurna adtribuentes Jovi, nocturna Summano; rariora sane eadem de causa frigidioris cæli. Etruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæva maxime et exsecrabilia : quum sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia a superiore cælo decidentia obliquos habent ictus : hæc autem quæ vocant terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur e terra exire,

quoniam ex repulsu nulla vestigia edunt, quum sit illa ratio non inferi ictus, sed adversi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant : sicut cremantia, a Martis. Qualiter, quum Volsinii oppidum Tuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant et familiaria in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Ceterum existimant non ultra decem annos portendere privata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die : publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus evocandis.

LIV. 53. Exstat Annalium memoria, sacris quibusdam, et precationibus, vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Etruriæ est, impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocavere Voltam. Evocatum et a Porsenna suo rege. Et ante eum a Numa sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorum tradit L. Piso, gravis auctor : quod imitatum parum rite Tullum Hostilium ictum fulmine. Lucosque et aras et sacra habemus : interque Statores, ac Tonantes, et Feretrios, Elicium quoque accepimus Jovem. Varia in hoc vitæ sententia, et pro cujusque animo. Imperari naturæ audacis est credere; nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires : quando in fulgurum quoque interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die præcinat : et an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque

publicis privatisque experimentis. Quamobrem sint ista, ut rerum naturæ libuit, aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda : nos cetera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

Catholica fulgurum.

LV. 54. Fulgetrum prius cerni, quam tonitrum audiri, quum simul fiant, certum est. Nec mirum : quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem et sonitum congruere, ita modulante natura : sed sonitum profecti esse fulminis, non illati. Etiamnum spiritum ociorem fulmine : ideo quati prius omne et afflari, quam percuti : nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Læva prospera existimantur : quoniam læva parte mundi ortus est. Nec tam adventus spectatur, quam reditus : sive ab ictu resilit ignis, sive opere confecto, aut igne consumpto spiritus remeat. In sedecim partes cælum in eo aspectu divisere Tusci. Prima est a septentrionibus ad æquinoctialem exortum : secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum : quarta obtinet quod reliquum est ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas divisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem e contrario appellavere dextras. Ex his maxime dira, quæ septentrionem ab occasu attingunt. Itaque plurimum refert, unde venerint fulmina, et quo concesserint. Optimum est, in exortivas redire partes. Ideo cum a prima cæli parte venerint, et in eamdem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ dictatori ostentum

datum accepimus. Cetera ipsius mundi portione minus prospera, aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna hujus observationis vanitas, tacta Junonis æde, Romæ deprehensa est Scauro consule, qui mox princeps fuit.

Noctu magis, quam interdiu, sine tonitribus fulgurat. Unum animal hominem non semper exstinguit, cetera illico : hunc videlicet natura tribuente honorem, quum tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes : homo, nisi convertatur in percussas, non exspirat. Superne icti considunt. Vigilans ictus conniventibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est : condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora sunt reliquo corpore.

Quæ nunquam feriantur.

LVI. 55. Ex iis quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit : nec unquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pavidi altiores specus tutissimos putant : aut tabernacula e pellibus belluarum, quas vitulos appellant : quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat : sicut nec e volucribus aquilam, quæ ob hoc armigera hujus teli fingitur. In Italia inter Terracinam et ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

Lacte pluisse, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.

LVII. 56. Præter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte et sanguine pluisse M. Acilio, C. Porcio coss. et sæpe alias : sicut carne, P. Volumnio, Servio Sulpicio coss.,exque ea non putruisse, quod non diripuissent aves. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus a Parthis interemptus est, omnesque cum eo Lucani milites, quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ pluit, spongiarum fere similis fuit : aruspices præmonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello coss. lana pluit circa castellum Carissanum, juxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in ejus anni acta relatum est.

Armorum crepitum, et tubæ sonitum de cælo auditum.

LVIII. 57. Armorum crepitus, et tubæ sonitus auditos e cælo cimbricis bellis accepimus : crebroque et prius, et postea. Tertio vero consulatu Marii ab Amerinis et Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælum, minime mirum est, et sæpius visum, majore igne nubibus correptis.

De lapidibus cælo cadentibus. Anaxagorea de his. Arcus cælestis.

LIX. 58. Celebrant Græci Anaxagoram Clazome-

4.

nium, olympiadis septuagesimæ octavæ secundo anno, prædixisse cælestium litterarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset e sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Ægos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, majoris miraculi divinitatem Anaxagoræ fuisse, solvique rerum naturæ intellectum, et confundi omnia; si aut ipse sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur : decidere tamen crebro, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodieque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur et Cassandriæ, quæ Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

Arcus cælestis.

LX. 59. Arcus vocamus, extra miraculum frequentes, et extra ostentum. Nam ne pluvios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium solis immissum cavæ nubi, repulsa acie in solem refringi, colorumque varietatem mixtura nubium, aeris, igniumque fieri. Certe nisi sole adverso non fiunt : nec unquam, nisi dimidia circuli forma : nec noctu, quamvis Aristoteles prodat aliquando visum, quod tamen fatetur idem non nisi quartadecima luna posse. Fiunt autem hieme maxime ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio

verno non exsistunt : nec circa solstitium longissimis diebus : bruma vero, hoc est, brevissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili sole, humilesque sublimi, et minores oriente, aut occidente, sed in latitudinem diffusi : meridie exiles, verum ambitus majoris. Æstate vero per meridiem non cernuntur : post autumni æquinoctium quacunque hora : nec unquam plures simul quam duo.

Natura grandinis, nivis, pruinæ, nebulæ, roris : nubium imagines.

LXI. Cetera ejusdem naturæ non multis dubia esse video.

60. Grandinem conglaciato imbre gigni, et nivem eodem humore mollius coacto : pruinam autem ex rore gelido. Per hiemem nives cadere, non grandines : ipsasque grandines interdiu sæpius, quam noctu, et multo celerius resolvi, quam nives. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore exsistere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaque glacie non eumdem inveniri modum.

61. Varietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet, aut vincatur.

Proprietates cæli in locis.

LXII. 62. Præterea quasdam proprietates quibusdam locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Lo-

cris, et in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi et Syracusis nunquam tanta nubila obduci, ut non aliqua hora sol cernatur : qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

Natura terræ.

LXIII. 63. Sequitur terra, cui uni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, ut cælum Dei : quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper : novissime complexa gremio jam a reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater, operiens : nullo magis sacra merito, quam quo nos quoque sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, et memoriam extendens contra brevitatem ævi. Cujus numen ultimum jam nullis precamur irati grave : tanquam nesciamus hanc esse solam quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes : aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, ususque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos odores saporesque! quos succos! quos tactus! quos colores! quam bona fide creditum fenus reddit! quæ nostri causa alit!

Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, et genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnasque etiam

inertium nomine exigit : illa medicas fundit herbas, et semper homini parturit. Quin et venena nostri misertam instituisse credi potest : ne in tædio vitæ fames, mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe : ne lacerum corpus abrupta dispergerent : ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus : ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret : ne ferri cruciatus scinderet corpus.

Ita est, miserta genuit id, cujus facillimo haustu, illibato corpore, et cum toto sanguine exstingueremur, nullo labore sitientibus similes : qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret, terræque servaretur, qui sibi ipsi perisset. Verum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud vitæ fecimus venenum. Non enim et ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur? Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficii causa tulisset : adversus unam quippe naturæ partem ingrati sumus. Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias servit homini! In maria jacitur, aut, ut freta admittamus, eroditur aquis : ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis, multoque plus ut deliciis, quam ut alimentis famuletur nostris. Nisi tamen, quæ summa patiatur, atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, et æris ac plumbi metalla fodientes : gemmas etiam et quosdam parvulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera ejus extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus! Si ulli essent in-

feri, jam profecto illos avaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur si eadem ad noxam genuit aliqua! Feræ enim, credo, custodiunt illam, arcentque sacrilegas manus. Non inter serpentes fodimus, et venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen dea ob hoc, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædesque, et bella tendunt: quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit, et scelera quoque mortalium occultat.

Inter crimina ingrati animi et hoc duxerim, quod naturam ejus ignoramus.

De forma ejus.

LXIV. 64. Est autem figura prima, de qua consensus judicat. Orbem certe dicimus terræ, globumque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie : sed cujus amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat : id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in cælo. Namque in illo cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est, terræ, undique incumbit. Hæc, ut solida atque conferta adsurgit, intumescenti similis, extraque protenditur. Mundus in centrum vergit : at terra exit a centro, immensum ejus globum in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

An sint antipodes.

LXV. 65. Ingens hic pugna litterarum, contraque vulgi: circumfundi terræ undique homines, conversisque inter se pedibus stare, et cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contra siti: tanquam non ratio præsto sit, ut nos non decidere mirentur illi. Intervenit sententia, quamvis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, ut si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram undique incoli. Sed qui hoc refert alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum, ceu spiritus vis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, et quo cadat, negante. Nam, sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris, camporumque. Cui sententiæ adest Dicæarchus, vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, MCCL passuum, ratione perpendiculi, nullam esse eam portionem universæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur conjectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breviore quinquaginta millibus passuum adsurgere. Sed vulgo maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Namque et dependentes ubique guttæ parvis glo-

bantur orbibus : et pulveri illatæ, frondiumque lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur : et in poculis repletis media maxime tument : quæ propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem, ratione facilius, quam visu, deprehenduntur. Idque etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod supersit : contra evenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios : scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, ac cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam e navibus terra non cernatur, e navium malis conspicua : ac procul recedente navigio, si quid, quod fulgeat, religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, et postremo occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur ultimum, quanam alia figura cohæreret, atque non decideret, nullo ultra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo, etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, ut sint plana maria, et qua videntur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio, magnaque gloria inventores Græci subtilitate geometrica docent. Namque quum e sublimi in inferiora aquæ ferantur, et sit hæc natura earum confessa; nec quisquam dubitet in litore ullo accessisse eas, quo longissime devexitas passa sit : procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius centro esse terræ; omnesque lineas, quæ emittuntur ex eo ad proximas aquas, breviores fieri, quam quæ ad extremum mare a primis aquis. Ergó totas omnique ex parte aquas vergere in centrum ; ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur.

Quomodo aqua terræ innexa. De navigatione maris et fluminum.

LXVI. Quod ita formasse artifex natura credi debet, ut quum terra arida et sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu jungerentur : hac sinus pandente, illa vero permeante totam, intra, extra, supra, venis, ut vinculis, discurrentibus, atque etiam in summis jugis erumpente : quo spiritu acta et terræ pondere expressa, siphonum modo emicat : tantumque a periculo decidendi abest, ut in summa quæque et altissima exsiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

66. Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc investigandum, sed jam experimentis cognitum.

An circumdatus terræ Oceanus.

LXVII. 67. A Gadibus, columnisque Herculis, Hispaniæ et Galliarum circuitu, totus hodie navigatur occidens. Septentrionalis vero Oceanus, majore ex parte navigatus est, auspiciis divi Augusti, Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promontorium : et inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, et humore nimio rigentia. Propter quod minime verisimile est illic maria deficere, ubi humoris vis superet. Juxta vero ab ortu ex Indico mari, sub

eodem sidere pars tota vergens in Caspium mare, pernavigata est Macedonum armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui et Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque multa Oceani litora explorata, parvoque brevius, quam totus, hinc aut illinc septentrio eremigatus. Ut tamen conjecturæ locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, sive ea illius Oceani sinus est, ut multos adverto credidisse, sive angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ navigatur hodie. Majorem quidem ejus partem, et orientis, victoriæ Magni Alexandri lustravere, usque in Arabicum sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa navium ex hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, navigationem eam prodidit scripto : sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius auctor est, Eudoxum quemdam sua ætate, quum Lathurum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usque pervectum : multoque ante eum Cælius Antipater, vidisse se, qui navigasset ex Hispania in Æthiopiam commercii gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit, Quinto Metello Celeri, L. Afranii in consulatu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos a rege Suevorum dono datos, qui, ex India commercii causa navigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undique dividuo globo partem orbis auferunt nobis : nec inde huc, nec

hinc illo pervio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium vanitati, poscere videtur, ut totum hoc, quidquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subjectum oculis, quantum sit ostendam.

Quæ portio terræ habitetur.

LXVIII. 68. Jam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Oceano : qui toto circumdatus medio, et omnes ceteras fundens recipiensque aquas, et quidquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot et tantæ magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba et infinita debet esse tam vastæ molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit cælum. Nam quum sint ejus quinque partes, quas vocant zonas, infesto rigore et æterno gelu premitur omne, quidquid est subjectum duabus extremis, utrimque circa vertices : hunc qui septentrio vocatur, eumque qui adversus illi, austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, et alieno molliorum siderum adspectu, maligna, ac pruina tantum albicans lux. Media vero terrarum, qua solis orbita est, exusta flammis et cremata, cominus vapore torretur. Circa duæ tantum, inter exustam et rigentes, temperantur : eæque ipsæ inter se non perviæ, propter incendium siderum. Ita terræ tres partes abstulit cælum : Oceani rapina in incerto est.

Sed et relicta nobis una portio, haud scio an etiam in majore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo vicino accessu interna

maria adlatrat, ut centum quindecim millibus passuum Arabicus sinus distet ab Ægyptio mari : Caspius vero CCCLXXV millibus a Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiamque dispescit, quantum terrarum occupat? Computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum : addantur et lacus, et stagna. Jam elata in cælum, et ardua adspectu quoque juga : jam silvæ, vallesque præruptæ, et solitudines, et mille causis deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, immo vero, ut plures tradidere, mundi punctus (neque enim est aliud terra in universo), hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes : hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuamur humanum genus, hic instauramus bella etiam civilia, mutuisque cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentium furores transeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoque vicini cespitem nostro solo adfodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraque fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel quum ad mensuram avaritiæ suæ propagaverit, quam tandem portionem ejus defunctus obtineat!

Mediam esse mundi terram.

LXIX. 69. Mediam esse mundi totius haud dubiis constat argumentis : sed clarissime æquinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctesque haberi non posse deprehenderunt et dioptræ, quæ vel maxime id confirmant : quum æquinoctiali tempore ex

eadem linea ortus occasusque cernatur, et solstitialis exortus per suam lineam, brumalisque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

De obliquitate zonarum.

LXX. 70. Tres autem circuli supra dictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt : solstitialis a parte Signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam versus : contraque ad alium polum brumalis : item medio ambitu Signiferi orbis incedens æquinoctialis.

De inæqualitate climatum.

LXXI. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quam globo similem, et cum ea aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis septentrionalis plagæ sidera nunquam occidant : contra meridianæ nunquam oriantur : rursusque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, et confinis Ægyptus : nec Canopum Italia, et quem vocant Berenices crinem : item quem sub divo Augusto cognominavere Cæsaris Thronon, insignes ibi stellas. Adeoque manifesto adsurgens fastigium curvatur, ut Canopus quartam fere partem signi unius supra terram eminere Alexandriæ intuentibus videatur : eadem a Rhodo terram quodammodo ipsam stringere : in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septentrio. Idem a Rhodo absconditur, magisque Alexandriæ. In

Arabia novembri mense, prima vigilia occultus, secunda se ostendit : in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet, paucisque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Navigantium hæc maxime cursus deprehendunt, in alia adverso, in alia prono mari, subitoque conspicuis, atque ut e freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit; aut undique cernerentur hæc sidera : verum hæc eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eademque demersa longinquis; utque nunc sublimis in dejectu positis videtur hic vertex, sic illam terræ devexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quæ hic excelsa fuerant : quod, nisi in figura pilæ, accidere non posset.

Ubi eclipses non appareant, et quare.

LXXII. Ideoque defectus solis ac lunæ vespertinos orientis incolæ non sentiunt : nec matutinos ad occasum habitantes : meridianos vero sæpius. Nobili apud Arabiam magni Alexandri victoria, luna defecisse noctis secunda hora prodita est : eademque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsanio et Fonteio coss. qui fuere ante paucos annos, factum pridie kalendas maias, Campania, hora diei inter septimam et octavam, sensit : Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum, circuitu globi alia et aliis detegente et occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesque non fierent inæquales : nam æque aliis, quam in medio sitis, paria

duodecim horarum intervalla cernerentur, quæ nunc non in omni parte simili modo congruunt.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris.

LXXIII. 71. Ideo nec nox diesque quævis eadem toto orbe simul est, opposítu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniaque, turrium Annibalis : in Asia vero propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitato : in queis prænuntiativos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertum est, tertia noctis a tergo ultimis visos. Ejusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille et ducenta stadia novem diei confecit horis : indeque, quamvis declivi itinere, tertia noctis hora remensus est sæpius. Causa, quod eunti cum sole iter erat : eumdem remeans obvium contrario prætervertebat occursu. Qua de causa ad occasum navigantes, quamvis brevissimo die, vincunt spatia nocturnæ navigationis, ut solem ipsum comitantes.

Gnomonica de eadem re.

LXXIV. 72. Vasaque horospica non ubique eadem sunt usui, in trecentis stadiis, aut, ut longissime, in quingentis, mutantibus semet umbris solis. Itaque umbilici (quem gnomonem appellant) umbra, in Ægypto meridiano tempore, æquinoctii die, paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbræ. In oppido Ancona

superest quinta tricesima. In parte Italiæ, quæ Venetia appellatur, eisdem horis umbra gnomoni par fit.

Ubi, et quando nullæ umbræ.

LXXV. 73. Simili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitii die medio nullam umbram jaci : puteumque ejus experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere, tum solem illi loco supra verticem esse : quod et in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatque in Berenice, urbe Troglodytarum, et inde stadiis quatuor millibus DCCCXX in eadem gente, Ptolemaide oppido, quod in margine Rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinis diebus, totidemque postea fieri, et per eos XC dies in meridiem umbras jaci. Rursus in Meroe (insula hæc caputque gentis Æthiopum, quinque millibus stadiorum a Syene in amne Nilo habitatur) bis anno absumi umbras, sole duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, juxta quem umbræ æstate in austrum, hieme in septentrionem jaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet Septentrio. In eadem India Patalis celeberrimo portu, sol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septentrionem, ibi Alexandro morante, adnotatum prima tantum noctis parte adspici. Onesicritus dux ejus scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, Septentrionem non con-

spici, et ea loca appellari ascia, nec horas dinumerari ibi.

Ubi bis anno : ubi in contrarium umbræ ferantur.

LXXVI. 74. At in tota Troglodytice, umbras bis quadraginta quinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

Ubi longissimi dies, ubi brevissimi.

LXXVII. 75. Sic fit, ut vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies XII horas æquinoctiales, et octo partes unius horæ colligat : Alexandriæ vero XIV horas : in Italia quindecim : in Britannia XVII ubi æstate lucidæ noctes, haud dubie repromittunt id, quod cogit ratio credi, solstitii diebus accedente sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subjecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesque e diverso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule, Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierum navigatione in septentrionem a Britannia distante : quidam vero et in Mona, quæ distat a Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus adfirmant.

De primo horologio.

LXXVIII. 76. Umbrarum hanc rationem, et quam vocant gnomonicen, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) et Thaletis discipulus : primusque horologium, quod appellant sciothericon, Lacedæmone ostendit.

Quomodo observentur dies.

LXXIX. 77. Ipsum diem alii aliter observavere. Babylonii inter duos solis exortus : Athenienses inter duos occasus : Umbri a meridie in meridiem : vulgus omne a luce ad tenebras : sacerdotes romani, et qui diem diffiniere civilem, item Ægyptii, et Hipparchus, a media nocte in mediam. Minora autem intervalla esse lucis inter ortus solis juxta solstitia, quam æquinoctia, apparet : quia positio Signiferi circa media sui obliquior est : juxta solstitium vero rectior.

Differentia gentium ad rationem mundi.

LXXX. 78. Contexenda sunt his cælestibus nexa causis. Namque Æthiopas vicini sideris vapore torreri, adustisque similes gigni, barba et capillo vibrato, non est dubium. Et adversa plaga mundi, atque glaciali, candida cute esse gentes, flavis promissas crinibus; truces vero ex cæli rigore has, illas mobilitate hebetes; ipsoque crurum argumento, illis in supera succum revocari, natura vaporis : his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graves feras, illic varias effigies animalium provenire, et maxime alitum, et in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem utrobique, illic ignium nisu, hic humoris alimento. Medio vero terræ salubris utrimque mixtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus, magna et in colore temperies, ritus molles, sensus liquidus,

ingenia fecunda, totiusque naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nunquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illæ quidem his paruerint, avulsæ, ac pro immanitate naturæ urgentis illas, solitariæ.

De terræ motibus.

LXXXI. 79. Babyloniorum placita, motus terræ, hiatusque, et cetera omnia, vi siderum existimant fieri, sed illorum trium, quibus fulmina adsignant: fieri autem, meantium cum sole, aut congruentium, et maxime circa quadrata mundi. Præclara quædam esse et immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio physico, quem ferunt Lacedæmoniis prædixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motum terræ, quum et urbs tota eorum corruit, et Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur et Pherecydi Pythagoræ doctori alia conjectatio, sed et illa divina: haustu aquæ e puteo præsensisse, ac prædixisse ibi terræ motum. Quæ si vera sunt, quantum a deo tandem videri possunt tales distare, dum vivant? Et hæc quidem arbitrio cujusque existimanda relinquantur: ventos in causa esse non dubium reor. Neque enim unquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari, cæloque adeo tranquillo, ut volatus avium non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec unquam, nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava ejus occulta flatu. Neque aliud est in terra tremor, quam in nube tonitruum: nec hiatus aliud, quam quum fulmen

erumpit, incluso spiritu luctante, et ad libertatem exire nitente.

De terræ hiatibus.

LXXXII. 80. Varie itaque quatitur, et mira eduntur opera alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus: nonnunquam etiam ignibus, calidisve fontibus, alibi averso fluminum cursu. Præcedit vero comitaturque terribilis sonus, alias murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorumve pulsantium fragori: pro qualitate materiæ excipientis, formaque vel cavernarum, vel cuniculi, per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recurvis, resultante in duris, fervente in humidis, fluctuante in stagnantibus: item fremente contra solida. Itaque et sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur, sed tremit vibratque. Hiatus vero alias remanet, ostendens quæ sorbuit, alias occultat ore compresso, rursusque ita inducto solo, ut nulla vestigia exstent, urbibus plerumque devoratis, agrorumque tractu hausto. Maritima autem maxime quatiuntur. Nec montuosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes, Apenninumque sæpius tremuisse. Et autumno ac vere terræ crebrius moventur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ et Ægyptus minime quatiuntur: quoniam hic æstatis causa obstat, illic hiemis. Item noctu sæpius, quam interdiu. Maximi autem motus exsistunt matutini, vespertinique: sed propinqua luce crebri: interdiu autem circa meridiem. Fiunt et solis lunæque defectu, quoniam tempestates

tunc sopiuntur: Præcipue vero, quum sequitur imbrem æstus, imbresve æstum.

Signa motus futuri.

LXXXIII. 81. Navigantes quoque sentiunt non dubia conjectura, sine flatu intumescente fluctu subito aut quatiente icti. Intremunt vero et in navibus posita, æque quam in ædificiis, crepituque prænuntiant : quin et volucres non impavidæ sedentes. Est et in cælo signum, præceditque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est et in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

Auxilia contra motus futuros.

LXXXIV. 82. Sicut in iisdem est remedium, quale et crebri specus præbent : conceptum enim spiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluviem cuniculis cavata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent : sicut Neapoli in Italia intelligitur, parte ejus, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, postesque alterno pulsu renitente. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est et in ipso genere motus : pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, quum vibrat crispante ædificiorum crepitu : et quum intumescit adsurgens, alternoque motu residet : innoxium et quum concurrentia tecta contrario ictu arietant : quo-

niam alter motus alteri renititur. Undantis inclinatio, et fluctus more quædam volutatio infesta est : aut quum in unam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, quum ventus emersit : sin vero duravere, non ante quadraginta dies sistuntur : plerumque et tardius, utpote quum quidam annuo et biennii spatio duraverint.

Portenta terrarum semel tradita.

LXXXV. 83. Factum est et hoc semel, quod equidem in Etruscæ disciplinæ voluminibus inveni, ingens terrarum portentum, L. Marcio, Sex. Julio coss. in agro Mutinensi. Namque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo adsultantes, recedentesque, inter eos flamma fumoque in cælum exeunte interdiu, spectante e via Æmilia magna equitum romanorum, familiarumque et viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ : animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum, quod haud scio an funestius terræ ipsi Italiæ fuerit, quam civilia. Non minus mirum ostentum et nostra cognovit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus, pratis oleisque, intercedente via publica, in contrarias sedes transgressis, in agro Marrucino, prædiis Vectii Marcelli, equitis romani, res Neronis procurantis.

Miracula terræ motus.

LXXXVI. 84. Fiunt simul cum terræ motu et inun-

dationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, ac terræ residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortalium exstitit motus, Tiberii Cæsaris principatu, XII urbibus Asiæ una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eumdem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motum neque Pœni senserè, nec Romani. Nec vero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est : sed par aut majus ostento. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicujus id prænuntium esset.

Quibus locis maria recesserint.

LXXXVII. 85. Eadem nascentium causa terrarum est, quum idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum invectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ, majorque pars Ægypti a Nilo, in quam a Pharo insula noctis et diei cursum fuisse Homero credimus : sed et recessu maris, sicut eidem de Circeiis. Quod accidisse et in Ambraciæ portu decem millium passuum intervallo : et Atheniensium quinque millium ad Piræeum memoratur : et Ephesi, ubi quondam ædem Dianæ adluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim usque ad Æthiopum montes : itemque a planis Arabiæ. Mare et circa Ilium, et tota Teuthrania, quaque campos intulerit Mæander.

Insularum enascentium ratio.

LXXXVIII. 86. Nascuntur et alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura : quæque hauserit hiatus, alio loco reddente.

Quæ et quibus temporibus enatæ sint.

LXXXIX. 87. Claræ jam pridem insulæ, Delos et Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Postea minores, ultra Melon, Anaphe : inter Lemnum et Hellespontum, Nea : inter Lebedum et Teon, Halone : inter Cycladas, olympiadis CXXXV anno quarto, Thera et Therasia. Inter easdem post annos CXXX, Hiera, eademque Automate. Et ab ea duobus stadiis post annos CX in nostro ævo, M. Junio Silano, L. Balbo coss. a. d. VIII idus Julias, Thia.

88. Ante nos et juxta Italiam inter Æolias insulas, item juxta Cretam emersit e mari MMD passuum una cum calidis fontibus : altera olympiadis CLXIII anno tertio in Tusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. Proditurque memoriæ magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim exspirasse, quibus ex his cibus fuisset. Sic et Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon, quum repente flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planitie. In eadem et oppidum haustum profundo : alioque motu terræ stagnum emersisse : et alio, provolutis montibus insulam exstitisse Prochytam.

Quas terras interruperint maria.

XC. Namque et hoc modo insulas rerum natura fecit. Avellit Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalantem et Macrin, Besbicum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum promontorio.

Quæ insulæ continenti adjunctæ sint.

XCI. 89. Rursus abstulit insulas mari, junxitque terris : Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Æthusam Myndo, Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniæ, CC nunc a mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterranea habet : Derasidas et Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus et Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totum mari permutatæ.

XCII. 90. In totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quæ videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaïam Corinthio, Europam Asiamque Propontide et Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosporos duos.

Quæ terræ ipsæ se sorbuerint.

XCIII. 91. Atque ut sinus et stagna præteream, ipsa se comest terra : devoravit Cybotum altissimum mon-

tem, cum oppido Curite : Sipylum in Magnesia : et prius in eodem loco clarissimam urbem, quæ Tantalis vocabatur. Galenes et Gamales urbium in Phœnice agros cum ipsis : Phegium Æthiopiæ jugum excelsissimum : tanquam non infida grassarentur et litora.

Urbes haustæ mari.

XCIV. 92. Pyrrham et Antissam circa Mæotim pontus abstulit : Helicen et Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum abrupta subito cum plurimis mortalibus rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem, ac quidquid ab Italia deest. Similiter in Bœotia Eleusina.

De spiraculis terrarum.

XCV. 93. Motus enim terræ sileantur, et quidquid est, ubi saltem busta urbium exstant : simul ut terræ miracula potius dicamus, quam scelera naturæ. Et hercule non cælestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam dives, tam fecunda, tot seculis suboriens, quum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes : tantum vero luxuria, et tot mortales conterant : gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interque eos, candor alicujus, præter lucem omnia excludens : medicatorum fontium vis : ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia : spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mor-

tiferi, alibi volucribus tantum, ut Soracte vicino Urbi tractu : alibi præter hominem, ceteris animantibus : nonnunquam et homini, ut in Sinuessano agro, et Puteolano : spiracula vocant, alii Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amsancti, ad Mephitis ædem, locum, quem qui intravere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantum Magnæ sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre mortalium quispiam, quam diffusæ per omne naturæ subinde aliter atque aliter numen erumpens?

De terris semper trementibus : et de fluctuantibus insulis.

XCVI. 94. Quædam vero terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Roma, jugera ferme ducenta, equitantium cursu : similiter in Reatino.

95. Quædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo, et eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi. In Vadimonis lacu, et ad Cutilias aquas opaca silva, quæ nunquam die ac nocte eodem loco visitur. In Lydia quæ vocantur Calaminæ, non ventis solum, sed etiam contis quo libeat impulsæ, multorum civium Mithridatico bello salus. Sunt et in Nympheo parvæ, Saltuares dictæ : quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum moventur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ, duæ nemora circumferunt, nunc triquetram figu-

ram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus : quadratam nunquam.

Quibus locis non impluat.

XCVII. 96. Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quamdam aream non impluit. Item in Nea, oppido Troadis, circa simulacrum Minervæ. In eodem et relicta sacrificia non putrescunt.

Acervata terrarum miracula.

XCVIII. Juxta Harpasa oppidum Asiæ cautes stat horrenda, uno digito mobilis : eadem, si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorum peninsula in civitate Parasino terra est, qua sanantur omnia vulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora : sarcophagus vocatur. Duo sunt montes juxta flumen Indum : alteri natura est ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaque si sint clavi in calceamento, vestigia avelli in altero non posse, in altero sisti. Locris et Crotone pestilentiam nunquam fuisse, nec ullo terræ motu laboratum, adnotatum est. In Lycia vero semper a terræ motu XL dies serenos esse. In agro Arpano frumentum satum non nascitur. Ad aras Mucias in Veiente, et apud Tusculanum, et in silva Ciminia loca sunt, in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Crustumino natum fenum ibi noxium : extra, salubre est.

Qua ratione æstus maris accedant et recedant.

XCIX. 97. Et de aquarum natura complura dicta sunt : sed æstus maris accedere, et reciprocare, maxime mirum, pluribus quidem modis, verum causa in sole, lunaque. Bis inter duos exortus lunæ adfluunt, bisque remeant, vicenis quaternisque semper horis. Et primum attollente se cum ea mundo intumescentes, mox a meridiano cæli fastigio vergente, in occasum residentes : rursusque ab occasu subter cæli ima, et meridiano contraria accedente, inundantes : hinc, donec iterum exoriatur, se resorbentes. Nec unquam eodem tempore, quo pridie, reflui, ut ancillante sidere, trahenteque secum avido haustu maria, et assidue aliunde, quam pridie, exoriente : paribus tamen intervallis reciproci, senisque semper horis, non cujusque diei aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus : ideoque inæquales vulgarium horarum spatio, utcumque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, et æquinoctio tantum pares ubique. Ingens argumentum, plenumque lucis ac vocis etiam diurnæ, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere ; similemque terris, immo vero universæ naturæ exinde faciem, in iisdem ortus occasusque operibus : non aliter sub terra manifesto sideris cursu, aliove affectu, quam quum præter oculos nostros feratur.

Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumque septenis diebus. Quippe modici a nova ad dividuam æstus, pleniores ab ea exundant, plenaque maxime

fervent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis : iterumque alio latere dividua augentur. In coitu solis pares plenæ. Eadem Aquilonia, et a terris longius recedente mitiores, quam quum, in austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus et paria incrementa centesimo lunæ revocantur ambitu, augente ea cuncta, solis annuis causis, duobus æquinoctiis maxime tumentes, et autumnali amplius, quam verno : inanes vero bruma, et magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporum articulis, sed paucis post diebus : sicuti neque in plena aut novissima, sed postea : nec statim ut lunam mundus ostendat occultetve, aut media plaga declinet; verum duabus fere horis æquinoctialibus serius : tardiore semper ad terras omnium, quæ geruntur in cælo, effectu cadente, quam visu, sicuti fulguris, et tonitrus, et fulminum.

Omnes autem æstus in Oceano majora integunt spatia inundantque, quam in reliquo mari : sive quia totum in universitate animosius est quam in parte, sive quia magnitudo aperta sideris vim laxe grassantis efficacius sentit, eamdem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter moventur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus Pytheas Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur, ut portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: utpote quum plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloque velorum impulsu, tertio die ex Italia provectorum Uticam, æstu fervente. Circa litora autem magis quam in alto deprehenduntur hi

motus : quoniam et in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diversi exsistunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus.

Ubi æstus extra rationem idem faciant.

C. Et quorumdam tamen privata natura est, velut Tauromenitani Euripi sæpius, et in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis. Æstus idem triduo in mense consistit, septima, octava, nonaque luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, alias simul cum Oceano augetur minuiturque, alias vero utrumque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Bætis oppidum est, cujus putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido uni puteo, ceteris vulgaris. Et Pontus semper extra meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

Miracula maris.

CI. 98. Omnia plenilunio maria purgantur : quædam et stato tempore. Circa Messanam et Mylas fimo similia exspuuntur in litus purgamenta : unde fabula, solis boves ibi stabulari. His addit (ut nihil, quod equidem noverim, prætereeam) Aristoteles, nullum animal nisi æstu recedente exspirare. Observatum id multum in Gallico Oceano, et duntaxat in homine compertum.

Quæ potentia lunæ ad terrena; et maria.

CII. 99. Quo vera conjectatio exsistit, haud frustra spiritus sidus lunam existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abseedens inaniat. Ideo cum incremento ejus augeri conchylia, et maxime spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed et sanguinem hominum etiam cum lumine ejus augeri ac minui : frondes quoque ac pabula (ut suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

Quæ solis.

CIII. 100. Itaque solis ardore siccatur liquor : et hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque.

Quare salsum mare.

CIV. Sic mari late patenti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur : ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam : hanc esse veriorem causam asperi saporis, quam quod mare terræ sudor sit æternus : aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore : aut quia terræ natura sicut medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliæ tyranno, quum pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, ut uno die in portu dulcesceret mare.

101. E contrario ferunt lunæ femineum ac molle sidus, atque nocturnum, solvere humorem, et trahere, non auferre. Id manifestum esse, quod ferarum occisa

corpora in tabem visu suo resolvat, somnoque sopitis torporem contractum in caput revocet, glaciem refundat, cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vices, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis vero fundentibus. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut in marinis solis.

Ubi altissimum mare.

CV. 102. Altissimum mare XV stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex adverso Coraxorum gentis (vocant Βαθέα Ponti) trecentis fere a continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquam repertis.

Mirabilia fontium et fluminum.

CVI. 103. Mirabilius id faciunt aquæ dulces, juxta mare ut fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura a miraculis cessat. Dulces mari invehuntur, leviores haud dubie. Ideo et marinæ, quarum natura gravior, magis invecta sustinent. Quædam vero et dulces inter se supermeant alias. Ut in Fucino lacu invectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Sevino Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantum, nec largiores quam intulere, aquas evehentes. Proditum hoc et in Oronte amne Syriæ, multisque aliis.

Quidam vero odio maris subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur jacta in Al-

pheum, qui, per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursusque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Æsculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius mersus, post XX M pass. exit, et in Aquileiensi Timavus.

Nihil in Asphaltite Judææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest; nec in Armeniæ majoris Arethusa : is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino juxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, et in Piceno lacu Velino lignum dejectum, lapideo cortice obducitur, et in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in Silaro, ultra Surrentum, non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubri potu ejus aquæ. In exitu paludis Reatinæ saxum crescit. Et in Rubro mari oleæ, virentesque frutices enascuntur.

Sed et fontium plurimorum natura mira est fervore. Idque etiam in jugis Alpium, ipsoque in mari inter Italiam et Ænariam, ut in Baiano sinu, et in Liri fluvio, multisque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias insulas, et Aradum, et in Gaditano Oceano. Patavinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur : Pisanorum, ranæ : ad Vetulonios in Etruria non procul a mari, pisces. In Casinate fluvius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo, ut in Arcadiæ Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Jovis fons quum sit gelidus, et immersas

faces exstinguat, si exstinctæ admoveantur, accendit. Idem meridie semper deficit : qua de causa Ἀναπαυόμενον vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat : ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansæ vestes accenduntur. Jovis Ammonis stagnum interdiu frigidum, noctibus fervet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, circa meridiem maxime frigidus : mox paulatim tepescens, ad noctis media fervore et amaritudine infestatur.

Padi fons mediis diebus æstivis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper a tertia noctis hora in sextam ab æstivo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augeturque. Contra Timavum amnem insula parva in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate trans Apenninum fluvius Novanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur.

In Falisco omnis aqua pota candidos boves facit : in Bœotia amnis Melas oves nigras : Cephissus ex eodem lacu profluens, albas : rursus nigras Peneus, rufasque juxta Ilium Xanthus, unde et nomen amni. In Ponto fluvius Astaces rigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminie appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundisii in portu fons incorruptas præstat aquas navigantibus. Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, et in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis januariis semper vini sapore fluere Mucia-

nus ter cons. credit: Διὸς Θεοδοσία vocatur. Juxta Nonacrin in Arcadia Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Libroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes juxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam ceteris differentes. In Comensi juxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonea insula ante Lesbon fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascente absinthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cujus potu mira redduntur oracula, bibentium breviore vita. Amnes retro fluere et nostra vidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus ejus retulimus.

Jam omnes fontes æstate quam hieme gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs et plumbum in massa mergi, dilatata fluitare : ejusdemque ponderis alia sidere, alia invehi. Onera in aqua facilius moveri. Scyrium lapidem, quamvis grandem innatare, eumdemque comminutum mergi. Recentia cadavera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud facilius, quam plena, extrahi. Pluvias salinis aquas utiliores esse, quam reliquas : nec fieri salem, nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hieme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere : quoniam mitiget naturam asperam, lucemque deportet. Nives in alto mari non cadere. Quum omnis aqua deor-

sum feratur, exsilire fontes : atque etiam in Ætnæ radicibus flagrantis in tantum, ut quinquagena et centena millia passuum arenas flammarum globo eructet.

Ignium et aquarum juncta miracula.

CVII. Jamque et ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis.

De maltha.

CVIII. 104. In Commagenes urbe Samosatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Quum quid attigit solidi, adhæret : præterea tactu sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo : flagrabatque miles armis suis. Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

De naphtha.

CIX. 105. Similis est natura naphthæ : ita appellatur circa Babylonem, et in Astacenis Parthiæ, profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntque protinus in eam undecumque visam. Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

Quæ loca semper ardeant.

CX. 106. Verum in montium miraculis, ardet Ætna noctibus semper, tantoque ævo ignium materia suffi-

cit, nivalis hibernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantum natura sævit, exustionem terris denuntians. Flagrat in Phaselide mons Chimæra, et quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem ejus accendi aqua, exstingui vero terra, aut feno, Cnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephæstii montes, tæda flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoque rivorum, et arenæ in ipsis aquis ardeant: aliturque ignis ille pluviis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, rivos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis, et Sittacene, confinio Persidis: Susis quidem ad Turrim albam, e xv caminis, maximo eorum et interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam veluti piscina jugeri magnitudine. Item Æthiopum juxta Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro: tametsi internus sit ille, jucundus, frondemque densi supra se nemoris non adurens. Et juxta gelidum fontem semper ardens Nymphei crater dira Apolloniatis suis portendit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili: alias omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Æolia juxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatus piavit. Maximo tamen ardet incendio *Theon Ochema* dictum, Æthiopum jugum, torrentesque solis ardoribus flammas egerit. Tot locis, tot incendiis rerum natura terras cremat.

Ignium per se miracula.

CXI. 107. Præterea quum sit hujus unius elementi ratio fecunda, seque ipsa pariat, et minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ voracitatem in toto mundo avidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingensque sol. Addantur humani ignes, et lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, jam nubium et origines fulminum. Excedit profecto omnia miracula ullum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: quum specula quoque concava adversa solis radiis facilius etiam accendant, quam ullus alius ignis. Quid quod innumerabiles parvi, sed naturales scatent? In Nympheo exit e petra flamma, quæ pluviis accenditur. Exit et ad aquas Scantias. Hæc quidem invalida, quum transit, nec longe in alia materia durans. Viret æterno hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud auctores, subjectis Ariciæ arvis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino et Sidicino unctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam exsistere. In Laciniæ Junonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus undique procellis.

Quin et repentinos exsistere ignes, et in aquis, et in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Servio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemptis

Scipionibus concionanti, et milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox et distinctius, nunc enim quadam mixtura rerum omnium exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem velut manu ducere.

Terræ universæ mensura.

CXII. 108. Pars nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (ut dictum est) Oceano velut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena sexaginta octo mill. pass. ut Artemidoro auctori placet. Ut vero Isidoro, nonagies octies centena et XVIII mill. Artemidorus adjicit amplius, a Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quo longissime frons procurrit Hispaniæ, CCCCXCI.

Id mensuræ duplici currit via. A Gange amne ostioque ejus, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthienenque ad Myriandrum urbem Syriæ in Issico sinu positam, quinquagies bis centena XV mill. pass. Inde proxima navigatione Cyprum Insulam, Patara Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarum, Lilybæum Siciliæ, Calarim Sardiniæ, vicies et semel centena tria mill. pass. Deinde Gades duodecies centena et quinquaginta mill. pass. Quæ mensura universa ab eo mari efficit octuagies quinquies centena, LXVIII mill. pass. Alia via, quæ certior, itinere terreno maxime patet, a Gange ad

Euphratem amnem quinquagies et semel centena mill. pass. et LXIX. Inde Cappadociæ Mazaca, CCCXIX mill. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum, CCCCXV mill.; ab Epheso per Ægæum pelagus Delum, CC. Isthmum, CCXII quingenti. Inde terra, et Lechaico mari, et Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi, XC mill. Leucadem LXXXVII millia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia CXXXII millia quingenti: Brundisium LXXXVII millia quingenti: Romam CCCLX millia. Alpes usque ad Scingomagum vicum DXIX. Per Galliam ad Pyrenæos montes Illiberim MCXXVII. Ad Oceanum et Hispaniæ oram CCCXXXI. Trajectu Gadis VII millia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octuagies novies centena XLV.

Latitudo autem terræ a meridiano situ ad septentrionem, dimidio fere minor colligitur, quadragies quater centena XC millia. Quo palam fit, quantum et hinc vapor abstulerit, et illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam: sed inhabitabilia utrimque incomperta esse. Hæc mensura currit a litore Æthiopici Oceani, qua modo habitatur, ad Meroen decies centena millia. Inde Alexandriam, duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum, DLXIII. Cnidum, LXXXVII millia quingenti. Con, XXV millia. Samum, C mill. Chium, XCIV millia. Mitylenen, LXV millia. Tenedon, XLIV millia. Sigeum promontorium, XII millia quingenti. Os Ponti, CCCXII millia quingenti. Carambin promontorium, CCCL. Os Mæotidis, CCCXII mill. quingenti. Ostium Tanais, CCLXXV mill. qui cursus compendiis maris brevior fieri potest, LXXXIX mill. Ab ostio

Tanais nihil modicum diligentissimi auctores fecere : Artemidorus ulteriora incomperta existimavit, quum circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad septentriones versas. Isidorus adjecit duodecies centena millia quinquaginta, usque ad Thulen, quæ conjectura divinationis est. Ego non minore, quam proxime dicto spatio Sarmatarum fines nosci intelligo. At alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Unde ulteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse majorem arbitror. Nam et a Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo.

De longitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem : Universum autem hunc circuitum Eratosthenes in omnium quidem litterarum subtilitate, et in hac utique præter ceteros solers, quem cunctis probari video, ducentorum quinquaginta duorum millium stadium prodidit. Quæ mensura romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia pass. Improbum ausum : verum ita subtili argumentatione comprehensum, ut pudeat non credere. Hipparchus et in coarguendo eo, et in reliqua omni diligentia mirus, adjicit stadiorum paulo minus xxv millia.

109. Alia Dionysodoro fides : neque enim subtraham exemplum vanitatis græcæ maximum. Melius hic fuit, geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ, quum secutis diebus justa peragerent, invenisse dicuntur in sepulcro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam : « Pervenisse eum a sepul-

cro ad infimam terram, esseque eo stadiorum quadraginta duo millia. » Nec defuere geometræ, qui interpretarentur, significare epistolam, a medio terrarum orbe missam, quo deorsum ab summo longissimum esset spatium, et idem pilæ medium. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquaginta duo millia stadiorum pronunciarent.

Harmonica mundi ratio.

CXIII. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia XII millia : terramque nonagesimam sextam totius mundi partem facit.

C. PLINII SECUNDI
HISTORIARUM MUNDI
LIBER III.

SITUS, GENTES, MARIA, OPPIDA, PORTUS, MONTES, FLUMINA, MENSURÆ, POPULI QUI SUNT AUT FUERUNT.

Europæ in universum fines ac sinus præmittuntur.

I. PROOEMIUM. Hactenus de situ, et miraculis terræ, aquarumque, et siderum, ac ratione universitatis, atque mensura. Nunc de partibus : quanquam infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum; haud ullo in genere venia justiore, si modo minime mirum est hominem genitum non omnia humana novisse. Quapropter auctorem neminem unum sequar; sed ut quemque verissimum in quaque parte arbitrabor : quoniam commune ferme omnibus fuit, ut eos quisque diligentissime situs diceret, in quibus ipse prodebat : ideo nec culpabo, aut coarguam quemquam. Locorum nuda nomina, et quanta dabitur brevitate ponentur, claritate causisque dilatis in suas partes : nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, ut si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio

ante res ullas gestas, nuncupentur; et sit quædam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumque naturæ.

Terrarum orbis universus in tres dividitur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu solis et Gaditano freto, qua irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læva Europa : inter has Asia. Termini, amnes Tanais, et Nilus. Quindecim M pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M in latitudinem, a vico Mellaria Hispaniæ ad promontorium Africæ Album, auctore Turranio Gracili juxta genito. T. Livius, ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, ubi minus, VII M pass., ubi vero plurimum, X M. Tam modico ore tam immensa æquorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant. Qua de causa Limen interni maris multi eum locum appellavere. Proximis autem faucibus utrimque impositi montes coercent claustra. Abyla Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ columnas ejus dei vocant, creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria, et rerum naturæ mutasse faciem.

1. Primum ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longeque terrarum pulcherrima, quam plerique merito non tertiam portionem fecere, verum æquam; in duas partes, ab amne Tanai ad Gaditanum fretum, universo orbe diviso. Oceanus hoc quod dictum est spatio Atlanticum mare infundens, et avido

meatu, terras, quæcumque venientem expavere, demergens: resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit: Europam vel maxime recessibus crebris excavans: sed in quatuor præcipuos sinus. Quorum primus a Calpe Hispaniæ extimo (ut dictum est) monte, Locros et Brutium usque promontorium immenso ambitu flectitur.

Tum Hispaniæ totius.

II. In eo prima Hispania terrarum est, ulterior appellata, eadem Bætica. Mox a fine Urgitano citerior, eademque Tarraconensis ad Pyrenæa juga. Ulterior in duas, per longitudinem, provincias dividitur. Si quidem Bæticæ latere septemtrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, et modo se in stagna fundens, modo in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, et sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totoque ejus latere decurrens, et simul ad Gallicum Oceanum Iberico a mari transversa se pandens, Solorio monte, et Oretanis jugis, Carpetanisque, et Asturum, a Bætica atque Lusitania distinguitur.

Bæticæ.

III. Bætica, a flumine eam mediam secante cognominata, cunctas provinciarum divite cultu, et quodam fertili ac peculiari nitore præcedit. Juridici conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, His-

palensis. Oppida omnia numero CLXXV. In iis coloniæ IX, municipia VIII. Latio antiquitus donata XXIX, libertate VI, fœdere III, stipendiaria CXX. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, a flumine Ana, litore Oceani, oppidum Onoba, Æstuaria cognominatum : Interfluentes, Luxia, et Urium. Arenæ montes : Bætis fluvius : Litus Corense inflexo sinu; cujus ex adverso Gades, inter insulas dicendæ. Promontorium Junonis, Portus Bæsippo. Oppida : Belon, Mellaria : fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos a Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluvio. Item Salduba : oppidum Suel : Malaca cum fluvio, fœderatorum. Dein Menoba cum fluvio. Sexifirmum cognomine Julium, Selambina, Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam universam originis Pœnorum existimavit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obversa Bastulorum Turdulorumque est. In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Iberos, et Persas, et Phœnicas, Celtasque, et Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lyssam cum eo bacchantium nomen dedisse Lusitaniæ, et Pana præfectum ejus universæ. Atquæ de Hercule ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror.

Bætis in Tarraconensis provinciæ, non ut aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu, juxta quem Tader fluvius, qui Carthaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum : versusque in occasum, Oceanum Atlanticum provinciam adoptans petit, modicus primo, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasque aufert. Bæticæ primum ab Ossi-

gitania infusus, amœno blandus alveo crebris dextræ lævaque accolitur oppidis.

Celeberrima inter hunc et Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur : Julia, quæ Fidentia : Urgao, quæ Alba : Ebura, quæ Cerealis : Iliberi, quod Liberini : Ilipula, quæ Laus : Artigi, quod Julienses : Vesci, quod Faventia : Singili, Attegua, Arialdunum, Agla minor, Bæbro, Castra Vinaria, Episibrium, Hippo nova, Ilurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tuati vetus, omnia Bastetaniæ vergentis ad mare, conventus vero Cordubensis. Circa flumen ipsum, Ossigi, quod cognominatur Laconicum : Iliturgi, quod Forum Julium : Ipasturgi, quod Triumphale : Sitia : et XIV M passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripa, Epora fœderatorum, Sacili, Martialium Onoba. Et dextra Corduba, colonia Patriciæ cognomine : inde primum navigabili Bæti. Oppida : Carbula, Decuma : fluvius Singulis, eodem Bætis latere incidens.

Oppida Hispalensis conventus : Celti, Arua, Canama, Evia, Ilipa cognomine Ilia : Italica. Et a læva, Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex adverso oppidum Osset, quod cognominatur Julia Constantia : Vergentum, quod Julii Genius : Orippo, Caura, Siarum. Fluvius Menoba, Bæti et ipse a dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis, oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, et Colobona. Coloniæ : Asta, quæ regia dicitur : et in mediterraneo Asido, quæ Cæsariana.

Singulis fluvius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam adluit, cognomine

Augustam Firmam, ab ea navigabilis. Hujus conventus sunt reliquæ coloniæ immunes : Tucci, quæ cognominatur Augusta Gemella : Itucci, quæ Virtus Julia : Attubi, quæ Claritas Julia : Urso, quæ Genua Urbanorum : inter quæ fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera : Astigi vetus, Ostippo. Stipendiaria : Callet, Calucula, Castra Gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem et ipsum navigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi.

Quæ autem regio a Bæti ad fluvium Anam tendit extra prædicta, Bæturia appellatur, in duas divisa partes, totidemque gentes : Celticos qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conventus : Turdulos, qui Lusitaniam et Tarraconensem accolunt, jura Cordubam petunt. Celticos a Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur : Seriæ adjicitur Fama Julia : Nertobrigæ, Concordia Julia : Segidæ, Restituta Julia : Contributæ, Julia : Ucultuniacum, quæ et Curiga nunc est : Laconimurgi, Constantia Julia : Teresibus Fortunales, et Callensibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinipo, Arunda, Aruci, Turobriga, Lastigi, Alpesa, Sæpone, Serippo. Altera Bæturia, quam diximus Turdulorum, et conventus Cordubensis, habet oppida non ignobilia, Arsam, Mellariam, Mirobricam : regionis Osintiadis, Sisaponem.

Gaditani conventus : civium Romanorum, Regina : Latinorum, Regia Carissa, cognomine Aurelia : Urgia cognominata Castrum Julium : item Cæsaris Salutarien-

sis. Stipendiaria : Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Bæsippo, Callet, Cappagum, Oleastro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andorisæ.

Porro longitudinem universam ejus prodidit M. Agrippa CCCCLXXV M passuum, latitudinem CCLVII M; sed quum termini Carthaginem usque procederent : quæ causa magnos errores computatione mensuræ sæpius parit, alibi mutato provinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubuere maria tam longo ævo alibi, processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordium mensuræ est, et alia meatus : ita fit, ut nulli duo concinant.

2. Bæticæ longitudo nunc a Castulonis oppidi fine Gades, CCL M; et a Murgi maritima ora XXV M pass. amplior. Latitudo a Carteiana ora CCXXXVII M pass. Agrippam quidem in tanta viri diligentia, præterque in hoc opere cura, orbem quum terrarum orbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, et cum eo divum Augustum? Is namque complexam eum porticum ex destinatione et commentariis M. Agrippæ a sorore sua inchoatam peregit.

Hispaniæ citerioris.

IV. 3. Citerioris Hispaniæ, sicut complurium provinciarum, aliquantum vetus forma mutata est : utpote quum Pompeius Magnus tropæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo, DCCCLXXVI oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionem a se redacta testatus sit. Nunc universa provincia dividitur in conventus septem : Car-

thaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione seposita, præter civitates contributas aliis CCXCIV, provincia ipsa continet oppida CLXXIX. In iis colonias XII, oppida civium Romanorum XIII. Latinorum veterum XVIII, fœderatorum unum, stipendiaria CXXXV.

Primi in ora Bastuli : post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, et ad Tagum Carpetani : juxta eos Vaccæi, Vectones, et Celtiberi Arevaci. Oppida oræ proxima : Urci, adscriptumque Bæticæ Barea : regio Mavitania, mox Deitania, dein Contestania : Carthago nova, colonia : cujus a promontorio quod Saturni vocatur, Cæsaream Mauritaniæ urbem CLXXXVII M pass. trajectus. Reliqua in ora : flumen Tader : colonia immunis Ilici, unde Ilicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium stipendiarium : Sucro fluvius, et quondam oppidum, Contestaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente se stagno, ad Celtiberos recedens. Valentia colonia III M pass. a mari remota : flumen Turium, et tantumdem a mari Saguntum, civium Romanorum oppidum, fide nobile : flumen Uduba : regio Ilergaonum. Iberus amnis navigabili commercio dives, ortus in Cantabris, haud procul oppido Juliobriga, per CCCCL M pass. fluens : navium per CCLX M a Varia oppido capax, quem propter universam Hispaniam Græci appellavere Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur : flumen Rubri-

catum, a quo Laletani et Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Lacetani: perque Pyrenæum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Faventia. Oppida civium Romanorum: Bætulo, Iluro: flumen Larnum: Blandæ: flumen Alba: Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum, et Græcorum, qui Phocæensium fuere soboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorii altero, XL M.

Nunc per singulos conventus reddentur insignia præter supradicta. Tarracone disceptant populi XLIII quorum celeberrimi, civium Romanorum Dertusani, Bisgargitani: Latinorum, Ausetani, Cerretani: qui Juliani cognominantur, et qui Augustani: Edetani, Gerundenses, Gessorienses: Teari, qui Julienses. Stipendiariorum: Aquicaldenses, Onenses, Bæculonenses.

Cæsaraugusta colonia immunis, amne Ibero adfusa, ubi oppidum antea vocabatur Salduba, regionis Edetaniæ, recipit populos CLII. Ex his civium Romanorum Belitanos, Celsenses, ex colonia: Calagurritanos, qui Nassici cognominantur: Ilerdenses, Surdaonum gentis, juxta quos Sicoris fluvius: Oscenses, regionis Vescitaniæ: Turiasonenses. Latinorum veterum: Cascantenses, Ergavicenses: Graccuritanos, Leonicenses, Osicerdenses. Fœderatos, Tarragenses. Stipendiarios: Arcobricenses, Andologenses, Arocelitanos, Bursaonenses, Calagurritanos qui Fibularenses cognominantur, Complutenses, Carenses, Cincenses, Cortonenses, Damanitanos, Larnenses, Lursenses, Lumberitanos, Lacetanos, Lubienses, Pompelonenses, Segienses.

Carthaginem conveniunt populi LXV, exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, et Libisosona cognomine Foroaugustana, quibus duabus jus Italiæ datum : ex colonia Salariense oppidani Latii veteris Castulonenses, qui Cæsari Venales appellantur : Sætabitani, qui Augustani : Valerienses. Stipendiariorum autem celeberrimi : Alabanenses, Bastitani, Consaburenses, Dianenses, Egelestani, Ilorcitani, Laminitani, Mentesani qui et Oritani, Mentesani qui et Bastuli, Oretani qui et Germani cognominantur : caputque Celtiberiæ Segobrigenses : Carpetaniæ, Toletani Tago flumini impositi : dein Viatienses, et Virgilienses.

In Cluniensem conventum Varduli ducunt populos XIV ex quibus Albanenses tantum nominare libeat : Turmogidi quatuor, in quibus Segisamonenses, et Segisamajulienses. In eumdem conventum Carietes et Vennenses quinque civitatibus vadunt, quarum sunt Velienses. Eodem Polendones Celtiberorum, quatuor populis : quorum Numantini fuere clari : sicut in Vaccæorum XVIII civitatibus, Intercatienses, Pallantini, Lacobrigenses, Caucenses. Nam in Cantabricis VII populis, Juliobriga sola memoratur. In Autrigonum decem civitatibus, Tritium, et Virovesca. Arevacis nomen dedit fluvius Areva. Horum sex oppida : Saguntia, et Uxama, quæ nomina crebro aliis in locis usurpantur : præterea Segovia, et Nova Augusta, Termes, ipsaque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulique ex prædictis, et Cantabri.

Junguntur his Asturum XXII populi, divisi in Augustanos, et Transmontanos, Asturica urbe magnifica.

In his sunt Cigurri, Pæsici, Lancienses, Zoelæ. Numerus omnis multitudinis ad CCXL M liberorum capitum.

Lucensis conventus populorum est XVI præter Celticos, et Lebunos, ignobilium, ac barbaræ appellationis : sed liberorum capitum ferme CLXVI M.

Simili modo Bracarum XXIV civitates CLXXV M capitum, ex quibus præter ipsos Bracaros, Bibali, Cœlerini, Gallæci, Hequæsi, Limici, Querquerni, citra fastidium nominentur.

Longitudo citerioris Hispaniæ est, ad finem Castulonis a Pyrenæo, sexcenta septem M pass. et ora paulo amplius. Latitudo a Tarracone ad litus Olarsonis, CCCVII. E radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustiis inter duo maria, paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriorem Hispaniam, tantumdem et amplius latitudini adjicit.

Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet : Citerior et specularibus lapidibus : Bætica et minio. Sunt et marmorum lapicidinæ. Universæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus jactatus procellis reipublicæ Latii jus tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliasque disterminant, promontoriis in duo diversa maria projectis.

Narbonensis provinciæ.

V. 4. Narbonensis provincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari adluitur, Braccata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumque vel saluberrimis Romano imperio jugis. A reliqua vero Gallia latere

septemtrionali, montibus Gebenna et Jura: agrorum cultu, virorum, morumque dignatione, amplitudine opum, nulli provinciarum postferenda, breviterque Italia verius quam provincia. In ora regio Sardonum, intusque Consuaranorum. Flumina: Tecum, Vernodubrum. Oppida: Illiberis, magnæ quondam urbis tenue vestigium: Ruscino, Latinorum. Flumen Atax e Pyrenæo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, Decumanorum colonia, XII M pass. a mari distans. Flumina: Arauris, Liria. Oppida de cetero rara, præjacentibus stagnis: Agatha quondam Massiliensium, et regio Volcarum Tectosagum: atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemannum lacum, segnemque deferens Ararim, nec minus seipso torrentes Isaram, et Druentiam. Libica appellantur duo ejus ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium, idemque amplissimum, Massalioticum. Sunt auctores, et Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse.

Ultra, fossæ ex Rhodano C. Marii opere, et nomine insignes: Stagnum, Mastramela: oppidum, Maritima Avaticorum: superque Campi lapidei, Herculis prœliorum memoria: Regio Anatiliorum, et intus Desuviatium, Cavarumque. Rursus a mari Tricorium: et intus Tricollorum, Vocontiorum, et Segovellaunorum: mox Allobrogum. At in ora Massilia Græcorum Phocæensium, fœderata. Promontorium Zao: Citharista portus. Regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supraque Verrucini. In ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Julii Octavanorum colonia, quæ Pacensis appellatur, et

Classica : amnis in ea Argenteus. Regio, Oxublorum Ligaunorumque, super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum latinum Antipolis. Regio Deciatium : amnis Varus, ex Alpium monte Cema profusus.

In mediterraneo coloniæ : Arelate Sextanorum, Beterræ Septimanorum, Arausio Secundanorum. In agro Cavarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida latina : Aquæ Sextiæ Salluviorum, Avenio Cavarum, Apta Julia Vulgientium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum : Anatilia, Aeria, Bormanni, Comacina, Cabellio, Carcasum Volcarum Tectosagum : Cessero, Carpentoracte Meminorum : Cenicenses, Cambolectri, qui Atlantici cognominantur : Forum Voconii, Glanum Livii, Lutevani, qui et Foroneronienses : Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Senagenses, Tolosani Tectosagum, Aquitaniæ contermini : Tasconi, Tarusconienses, Umbranici : Vocontiorum civitatis fœderatæ duo capita, Vasio, et Lucus Augusti. Oppida vero ignobilia XIX sicut XXIV Nemausiensibus attributa. Adjecit formulæ Galba imperator ex Inalpinis Avanticos, atque Bodionticos, quorum oppidum Dinia. Longitudinem provinciæ Narbonensis CCLXX M pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

Italiæ.

VI. 5. Italia dehinc, primique ejus Ligures : mox Etruria, Umbria, Latium, ubi Tiberina ostia, et Roma terrarum caput, XVI M pass. intervallo a mari. Volsco-

rum postea litus, et Campaniæ : Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiumque, quo longissime in meridiem, ab Alpium fine, lunatis jugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Umbri, Etrusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breviter atque in transcursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna, eadem et parens, numine deum electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, et tot populorum discordes ferasque linguas, sermonis commercio contraheret, colloquia, et humanitatem homini daret, breviterque, una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, (quos quis attigerit?) tanta rerum singularum populorumque claritas tenet. Urbs Roma, vel sola in ea, et digna tam festa cervice facies, quò tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixque illa ac beata amœnitas? ut palam sit, uno in loco gaudentis opus esse naturæ. Jam vero tanta ea vitalis ac perennis salubritatis cæli temperies, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica silvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum et vitium, olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens undique : et tanquam ad juvandos mortales, ipsa avide in maria

procurrens. Neque ingenia, ritusque, ac viros, et lingua manuque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea judicavere Græci, genus in gloriam suam effusissimum: quotam partem ex eo appellando Græciam magnam? Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari.

Est ergo folio maxime querno adsimulata, multo proceritate amplior, quam latitudine: in læva se flectens cacumine, et Amazonicæ figura desinens parmæ, ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Augustæ, per Urbem Capuamque cursu meante, Rhegium oppidum in humero ejus situm, a quo veluti cervicis incipit flexus, decies centena et viginti millia passuum: multoque amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo ejus varia est: CCCCX millium inter duo maria, inferum et superum, amnesque Varum atque Arsiam: mediæ, atque ferme circa urbem Romam, ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia, CXXXVI, et paulo minus a Castro novo Adriatici maris Alsium ad Tuscum æquor: haud ullo inde loco CC in latitudinem excedens. Universæ autem ambitus a Varo ad Arsiam $\overline{\text{XXX}}$ pass. LIX M efficit.

Abest a circumdatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis centena M pass. Ab Epiro et Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus CCC, ut auctor est M. Varro.

Ab Sardinia, CXX M. Ab Sicilia M CCCCC. A Corsica minus LXXX. Ab Issa quinquaginta. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem : sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam horam primamque brumalem.

Nunc ambitum ejus, urbesque enumerabimus. Qua in re præfari necessarium est, auctorem nos Divum Augustum secuturos, descriptionemque ab eo factam Italiæ totius in regiones XI, sed ordine eo, qui litorum tractu fiet, urbium quidem vicinitates oratione utique præpropera servari non posse : itaque interiori in parte digestionem in litteras ejusdem nos secuturos, coloniarum mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesque persequi facile est, Ingaunis Liguribus (ut ceteri omittantur) agro tricies dato.

Nona Italiæ regio.

VII. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum a Massiliensibus conditum : fluvius Paulo : Alpes, populique Inalpini multis nominibus, sed maxime Capillati : oppidum Vediantiorum civitatis Cemenelion : portus Herculis Monœci, Ligustica ora. Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxubii : citra, Veneni, et Caturigibus orti Vagienni, Statielli, Bimbelli, Magelli, Euburiates, Casmonates, Veleiates, et quorum oppida in ora proxime dicemus. Flumen Rutuba, oppidum Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum : portus Vadorum Sabatium : flumen Porcifera, oppidum Genua : fluvius Feritor, portus Delphini :

Tigullia : intus et Segesta Tigulliorum : flumen Macra, Liguriæ finis. A tergo autem supra dictorum omnium Apenninus mons Italiæ amplissimus, perpetuis jugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero ejus latere ad Padum amnem Italiæ ditissimum, omnia nobilibus oppidis nitent : Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Industria, Pollentia, Carrea, quod Potentia cognominatur : Forofulvi, quod Valentinum : Augusta Vagiennorum, Alba Pompeia, Asta, Aquæ Statiellorum. Hæc regio ex descriptione Augusti nona est. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum et Macram, CCXI M passuum.

Septima Italiæ regio.

VIII. Adnectitur septimæ, in qua Etruria est, ab amne Macra, ipsa mutatis sæpe nominibus. Umbros inde exegere antiquitus Pelasgi : hos Lydi, a quorum rege Tyrrheni, mox a sacrifico ritu, lingua Græcorum Tusci sunt cognominati. Primum Etruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca a mari recedens, propiorque Pisæ inter amnes Auserem et Arnum, ortæ a Pelope Pisisque, sive a Teutanis, Græca gente. Vada Volaterrana : fluvius Cæcina, Populonium Etruscorum quondam, hoc tantum in litore. Hinc amnes Prille, mox Umbro navigiorum capax, et ab eo tractus Umbriæ, portusque Telamon : Cosa Volcientium a populo Romano deducta : Graviscæ, Castrum novum, Pyrgi. Cæretanus amnis, et ipsum Cære intus M pass. quatuor, Agylla a Pelasgis conditoribus dictum : Alsium, Fregenæ. Tiberis amnis a Macra CCLXXXIV M pass. Intus

coloniæ : Falisca Argis orta (ut auctor est Cato), quæ cognominatur Etruscorum, Lucus Feroniæ, Rusellana, Seniensis, Sutrina. De cetero Aretini veteres, Aretini Fidentes, Aretini Julienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini novi, Clusini veteres, Florentini præfluenti Arno adpositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Novem Pagi, Præfectura Claudia Foroclodii, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini qui antea Aurinini vocabantur, Subertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani, Volcentini cognomine Etrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus.

*Prima Italiæ regio, Tiberis, Roma.

IX. Tiberis, antea Tibris appellatus, et prius Albula, e media fere longitudine Apennini, finibus Aretinorum profluit; tenuis primo, nec nisi piscinis corrivatus emissusque, navigabilis, sicuti Timia et Glanis influentes in eum, novenorum ita conceptu dierum, si non adjuvent imbres. Sed Tiberis propter aspera et confragosa, ne sic quidem, præterquam trabibus verius quam ratibus, longe meabilis fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno, Perusiaque, et Ocriculo, Etruriam ab Umbris ac Sabinis : mox citra tredecim millia passuum Urbis Veientem agrum a Crustumino, dein Fidenatem Latinumque a Vaticano dirimens : sed infra Aretinum Glanim duobus et quadraginta flu-

viis auctus, præcipuis autem Nare et Aniene, qui et ipse navigabilis Latium includit a tergo : nec minus tamen aquis ac tot fontibus in Urbem perductis : et ideo quamlibet magnarum navium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus, pluribus prope solus, quam ceteri in omnibus terris amnes, accolitur, adspiciturque villis. Nullique fluviorum minus licet, inclusis utrimque lateribus : nec tamen ipse pugnat, quanquam creber ac subitus incrementis, et nusquam magis aquis quam in ipsa Urbe stagnantibus. Quin immo vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quam sævus.

Latium antiquum a Tiberi Circeios servatum est, L M pass. longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia, colonia a romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Jovis Indigetis, amnis Numicius, Ardea a Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen et insula. Fluvius Nymphæus, Clostra romana. Circeii quondam insula immenso quidem mari circumdata (ut creditur Homero), at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentius scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, Urbem dumtaxat a Gallis captam dixit, Clitarchus ab eo proximus, legationem tantum ad

Alexandrum missam) : hic jam plus quam et fama; Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia octoginta, in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratui, qui fuit Urbis nostræ CCCCXL anno. Quidquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum prope ambitus, adnexum insulæ, post eum annum accessit Italiæ.

Aliud miraculum : A Circeiis palus Pomptina est, quem locum XXXIII urbium fuisse Mucianus ter consul prodidit. Dein flumen Ufens, supra quod Terracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum, et ubi fuere Amyclæ a serpentibus deletæ. Dein locus speluncæ, lacus Fundanus, Cajeta portus. Oppidum Formiæ, Hormiæ prius olim dictum : ut existimavere, antiqua Læstrygonum sedes. Ultra fuit oppidum Pyræ : colonia Minturnæ, Liri amne divisa, Glani appellato. Oppidum Sinuessa extremum in adjecto Latio, quam quidam Sinopem dixere vocitatam.

Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, et temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (ut veteres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini et Cæcubi protenduntur agri. His junguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi sternuntur, et in delicias alicæ populatur messis. Hæc litora fontibus calidis rigantur : præterque cetera in toto mari conchylio et pisce nobili adnotantur. Nusquam generosior oleæ liquor : et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Umbri, Tusci, Campani.

In ora Savo fluvius : Vulturnum oppidum cum amne,

Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus, et Avernus, juxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli, colonia Dicæarchia dicti : postque Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata : Herculanium : Pompeii, haud procul adspectante monte Vesuvio, adluente vero Sarno amne : ager Nucerinus : et novem millia passuum a mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Minervæ, Sirenum quondam sede. Navigatio a Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea a Tiberi prima Italiæ servatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ : Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida : Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerrani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Affilani, Arpinates, Auximates, Avellani, Alfaterni; et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati : Bovillæ, Calatiæ, Casinum, Calenum, Capitulum Hernicum, Cereatini, qui Mariani cognominantur : Corani a Dardano Trojano orti : Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani : Fabienses, in monte Albano : Foropopulienses, ex Falerno : Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni novi, Ficolenses, Foroappii, Forentani, Gabini, Interamnates Succasini, qui et Lirinates vocantur : Ilionenses Lavinii, Norbani, Nomentani, Prænestini, urbe quondam Stephane dicta, Privernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Ulubrenses,

Ulvernates: superque Roma ipsa: cujus nomen alterum dicere, arcanis cærimoniarum nefas habetur: optimaque et salutari fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox pœnas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maxime silentium institutæ. Namque diva Angerona, cui sacrificatur ante diem XII kalend. januarii, ore obligato obsignatoque simulacrum habet.

Urbem tres portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia ejus collegere ambitu imperatoribus censoribusque Vespasianis anno conditæ DCCCXXVI, pass. XIII M CC. Complexa montes septem, ipsa dividitur in regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Ejusdem spatium, mensura currente a milliario, in capite romani fori statuto, ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum XXX M DCCLXV. Ad extrema vero tectorum cum castris Prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum. Quo si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æstimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. Namque eum muris æquavit, qua maxime patebat aditu plano. Cetero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quod exspatiantia tecta multas addidere urbes.

In prima regione præterea fuere: in Latio clara op-

pida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma est : Antipolis, quod nunc Janiculum in parte Romæ : Antemnæ, Camerium, Collatia, Amitinum, Norbe, Sulmo : et cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Æsolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusvetani, Coriolani, Fidenates, Foretii, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarii, Velienses, Venetulani, Vitellenses. Ita ex antiquo Latio LIII populi interiere sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiæ oppidum fuere usque ad Cn. Pompeium et L. Catonem consules, pridie kalend. maii, quo die L. Sylla legatus bello sociali id delevit, quod nunc in villam abiit. Intercidit ibi et Taurania. Sunt et morientis Casilini reliquiæ. Præterea auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum a L. Tarquinio rege, ex cujus præda Capitolium is inchoaverit : A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Junonis Argivæ ab Jasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia.

Tertia Italiæ regio.

X. A Silaro regio tertia, et ager Lucanus Brutiusque incipit : nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Œnotrii, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ

maxime populi : novissime Lucani a Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus Pæstanus : oppidum Elea, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum : a quo sinu recedente trajectus ab columnam Rhegiam centum M pass. Proximum autem huic flumen Melpes : oppidum Buxentum, græce Pyxus : Laus amnis : fuit et oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus : oppidum Blanda, flumen Batum : portus Parthenius Phocensium : sinus Vibonensis, locus Clampetiæ : oppidum Temsa, a Græcis Temese dictum : et Crotoniensium Terina, sinusque ingens Terinæus. Oppidum Consentia, intus. In peninsula fluvius Acheron, a quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, Portus Orestis, et Medma. Oppidum Scyllæum, Cratais fluvius, mater (ut dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia : Siculum fretum, ac duo adversa promontoria : ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum intervallo. Unde Rhegium duodecim M D pass. Inde Apennini silva Sila, promontorium Leucopetra XII M pass. Ab ea Locri cognominati a promontorio Zephyrio, absunt a Silaro CCCIII M passuum.

Et includitur Europæ sinus primus, in eoque maria nuncupantur : unde irrumpit, Atlanticum, ab aliis magnum : qua intrat, Porthmos a Græcis, a nobis Gaditanum fretum : quum intravit, Hispanum, quatenus Hispanias adluit : ab aliis Ibericum, aut Balearicum : mox Gallicum ante Narbonensem provinciam : hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam Tuscum : quod ex Græcis

alii Notium, alii Tyrrhenum, e nostris plurimi Inferum vocant. Ultra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani et Sardiniam quidquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam usque Siculum. Ab ea Creticum.

Insularum LXIV. In his, Balearium.

XI. Insulæ per hæc maria primæ omnium Pityusæ a Græcis dictæ, a frutice pineo, nunc Ebusus vocatur utraque, civitate fœderata, angusto freto interfluente, patent XLVI M pass. Absunt a Dianio septingentis stadiis : totidem Dianium per continentem a Carthagine nova. Tantumdem a Pityusis in altum, Baleares duæ, et Sucronem versus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Major C M pass. est longitudine, circuitu vero CCCLXXV M. Oppida habet civium romanorum Palmam et Pollentiam : Latina, Cinium, et Tucim : et fœderatum, Bocchorum fuit. Ab ea XXX M pass. distat minor : longitudine, XL M, circuitu CL M pass. Civitates habet Iamnonem, Saniferam, Magonem. A majore XII M pass. in altum abest Capraria : insidiosa naufragiis, et e regione Palmæ urbis Menariæ, ac Tiquadra, et parva Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus. Græci Ophiusiam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliæ XX ferme parvæ mari vadoso.

Galliæ autem ora, in Rhodani ostio, Metina : mox quæ Blascon vocatur : tres Stœchades a vicinis Massi-

liensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten, et Mesen, quæ et Pomponiana vocatur: tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila: Lero, et Lerina adversum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

Corsicæ.

XII. 6. In Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellavere, sed Tusco propior: a septentrione in meridiem projecta, longa passuum CL millia: lata majore ex parte quinquaginta: circuitu CCCXXV M. Abest a vadis Volaterranis LXII M pass. Civitates habet XXXIII, et colonias Marianam, a C. Mario deductam, Aleriam, a dictatore Sulla. Citra est Oglasa: intra vero sexaginta millia passuum a Corsica, Planaria a specie dicta, æqualis freto, ideoque navigiis fallax. Amplior Urgo, et Capraria, quam Græci Ægilon dixere: item Ægilium: et Dianium, quam Artemisiam: ambæ contra Cosanum litus: et Barpana, Menaria, Columbaria, Venaria. Ilva cum ferri metallis, circuitu centum millia, a Populonio decem, a Græcis Æthalia dicta. Ab ea Planasia, XXXVIII M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, et adversum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta, non ab Æneæ nutrice, sed quia profusa ab Ænaria erat. Ænaria ipsa a statione navium Æneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, non a simiarum multitudine (ut aliqui existimavere), sed a figlinis doliorum. Inter Pausilypum et Neapolim Megaris: mox a Surrento octo millibus pas-

suum distantes, Tiberii principis arce nobiles Capreæ, circuitu XI M pass.

Sardiniæ.

XIII. Mox Leucothea : extraque conspectum, pelagus Africum attingens, Sardinia, minus octo millibus passuum a Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis parvis, quæ Cuniculariæ appellantur : itemque Phintonis, et Fossæ, a quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

7. Sardinia ab oriente patens, CLXXXVIII millia passuum : ab occidente, CLXXV millia : a meridie, LXXVII millia : a septentrione, CXXV. Circuitu DLXV millia : abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, a Gadibus quatuordecies centena. Habet et a Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Herculis : a Sulcensi, Enosim : a Caralitano, Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Berelidas ponunt, et Collodem, et quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum, Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum XVIII Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani civium romanorum, et Norenses. Colonia autem una, quæ vocatur ad turrim Libysonis. Sardiniam ipsam Timæus Sandaliotin appellavit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam a similitudine vestigii. Contra Pæstanum sinum Leucasia est, a Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, et Iscia, utræque uno nomine Œnotrides argumentum possessæ ab Œnotriis Italiæ. Contra Vibonem parvæ, quæ vocantur Ithacesiæ, ab Ulyssis specula.

Siciliæ.

XIV. 8. Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania a Thucydide dicta, Trinacria a pluribus, aut Triquetra, a triangula specie : circuitu patens, ut auctor est Agrippa, DCXVIII M pass. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari avulsa XV M in longitudinem freto, in latitudinem autem M D pass. juxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedere oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla : item Charybdis mare vorticosum : ambo clara sævitia. Ipsius Triquetræ, ut diximus, promontorium Pelorus vocatur, adversus Scyllam vergens in Italiam : Pachynum in Græciam, CCCCXL M ab eo distante Peloponneso : Lilybæum in Africam CLXXX M intervallo Mercurii promontorio : et a Caralitano Sardiniæ CXC M. Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere a Peloro Pachynum CLXXXVI M pass. Inde Lilybæum, CC M. Inde Pelorum, CLXX M. Coloniæ ibi quinque : urbes ac civitates LXIII. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana civium romanorum, qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum, colonia Tauromenium, quæ antea Naxos, flumen Asines : mons Ætna nocturnis mirus incendiis. Crater ejus patet ambitu stad. XX. Favilla Tauromenium et Catinam usque pervenit fervens, fragor vero ad Maronem et Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Ulyssis, colonia Catina. Flumina : Symæthum, Terias. Intus Læstrygonii campi. Oppida : Leontini, Megaris :

amnis Pantagies. Colonia Syracusæ, cum fonte Arethusa; quanquam et Temenitis, et Archimedia, et Magæa, et Cyane, et Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum : a qua fronte Siciliæ flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluvius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixere. Thermæ colonia : amnes, Achates, Mazara, Hypsa. Selinus oppidum. Lilybæum ab eo promontorium, Drepana, mons Eryx. Oppida, Panormum, Solus, Hymera cum fluvio, Cephalœdis, Aluntium, Agathyrnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, et unde cœpimus, Pelorus.

Intus, Latinæ conditionis, Centuripini, Netini, Segestani. Stipendiarii, Assorini, Ætnenses, Agyrini, Acestæi, Acrenses, Bidini, Cetarini, Cacyrini, Drepanitani, Ergetini, Echetlienses, Erycini, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Halesini, Hennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ichanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Mutycenses, Menanini, Naxii, Noæni, Petrini, Paropini, Pthinthienses, Semellitani, Scherini, Selinuntii, Symethii, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tyracinenses, Zanclæi Messeniorum in Siculo freto.

Insulæ sunt in Africam versæ : Gaulos, Melita a Camerina LXXXIV M pass., a Lilybæo CXIII. Cosyra, Hieronesos, Cæne, Galata, Lopadusa, Æthusa, quam alii Ægusam scripserunt : Bucinna : et a Solunte LXXV M Osteodes : contraque Paropinos Ustica. Citra vero Siciliam ex adverso Metauri amnis, XXV millibus ferme pass.

ab Italia, VII Æoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum, et Hephæstiades a Græcis, a nostris Vulcaniæ: Æoliæ, quod Æolus iliacis temporibus ibi regnavit.

9. Lipara cum civium romanorum oppido dicta a Liparo rege, qui successit Æolo: antea Melogonis, vel Meligunis, vocitata: abest XXV M pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minor. Inter hanc et Siciliam altera, antea Therasia appellata, nunc Hiera, quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas evomente flammas. Tertia Strongyle, a Lipara M pass. ad exortum solis vergens, in qua regnavit Æolus, quæ a Lipara liquidiore flamma tantum differt: e cujus fumo, quinam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: unde ventos Æolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quam Lipara. Quinta Ericusa. Sexta Phœnicusa, pabulo proximarum relicta: novissima eademque minima, Evonymos.

Hactenus de primo Europæ sinu.

***Magna Græcia* a Locris.**

XV. 10. A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in tres sinus recedens Ausonii maris; quoniam Ausones tenuere primi: patet octoginta sex millia pass. ut auctor est Varro. Plerique LXXV M fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra, et vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthum, quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Dein sinus Scyllaceus: et Scylacium, Scylletium Atheniensibus, quum conderent, dictum: quem locum occurrens Terinæus sinus penin-

sulam efficit : et in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia : xx M pass. latitudo est. Itaque Dionysius major intercisam eo loco adjicere Siciliæ voluit. Amnes ibi navigabiles : Carcines, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia : mons Clibanus, promontorium Lacinium : cujus ante oram insula x M pass. a terra Dioscoron : altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur : præterea Tiris, Eranusa, Meloessa. Ipsum a Caulone abesse LXX M pass. prodidit Agrippa.

11. A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, et Acroceraunio Epiri finitus promontorio, a quo abest LXXV M pass. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurii, inter duos amnes Crathin et Sybarin, ubi fuit urbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin et Acirin Heraclia, aliquando Siris vocitata. Flumina : Acalandrum, Casventum : oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum, Aprustani tantum : Lucanorum autem, Atenates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Ursentini, Volcentani, quibus Numestrani junguntur. Præterea interiisse Thebas Lucanas Cato auctor est. Et Pandosiam Lucanorum urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit.

* Secunda Italiæ regio.*

XVI. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos, CCL M sinu, qui Ta-

rentinus appellatur, ab oppido Laconum, in recessu hoc intimo sito, contributa eo maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest CXXXVI M pass. a Lacinio promontorio, adversam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam a duce appellavere; et ante Peucetiam, a Peucetio Œnotri fratre, in Salentino agro. Inter promontoria C M pass. intersunt : latitudo peninsulæ a Tarento Brundisium terreno itinere XXXV M pass. patet, multoque brevius a portu Sasina. Oppida per continentem a Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora vero, Senum, Callipolis, quæ nunc est Anxa, LXXV M pass. a Tarento. Inde XXXII M promontorium, quod Acran Iapygian vocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum et Hydruntum decem ac novem M pass. ad discrimen Ionii et Adriatici maris, qua in Græciam brevissimus transitus, ex adverso Apolloniatum oppidum : latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M non amplius. Hoc intervallum pedestri continuare transitu pontibus jactis primum Pyrrhus Epiri rex cogitavit : post eum M. Varro, quum classibus Pompeii piratico bello præesset. Utrumque aliæ impedivere curæ. Ab Hydrunte, Soletum desertum, dein Fratruertium : portus Tarentinus, statio Miltopæ : Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium L M passuum ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac velut certiore transitu, sic utique longiore, excipiente Illyrica urbe Dyrrhachio CCXXV M trajectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. Novem adolescentes totidemque virgines ab Illyriis tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rudiæ, Egnatia, Barium. Amnes : Iapyx a Dædali filio rege, a

quo et Iapygia : Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens.

Hinc Apulia Dauniorum cognomine, a duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum : Sipontum, Uria : amnis Cerbalus, Dauniorum finis : portus Agasus, promontorium montis Gargani, a Salentino sive Iapygio CCXXXIV M pass. ambitu Gargani : portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum : itemque Larinatum Cliternia : Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria : Teani, duce e Graiis : Lucani, subacti a Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia. Oppida : Canusium, Arpi, aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi delevit gentes Monadorum, Dardorumque, et urbes duas, quæ in proverbii ludicrum vertere, Apinam et Tricam.

Cetero intus in secunda regione, Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleventum : Auseculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini : Ligures, qui cognominantur Corneliani, et qui Bebiani : Vescellani. Æculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Æcani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, et nobiles clade romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Merinates, ex Gargano : Mateolani, Netini, Rubustini, Silvini : Strabellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Ulurtini. Calabrorum mediterranei : Ægetini, Apamestini, Argentini, Butunti-

nenses, Deciani, Grumbestini, Norbanenses, Paltonenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum : Aletini, Basterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

Quarta Italiæ regio.

XVII. 12. Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum Italiæ. In ora, Frentanorum, a Tiferno : flumen Trinium portuosum. Oppida : Histonium, Buca, Ortona : Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani. Carentini supernates, et infernates, Lanuenses : Marrucinorum Teatini : Pelignorum Corfinienses, Superequani, Sulmonenses : Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Maruvii : Albensium Alba ad Fucinum lacum, Æquiculanorum, Cliternini, Carseolani : Vestinorum, Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus junguntur Aufinates Cismontani : Samnitium, quos Sabellos, et Græci Saunitas dixere, colonia Bovianum vetus, et alterum cognomine Undecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Sæpinates, Treventinates : Sabinorum Amiternini, Curenses, Forum Decii, Forum Novum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominantur Mutuscæi, et qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Æquiculis interiere Comini, Tadiates, Cædici, Alfaterni. Gellianus auctor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum a Marsya duce Lydorum : item Viticinorum in Piceno deletum a Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam existimavere, a religione et deorum cultu Sevini appellati) : Velinos accolunt lacus, roscidis

collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, e monte Fiscello labens, juxta Vacunæ nemora et Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, a latere Picenum, a tergo Umbria, Apennini jugis Sabinos utrimque vallantibus.

Quinta Italiæ regio.

XVIII. 13. Quinta regio Piceni est, quondam uberrimæ multitudinis. Trecenta LX millia Picentium in fidem populi romani venere. Orti sunt a Sabinis voto vere sacro. Tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Adrianus, et Adria colonia a mari VII M pass. Flumen Vomanum: ager Prætutianus, Palmensisque. Item Castrum Novum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumen Albula: Tervium, quo finitur Prætutiana regio, et Picentium incipit. Cupra oppidum, castellum Firmanorum: et super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. Intus, Novana: in ora, Cluana, Potentia, Numana, a Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, adposita promontorio Cumero in ipso flectentis se oræ cubito: a Gargano CLXXXIV M pass. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Treienses, Urbesalvia Pollentini.

Sexta Italiæ regio.

XIX. 14. Jungetur hic sexta regio, Umbriam complexa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, Togatæ Galliæ cognomine. Siculi et Liburni plurima ejus tractus tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianumque agrum. Umbri eos expulere, hos Etruria, hanc Galli. Umbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, ut quos Ombrios a Græcis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. Trecenta eorum oppida Tusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen Æsis : Senogallia. Metaurus fluvius : coloniæ, Fanum Fortunæ, Pisaurum cum amne. Et intus Hispellum, Tuder. De cetero Amerini, Attidiates, Asisinates, Arnates, Æsinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Forojulienses, cognomine Concupienses : Forobrentani, Forosempronienses, Iguini, Interamnates, cognomine Nartes : Mevanates, Mevanionenses, Matilicates : Narnienses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est : Nucerini, cognomine Favonienses, et Camellani : Ocriculani, Ostrani, Pitulani, cognomine Pisuertes, et alii Mergentini : Pelestini, Sentinates, Sarsinates, Spoletini, Suasani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates, Tuficani, Tifernates, cognomine Tiberini, et alii Metaurenses : Vesionicates, Urbanates, cognomine Metaurenses, et alii Hortenses : Vettonenses, Vindenates, Viventani. In hoc situ interiere Feliginates, et qui Clusiolum tenuere supra Interamnam : et

Sarranates, cum oppidis, Acerris, quæ Vatriæ cognominabantur, Turocelo, quod Netriolum. Item Solinates Curiates, Fallienates, Apiennates. Interiere et Arienates cum Crinovolo, et Usidicani, et Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIV prodidit.

Octava Italiæ regio: de Pado.

XX. 15. Octava regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluvius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino et Prusa. Fluvius hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, et Vitis, et Anemo : Ravenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Ancona CV M pass. Nec procul a mari, Umbrorum Butrium. Intus coloniæ : Bononia, Felsina vocitata, quum princeps Etruriæ esset : Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida : Cæsena, Claterna, Forum Clodii, Livii, Popilii, Truentinorum, Cornelii : Faventini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses a Lepido, Solonates, Saltusque Galliani qui cognominantur Aquinates : Tannetani, Veleiates, cognomine veteri Regiates : Umbranates. In hoc tractu interierunt Boii, quorum tribus CXII fuisse auctor est Cato : item Senones, qui ceperant Romam.

16. Padus e gremio Vesuli montis celsissimum in cacumen Alpium elati, finibus Ligurum Vagiennorum, visendo fonte profluens, condensque sese cuniculo, et in Forovibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior : Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phae-

thontis illustratus : augetur ad Canis ortus liquatis nivibus : agris quamvis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque ubi liquit agros, ubertate largior : trecentis M pass. a fonte addens meatu duodenonaginta, nec amnes tantum Apenninos Alpinosque navigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eum sese exonerantes, omni numero XXX flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere jactum Tanarum : Trebiam Placentinum : Tarum, Inciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum : Alpium vero Sturam, Orgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lambrum, Adduam, Ollium, Mincium. Nec alius amnium tam brevi spatio majoris incrementi est. Urgetur quippe aquarum mole, et in profundum agitur, gravis terræ, quanquam deductus in flumina, et fossas inter Ravennam Altinumque per CXX M pass. tamen qua largius vomit, septem maria dictus facere.

Augusta fossa Ravennam trahitur, ubi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar e Britannia triumphans, prægrandi illa domo verius quam nave intravit Adriam. Hoc ante Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum, ab urbe Spina, quæ fuit juxta, prævalens, ut Delphicis creditum est thesauris, condita a Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro.

Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, inde Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque, primi a Sagi fecere Tusci : egesto amnis impetu per transversum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Tuscorum

Atriæ, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum.

Inde ostia plena, Carbonaria ac fossiones Philistinæ, quod alii Tartarum vocant : omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia : accedentibus Atesi ex Tridentinis Alpibus, et Togisono ex Patavinorum agris. Pars eorum et proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Meduaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, ut in Ægypto Nilus, quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. duum M circuitu. Pudet a Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales gallice vocentur *Padi*, hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum *Bodincum* vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum juxta Industria, vetusto nomine *Bodincomagum*, ubi præcipua altitudo incipit.

Undecima Italiæ regio: Italia trans Padum.

XXI. 17. Transpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alveo importat. Oppida : Vibiforum, Segusio. Coloniæ ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum, antiqua Ligurum stirpe, inde navigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Prætoria, juxta geminas Alpium fores Graias atque Peninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis a populo romano conditum jussis. Eporedias Galli bonos equorum

domitores vocant. Vercellæ Libycorum ex Salluviis ortæ, Novaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieque pago, non (ut Cato existimat) Ligurum : ex quibus Lævi et Marici condidere Ticinum, non procul a Pado : sicut Boii transalpibus profecti Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum, atque Bergomum, et Liciniforum, et aliquot circa populos auctor est Cato : sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam a Græcia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quam fortunatius situm. Interiere et Caturiges Insubrum exsules, et Spina supra dicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Insubribus, et Boiis, et Senonibus deletum esse eo die quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

Decima Italiæ regio.

XXII. 18. Sequitur decima regio Italiæ, Adriatico mari adposita : cujus Venetia : fluvius Silis ex montibus Tarvisanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, et portus eodem nomine : colonia Concordia : flumina et portus, Romatinum, Tiliaventum majus, minusque, Anaxum, quo Varianus defluit : Alsa, Natiso, cum Turro, præfluentes Aquileiam coloniam, XV M pass. a mari sitam. Carnorum hæc regio, junctaque Iapydum : amnis Timavus, castellum nobile vino Pucinum : Tergestinus sinus, colonia Tergeste,

xxxiii M pass. ab Aquileia. Ultra quam, vi M pass. Formio amnis, ab Ravenna CLXXXIX M pass. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc vero Istriæ : quam cognominatam a flumine Istro, in Adriam effluente e Danubio amne, eodemque Istro, adversum Padi fauces, contrario eorum percussu mari interjecto dulcescente, plerique dixere falso, et Nepos etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste, nec jam constat quo flumine. Humeris travectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Savo, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Æmonam Alpesque exorienti.

Istriæ situs et populi.

XXIII. 19. Istria, ut peninsula, excurrit. Latitudinem ejus XL M pass., circuitum vero CXXV M prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ et Flanatici sinus. Alii Liburniæ CLXXX M. Nonnulli in Flanaticum sinum Iapydiam promovere, a tergo Istriæ, CXXX M pass. Dein Liburniam CL M fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit, ab Aquileia ad Titium flumen stad. M. Oppida Istriæ civium romanorum Ægida, Parentium : colonia, Pola, quæ nunc Pietas Julia, quondam a Colchis condita. Abest a Tergeste C M pass. Mox oppidum Nesactium : et nunc finis Italiæ fluvius Arsia. Polam ab Ancona trajectus CXXX M pass. est.

In mediterraneo regionis decimæ, coloniæ : Cremona, Brixia, Cenomanorum agro : Venetorum autem,

Ateste : et oppida Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia : Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos trojana stirpe ortos, auctor est Cato : Cenomanos juxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, et Tridentini, et Berunenses, Rætica oppida : Rætorum et Euganeorum Verona, Julienses Carnorum. Dein quos scrupulose dicere non attineat, Alutrenses, Asseriates, Flamonienses Vannienses, et alii cognomine Culici : Forojulienses, cognomine Transpadani, Foretani, Nedinates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varbari. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsatium : ex Venetis Atina, et Cælina : Carnis, Segeste, et Ocra : Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum etiam invito senatu, a Claudio Marcello, L. Piso auctor est. In hac regione et undecima lacus inclyti sunt, amnesque eorum partus aut alumni : si modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi.

Alpes in longitudinem $\overline{X}$ pass. patere a supero mari ad inferum, Cælius tradit : Timagenes XXII M pass. deductis : in latitudinem autem Cornelius Nepos centum M. T. Livius tria M stadiorum : uterque diversis in locis. Nam et centum millia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia submovent : nec LXX M explent reliqua sui parte graciles, veluti naturæ providentia. Latitudo Italiæ, subter radices earum a Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Arsiam, DCCXLV millia passuum colligit.

Alpium, et gentium Alpinarum.

XXIV. 20. Incolæ Alpium multi populi, sed illustres a Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catali, Monocaleni : juxtaque Carnos quondam Taurusci appellati, nunc Norici. His contermini Ræti et Vindelici, omnes in multas civitates divisi. Rætos Tuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Ræto. Verso deinde Italiam pectore Alpium, latini juris Euganeæ gentes, quarum oppida XXXIV enumerat Cato. Ex iis Triumpilini, venalis cum agris suis populus : dein Camuni, compluresque similes finitimis adtributi municipiis. Lepontios et Salassos, Tauriscæ gentis idem Cato arbitratur. Ceteri fere Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione græci nominis credunt, præustis in transitu Alpium nive membris : ejusdem exercitus et Graios fuisse, Graiarum Alpium incolas, præstantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stœnos : Rætorum Vennonetes, Sarunetesque ortus Rheni amnis accolunt : Lepontiorum, qui Viberi vocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, ut Octodurenses, et finitimi Centrones, Cottianæ civitates : Caturiges, et ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, et qui Montani vocantur : Capillatorumque plura genera ad confinium Ligustici maris.

Non alienum videtur hoc loco subjicere inscriptionem e tropæo Alpium, quæ talis est :

IMPERATORI CÆSARI
DIVI F. AUG.
PONTIFICI MAXIMO,
IMP. XIIII.
TRIBUNITIÆ POTESTATIS XVII.
S. P. Q. R.
QUOD EIUS DUCTU AUSPICIISQUE
GENTES ALPINÆ OMNES,
QUÆ A MARI SUPERO AD INFERUM PERTINEBANT,
SUB IMPERIUM POP. ROM. SUNT REDACTÆ.
GENTES ALPINÆ DEVICTÆ :
TRIUMPILINI, CAMUNI, VENOSTES, VENNONETES, ISARCI,
BREUNI, GENAUNES, FOCUNATES :
VINDELICORUM GENTES QUATUOR,
CONSUANETES, RUCINATES, LICATES, CATENATES :
AMBISONTES, RUGUSCI, SUANETES,
CALUCONES, BRIXENTES, LEPONTII, VIBERI,
NANTUATES,
SEDUNI, VERAGRI, SALASSI, ACITAVONES,
MEDULLI, UCENI, CATURIGES,
BRIGIANI, SOGIONTII, BRODIONTII,
NEMALONI, EDENATES, ESUBIANI, VEAMINI, GALLITÆ,
TRIULATTI, ECTINI, VERGUNNI,
EGUITURI, NEMENTURI,
ORATELLI, NERUSI, VELAUNI, SUETRI.

Non sunt adjectæ Cottianæ civitates XII, quæ non fuerunt hostiles : item adtributæ municipiis lege Pompeia.

Hæc est Italia diis sacra, hæ gentes ejus, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Æmilio Paulo, C. Atilio Regulo consulibus, nuntiato gallico tumultu, sola sine externis ullis auxiliis, atque etiam tunc sine transpadanis, equitum LXXX M, peditum DCC M armavit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci jubentium.

Liburniæ, et Illyrici :

XXV. 21. Arsiæ gens Liburnorum jungitur, usque ad flumen Titium. Pars ejus fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Buni, et quos Callimachus Peucetias appellat : nunc totum uno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna, aut facilia nomina. Conventum Scardonitanum petunt Iapydes, et Liburnorum civitates XIV, e quibus Lacinienses, Stlupinos, Burnistas. Olbonenses nominare non pigeat. Jus italicum habent eo conventu Alutæ, Flanates, a quibus sinus nominatur : Lopsi, Varvarini, immunesque Assesiates, et ex insulis Fertinates, Curictæ. Ceterum per oram oppida a Nesactio, Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Ænona civitas Pasini : flumen Tedanium, quo finitur Iapydia. Insulæ ejus sinus cum oppidis, præter supra significatas, Absyrtium, Arba, Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Jadera, quæ a Pola CLX M pass. abest : inde triginta M Colentum insula : XVIII ostium Titii fluminis.

Dalmatiæ.

XXVI. 22. Liburniæ finis, et initium Dalmatiæ Scardona, in amne eo, XII M pass. a mari. Dein Tariotarum antiqua regio, et castellum Tariona : promontorium Diomedis, vel ut alii peninsula Hyllis, circuitu C M pass. Tragurium civium romanorum, marmore notum : Sicum, in quem locum divus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Jadera CXII M pass. Petunt in eam jura descripti in decurias CCCXLII Dalmatæ; XXII Decuni; CCXXXIX Ditiones; CCLXIX Mazæi; LII Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Andetrium, Tribulium, nobilitata populi romani prœliis castella : petunt et ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Peguntium, Rataneum : Narona colonia tertii conventus, a Salona LXXXII M pass. adposita cognominis sui fluvio, a mari XX M pass. M. Varro LXXXIX civitates eo ventitasse auctor est. Nunc soli prope noscuntur Cerauni decuriis XXIV, Daorizi XVII, Dæsitiates CIII, Docleatæ XXXIII, Deretini XIV, Deremistæ XXX, Dindari XXXIII, Glinditiones XLIV, Melcomani XXIV, Naresii CII, Scirtari LXXII, Siculotæ XXIV, populatoresque quondam Italiæ Vardæi, non amplius quam XX decuriis. Præter hos tenuere tractum eum Ozuæi, Partheni, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Narone amne C M pass. abest Epidaurum colonia. Ab Epidauro sunt oppida civium romanorum Rhizinium, Ascrivium, Butua, Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum : amnis Drilo, superque eum oppidum civium romanorum Scodra, a mari XVIII M

pass. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, nec non et civitatum validarum. Eo namque tractu fuere Labeatæ, Enderoduni, Sassæi, Grabæi, proprieque dicti Illyrii, et Taulantii, et Pyræi. Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium : Lissum oppidum civium romanorum ab Epidauro C M pass.

23. A Lisso Macedoniæ provincia : gentes Partheni, et a tergo eorum Dassaretæ montes Candaviæ a Dyrrachio LXXVIII M pass. In ora vero Denda civium romanorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata : flumen Aous, a quibusdam Æas nominatum : Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, IV M pass. a mari recedens; cujus in finibus celebre Nymphæum accolunt barbari, Amantes et Buliones. At in ora oppidum Oricum a Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinavimus sinum. Oricum, a Salentino Italiæ promontorio distat LXXXV M passuum.

Noricorum.

XXVII. 24. A tergo Carnorum et Iapydum, qua se fert magnus Ister, Rætis junguntur Norici. Oppida eorum: Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Vianiomina, Claudia, Flavium Solvense. Noricis junguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: jam tamen colonia divi Claudii Sabaria, et oppido Scarabantia Julia habitantur.

Pannoniæ.

XXVIII. 25. Inde glandifera Pannoniæ, qua mite-

scentia Alpium juga, per medium Illyricum a septentrione ad meridiem versa, molli in dextra ac læva devexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, et Illyricum supra dictum. Ad septentriones Pannonia vergit : finitur inde Danubio. In ea coloniæ, Æmona, Siscia. Amnes clari et navigabiles in Danubium defluunt, Dravus e Noricis violentior, Savus ex Alpibus Carnicis placidior : CXX M pass. intervallo. Dravus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Andizetes : Savus per Colapianos, Breucosque. Populorum hæc capita. Præterea Arivates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cujus in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Savo Metubarris, amnicarum maxima. Præterea amnes memorandi, Colapis in Savum influens juxta Sisciam, gemino alveo insulam ibi efficit, quæ Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Savum Sirmio oppido influit: ubi civitas Sirmiensium, et Amantinorum. Inde XLV M passuum Taurunum, ubi Danubio miscetur Savus. Supra influunt Valdasus, Urpanus et ipsi non ignobiles.

Mœsiæ.

XXIX. 26. Pannoniæ jungitur provincia, quæ Mœsia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a confluente supra dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Mœsi, Thraces, Pontoque contermini Scythæ. Flumina clara, e Dardanis Margis, Pingus, Timachus : ex Rhodope Œscus : ex Hæmo, Utus, Escamus, Ieterus.

Illyrici latitudo, qua maxima est, CCCXXV M pass. colligit. Longitudo a flumine Arsia ad flumen Drinium DXXX M. A Drinio ad promontorium Acroceraunium, CLXXV. M. Agrippa prodidit universum hunc sinum Italiæ et Illyrici ambitu XVII. In eo duo maria (quo distinximus fine), Ionium, in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant.

Insularum Ionii et Adriatici maris.

XXX. Insulæ in Ausonio mari præter jam dictas, memoratu dignæ, nullæ : in Ionio paucæ : Calabro litore ante Brundusium, quarum objectu portus efficitur : contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis : et altera eodem nomine, a quibusdam Teutria appellata.

Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadoso mari, æstuariisque tenui alveo intercursantibus. Claræ : ante ostia Timavi, calidorum fontium cum æstu maris crescentium : juxta Istrorum agrum, Cissa, Pullaria, et Absyrtides Graiis dictæ, a fratre Medeæ ibi interfecto Absyrto. Juxta eas Electridas vocavere, in quibus proveniret succinum, quod illi *electrum* appellant, vanitatis græcæ certissimum documentum : adeo ut quas earum designent, haud unquam constiterit. Contra Jader est Lissa; et quæ appellatæ. Contra Liburnos Grateæ aliquot; nec pauciores Liburnicæ : Celadussæ contra Surium : Bubua, et capris laudata Brattia : Issa civium romanorum, et cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata, cum Gnidiorum oppido, distat,

XXV M passuum, inter quam et Illyricum Melita, unde catulos Melitæos appellari Callimachus auctor est : XV millia passuum ab ea IV Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico XII millia passuum, Sasonis piratica statione nota.

C. PLINII SECUNDI

HISTORIARUM MUNDI

LIBER IV.

SITUS, GENTES, MARIA, OPPIDA, PORTUS, MONTES, FLUMINA, MENSURÆ, POPULI QUI SUNT AUT FUERUNT.

Epiri.

I. 1. TERTIUS Europæ sinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Hellesponto : amplectitur, præter minores sinus XIX, XXV centena millia passuum. In eo Epirus, Acarnania, Ætolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia : iterumque alio mari eadem Phocis et Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabulositas, sicut et litterarum claritas, ex hoc primum sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur.

Epiros in universum appellata, Acroceruniis incipit montibus. In ea primi Chaones, a quibus Chaonia : dein Thesproti, Antigonenses : locus Aornos, et pestifera avibus exhalatio : Cestrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Cassiopæi, Dryopes, Selli, Hellopes, Molossi, apud

quos Dodonæi Jovis templum, oraculo illustre : Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

2. Epirus ipsa, ad Magnesiam Macedoniamque tendens, a tergo suo Dassaretas supra dictos, liberam gentem, mox feram, Dardanos habet. Dardanis lævo Triballi prætenduntur latere, et Mœsicæ gentes : a fronte junguntur Medi ac Denselatæ, quibus Thraces, ad Pontum usque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox et Hæmi vallatur excelsitas.

In Epiri ora castellum in Acrocerauniis Chimera, sub eo aquæ regiæ fons. Oppida : Mæandria, Cestria : flumen Thesprotiæ Thyamis : colónia Buthrotum : maximeque nobilitatus Ambracius sinus, D pass. faucibus spatiosum æquor accipiens, longitudinis XXXIX M pass., latitudinis XV M. In eum defertur amnis Acheron, e lacu Thesprotiæ Acherusia profluens XXXVI M pass. inde, et mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas et Arachthus. Civitas Anactoria : locus Pandosia.

* Acarnaniæ.

II. Acarnaniæ, quæ antea Curetis vocabatur, oppida : Heraclia, Echinus, et in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac civitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium excipit Leucadium litus : promontorium Leucates. Dein sinus, ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscissa a continenti, ac reddita ventorum

flatu congeriem arenæ accumulantium, qui locus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum urbes, Alyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis Achelous e Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Ætolia dirimens, et Artemitam insulam assiduo terræ invectu continenti adnectens.

Ætoliæ.

III. Ætolorum populi Athamanes, Tymphæi, Ephyri, Ænienses, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, a quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Ætoliæ oppidum Calydon est septem millibus quingentis pass. a mari, juxta Evenum amnem. Dein Macynia, Molycria : cujus a tergo Chalcis mons, et Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, ubi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Ætolosque dirimentis a Peloponneso. Promontorium, quod contra procedit, appellatur Rhion. Sed in Corinthiaco sinu oppida Ætoliæ, Naupactum, Pylene : et in mediterraneo Pleuron, Halicyrna. Montes clari : in Dodone, Tomarus: in Ambracia, Crania : in Acarnania, Aracynthus : in Ætolia, Acanthon, Panætolium, Macynium.

Locridis, et Phocidis.

IV. 3. Proximi Ætolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Œanthe. Portus Apollinis Phæstii, sinus Crissæus. Intus oppida : Argyna, Eupalia, Phæstum, Calamissus. Ultra Cirrhæi Phocidis campi,

oppidum Cirrha, portus Chalæon, a quo VII M pass. introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam urbe. Præterea oppidum Crissa, et cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis, Tithrone, Tritea, Ambrysus, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ adluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt, juxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, unde Peloponnesi prosilit cervix.

Peloponnesi*.

V. 4. Peloponnesus, Apia ante appellata, et Pelasgia, peninsula haud ulli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria Ægæum et Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu DLXIII M pass. colligit, auctore Isidoro. Eadem per sinus pæne tantumdem adjicit. Angustiæ, unde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco erumpentia e diverso, quæ dicta sunt, maria, a septentrione et exortu, ejus omnem ibi latitudinem vorant, donec contrario incursu æquorum tantorum, in quinque M pass. intervallo exesis utrinque lateribus, angusta cervice Peloponnesum contineat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo et ancipiti navium ambitu, quas magnitudo plaustris transvehi prohibet: quam ob causam perfodere navigabili alveo angustias eas tentavere, Demetrius rex,

dictator Cæsar, Caius princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc intervallo, quod Isthmon appellavimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque litore stadiis, e summa sua arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diversa duo maria prospectans. LXXXVII mill. pass. ad Corinthiacum sinum trajectus est Patras a Leucade. Patræ, colonia in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex adverso Ætoliæ et fluminis Eveni, minus mill. pass. (ut dictum est) intervallo in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum LXXXV millia pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

Achaiæ.

VI. 5. Achaiæ nomen provinciæ ab Isthmo incipit: antea Ægialos vocabatur, propter urbes in litore per ordinem dispositas. Primæ ibi, quas diximus, Lecheæ, Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorum castellum. Oppida: Helice, Bura: in quæ refugere, haustis prioribus, Sicyon, Ægira, Ægion, Erineos. Intus Cleonæ, Hysiæ. Panhormus portus, demonstratumque jam Rhium: a quo promontorio quinque M pass. absunt Patræ, quas supra memoravimus: locus Pheræ. In Achaia, IX montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Ultra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme: loca, Buprasium, Hyrmine: promontorium Araxum, Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: unde Cyllenen quinque M pass. Castellum Phlius: quæ regio ab Homero Aræthyrea dicta, postea Asopis.

Inde Eliorum ager, qui antea Epei vocabantur : ipsa Elis in mediterraneo, et a Pylo XII M passuum intus delubrum Olympii Jovis, ludorum claritate fastos Græciæ complexum. Pisæorum quondam oppidum præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus navigatur VI mill. pass. prope oppida, Aulona, et Leprion. Promontorium Platanodes : omnia hæc ad occasum versa.

*Messeniæ.

VII. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparissa LXXII millium passuum circuitu. Oppida : Pylos, Methone : locus Helos, promontorium Acritas : sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus a Corone. Finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeviginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Œchalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Hujus sinus circuitus LXXX M pass., trajectus vero XXX M.

Laconiæ.

VIII. Dehinc a Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis : et sinus circuitu CVI mill., trajectu XXXIX mill. Oppida : Tænarum, Amyclæ, Pheræ, Leuctra : et intus Sparta, Theramne : atque ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane : Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Ægilodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido : ex quo Cretam insulam certissimus cursus. Omnes autem Maleæ promontorio includuntur.

Argolidis.

IX. Qui sequitur sinus ad Scyllæum, Argolicus appellatur, trajectu quinquaginta M pass. idem ambitu CLXII millium. Oppida : Bœa, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus. Amnes : Inachus, Erasinus inter quos Argos Hippium cognominatum, supra locum Lernen, a mari duobus M pass. novemque additis millibus, Mycenæ : et ubi fuisse Tiryntha tradunt : et locus Mantinea. Montes : Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliique undecim numero. Fontes : Niobe, Amymone, Psamathe. A Scyllæo ad Isthmum CLXXVII M pass. Oppida : Hermione, Trœzen, Coryphasium : appellatumque alias Inachium, alias Dipsium Argos. Portus Schœnitas, sinus Saronicus olim, querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Æsculapii delubro celebre : Spiræum promontorium, portus Anthedon, et Bucephalus : et quas supra dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnesi oram lancinant, tot maria adlatrant. Si quidem a septentrione Ionium irrumpit : ab occidente, Siculo pulsatur : a meridie, Cretico urgetur : ab oriente brumali, Ægæo : ab oriente solstitiali, Myrtoo, quod a Megarico incipiens sinu, totam Atticam adluit.

Arcadiæ*.

X. 6. Mediterranea ejus Arcadia maxime tenet, un-

dique a mari remota : initio Drymodes, mox Pelasgis appellata. Oppida ejus : Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde Palatium Romæ : Megalopolis, Gortyna, Bucolium, Carnion, Parrhasie, Thelpusa, Melænæ, Heræa, Pylæ, Pallene, Agræ, Epium, Cynætha, Lepreon Arcadiæ, Parthenium, Alca, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleonæ, inter quæ duo oppida, regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoe cum oppido : item Cyllene, Lycæus, in quo Lycæi Jovis delubrum : Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris : præterque, ignobiles octo. Amnes : Ladon, e paludibus Phenei : Erymanthus e monte ejusdem nominis, in Alpheum defluentes.

Reliquæ civitates in Achaia dicendæ, Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Paroreatæ, Paragenitæ, Tortuni, Typanei, Thriasii, Tritienses. Universæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus in latitudine a promontorio Maleæ, ad oppidum Ægium Corinthiaci sinus CXC M pass. patet. At in transversum ab Elide Epidaurum, CXXV M ab Olympia Argos per Arcadiam LXIX mill. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Universa autem, velut pensante æquorum incursus natura, in montes VI atque LXX adtollitur.

Atticæ.

XI. 7. Ab Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte

vocata. Adtingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, a colonia Megara, e regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt, utraque ex parte velut in humeris Helladis. Pagæi, et amplius Ægosthenenses contributi Megarensibus. In ora autem, portus Schœnus. Oppida : Sidus, Cremmyon, Scironia saxa VI mill. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere, et Œnoa, Probalinthos : nunc sunt ab Isthmo LV millia pass. Piræeus, et Phalera portus, quinque millia pass. muro recedentibus Athenis juncti. Libera hæc civitas, nec indiga ullius præconii amplius : tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirhoe, Enneacrunos. Montes : Brilessus, Ægialeus, Icarius, Hymettus, Lycabettus : locus Ilissos. A Piræeo XLV mill. pass. Sunium promontorium, Thoricos promontorium. Potamos, Steria, Brauron, quondam oppida. Rhamnus pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, et Oropus, in confinio Bœotiæ.

* Bœotiæ.

XII. Cujus Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppidum, Lebadea : nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorum numinum Liberi atque Herculis (ut volunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis adsignant. Datur et his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotia, Œdipodia, Psamathe, Dirce, Epicrane, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos, Mycalessus, Hadylius, Acontius. Reliqua oppida,

inter Megaram et Thebas : Eleutheræ, Haliartus, Platææ, Pheræ, Aspledon, Hyle, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ : juxta Cephissum amnem Larymna, et Anchoa : Medeon, Phlygone, Acræphia, Coronea, Chæronea. In ora autem infra Thebas, Ocalee, Heleon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyrie, Mycalessus, Hilesion, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus : et in ipsis faucibus Euripi, quem facit objectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere.

Locri deinde Epicnemidii cognominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida : Opus, unde et sinus Opuntius, Cynos. Phocidis in litore unum Daphnus. Introrsus in Locris, Elatea, et in ripa Cephissi (ut diximus) Lilæa, Delphosque versus : Cnemis, et Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, juxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida : Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus : in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara.

Doridis.

XIII. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis a tergo mons est Œta.

Phthiotidis*.

XIV. Sequitur mutatis sæpe nominibus Æmonia : eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, et Dryopis, semper a regibus cognominata. Ibi genitus rex

nomine Græcus, a quo Græcia : ibi Hellen, a quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellavit, Myrmidonas, et Hellenas, et Achæos.

Ex his Phthiotæ nominantur Dorida adcolentes. Eorum oppida, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiæ : quo argumento IV millia pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus : oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessaliæ.

XV. 8. In Thessalia autem Orchomenus, Minyeus antea dictus : et oppidum Almon, ab aliis Salmon, Atrax, Pelinna : fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum a tergo Pieris ad Macedoniam portenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon : sinus Pagasicus. Oppidum Pagasæ, idem postea Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum civitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nympheus, quodam topiario naturæ opere spectabilis : Buzigæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta, quorum nobilissimi, Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa : cujus ex adverso Pindus et Othrys, Lapitharum sedes : hi ad occasum vergentes : ad ortus, Pelios : omnes theatrali modo inflexi, caveatis ante eos septuaginta quinque urbibus. Flumina Thessaliæ : Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus juxta Gomphos : interque Ossam et Olympum nemorosa convalle defluens quingentis

stadiis, dimidio ejus spatii navigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mill. pass. longitudine, et ferme sesquijugeri latitudine, ultra visum hominis adtollentibus se dextera lævaque leniter convexis jugis. Intus sua luce viridante adlabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus avium concentu. Accipit amnem Orcon, nec recipit, sed olei modo supernatantem (ut dictum est Homero) brevi spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirisque genitas, argenteis suis misceri recusans.

Magnesiæ.

XVI. 9. Thessaliæ adnexa Magnesia est, cujus fons Libethra. Oppida: Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promotorium Sepias. Oppida: Casthanæa, Spalathra. Promontorium Æantium. Oppida: Melibœa, Rhizus, Erymnæ: Ostium Penei. Oppida: Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumacie, Gyrton, Cranon, Acharne, Dotion, Melitæa, Phylace. Porro Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mill. pass. traditur, latitudo centum nonaginta septem millium.

Macedoniæ.

XVII. 10. Macedonia postea centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondamque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in solis occasum recedens post terga Magnesiæ

atque Thessaliæ, infestatur a Dardanis. Partem ejus septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegunt a Triballis. Oppida : Æge, in quo mos sepeliri reges : Berœa : et in regione quæ Pieria appellatur a nemore, Æginium. In ora Heraclea, flumen Apilas. Oppida : Pydna, Aloros. Amnis Aliacmon. Intus : Aloritæ, Vallæi, Phylacæi, Cyrrhestæ, Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi civium rom. Mox Antigonea, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine, per quod Rhœdias fluit. Eordeæ, Scydra, Mieza, Gordyniæ. Mox in ora Ichnæ: fluvius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam adcolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes: Paroræi, Eordenses, Almopii, Pelagones, Mygdones. Montes : Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præjacente gremio terrarum, Arethusii, Antiochienses, Idomenenses, Doberi, Æstræenses, Allantenses, Audaristenses, Morylli, Garesci, Lyncestæ, Othryonei, et liberi Amantini atque Orestæ : coloniæ, Bullidensis, et Diensis : Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Tymphæi, Toronæi.

In ora sinus Macedonici, oppida Chalastra, et intus Phileros, Lete : medioque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc a Dyrrachio CCLXVII millia passuum. Terme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derrha, Scione. Promontorium Canastræum. Oppida : Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Halcyone, Levomne. Oppida : Nyssos, Phinelon, Mendæ : et in Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia : Anthemus, Olophyxos : Sinus Mecybernæus. Oppida : Phys-

cella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M D. Mons ipse a planitie excurrit in mare LXXV mill. pass. Ambitus radicis centum quinquaginta mill. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon, nunc sunt Uranopolis, Palæorium, Thyssus, Cleonæ, Apollonia, cujus incolæ Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucesque alteræ Isthmi, Acanthus, Stagira, Sithone, Heraclæa, et regio Mygdoniæ subjacens, in qua recedentes a mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, et sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo, memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquam dirigat cursum.

Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cujus uno die Paulus Æmilius imperator noster septuaginta duas urbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

Thraciæ: (*Ægæi maris*).

XVIII. 11. Thracia sequitur, inter validissimas Europæ gentes, in strategias quinquaginta divisa. Populorum ejus, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem adcolunt dextro latere Denseletæ et Medi, ad Bi-

saltas usque supra dictos : lævo, Digeri Bessorumque multa nomina ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Elethos, Diobessos, Carbilesos : inde Brysas, Sapæos, Odomantes. Odrysarum gens fundit Hebrum, adcolentibus Cabyletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Bottiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Cœletæ majores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis : Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas sex mill. pass. subitur. Aversa ejus et in Istrum devexa Mœsi, Getæ, Aorsi, Gaudæ, Clariæque, et sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas vocant, Scythæque : et circa Ponti litora Moriseni, Sithoniique Orphæi vatis genitores obtinent.

Ita finit Ister a septentrione. Ab ortu Pontus ac Propontis. A meridie Ægæum mare, cujus in ora a Strymone, Apollonia, Œsyma, Neapolis, Datos. Intus Philippi colonia, absunt a Dyrrachio cccxxv mill. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium : Mons Pangæus : Heraclea, Olynthos. Abdera libera civitas, stagnum Bistonum et gens. Oppidum fuit Tirida, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Dicææ, Ismaron : locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Ortagurea dicta : mons, Serrium, et Zone : tum locus Doriscus decem mill. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumeravit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum Ænos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incurvatur ora ad Macron Tichos centum viginti duorum mill. pass. Circa quem locum fluvius Melas, a quo

sinus appellatur. Oppida : Cypsella, Bisanthe, Macron Tichos dictum, qua a Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectus murus procurrentem excludit Cherronesum.

Jamque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte urbes habet, Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatinque, quæ antea Acervetis vocabatur. Heracleam habuit, et Bizonem terræ hiatu raptam : nunc habet Dionysopolin, Crunos antea dictam. Adluit Ziras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida : Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur, Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos. In ora a Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen Panysus. Oppidum Tetranaulochus. Mons Hæmus vasto jugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, ubi Messa fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthium : nunc est Apollonia. Flumina : Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida : Thynias, Halmydessos, Develton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, Veteranorum : Phinopolis juxta quam Bosporus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. DLV mill. alii fecere. Agrippa adjecit LX. Inde ad murum supra dictum centum quinquaginta : ab eo Cherronesus CXXV mill.

Sed a Bosporo, sinus Casthenes. Portus Senum : et alter, qui Mulierum cognominatur. Promontorium Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, antea Lygos dictum. Abest a Dyrrachio septingentis un-

decim millibus pass. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare et Propontidem. Amnes : Bathynias, Pydaras, sive Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine cc pedum continenti adnexa. Intus Bizya, arx regum Thraciæ, a Terei nefasto crimine invisa hirundinibus. Regio Cænica, colonia Flaviopolis, ubi antea Zela oppidum vocabatur. Et a Byzia quinquaginta millia passuum Apros colonia, quæ a Philippis abest centum octoginta octo mill. pass. At in ora amnis Erginus : oppidum fuit Ganos : deseritur et Lysimachia jam in Cherroneso. Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine, et pari latitudine : illustrant duæ urbes utrinque litora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu, hæc ex facie loci nomine accepto : utræque comprehensæ postea Lysimachia quinque mill. pass. a Longis muris. Cherronesos a Propontide habuit Tiristasin, Crithotem : Cissam flumini Ægos adpositam, nunc habet a colonia Apro xxii mill. passuum, Resiston ex adverso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus, septem (ut diximus) stadiis Europam ab Asia dividens, quatuor inter se contrarias urbes habet, in Europa Gallipolin et Seston, et in Asia Lampsacum et Abydon. Dein promontorium Cherronesi Mastusia adversum Sigeo : cujus in fronte obliqua Cynossema, ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris et delubrum Protesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quæ vocatur Æolium, oppidum Elæus. Dein petenti Melanem sinum, portus Cœlos, et Panhormus, et supra dicta Cardia.

Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur.

Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllos. Flumina in Hebrum cadentia, Bargus, Suemus.

Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti longitudo est supra dicta. Quidam septingentorum viginti millium faciunt. Latitudo CCLXXXIV millium est.

Ægæo mari nomen dedit scopulus inter Tenum et Chium verius, quam insula, Æx nomine a specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repente e medio mari exsiliens. Cernunt eum a dextra parte Andrum navigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Ægæi pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parva, quæ cernitur Macedoniam a Geræsto petentibus, haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quacunque Macedoniam aut Thraciam adtingit: Græciense, qua Græciam adluit. Nam Græci et Ionium dividunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum et Myconum. Cetera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentesque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

Insularum ante eas terras : inter quas.

XIX. 12. Insulæ autem ex adverso Thesprotiæ, Corcyra a Buthroto duodecim millia passuum : eadem ab Acrocerauniis quinquaginta mill. cum urbe ejusdem nominis Corcyra, liberæ civitatis, et oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis, passum nonaginta septem millia in longitudinem patens : Homero dicta Scheria et Phæacia,

Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos : ad Leucadiam Paxæ duæ quinque M discretæ a Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyram Ericusa, Marathe, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pythionia, Ptychia, Tarachie. Et a Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatam Ulyssis navem a simili specie fabula est. Ante Leucimnam, Sybota. Inter Leucadiam autem et Achaiam permultæ, quarum Teleboides eædemque Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessa et ante Ætoliam Echinades, Ægialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinaca, Mystus.

Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utraque libera : Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea. A Paxo Cephalenia, quondam Melæna dicta, undecim millibus pass. abest, circuitu patet XCIII. Same diruta a Romanis, adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc et Achaiam, cum oppido magnifica et fertilitate præcipua, Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniæ a meridiana parte XXV millia abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit XXXV millia. Ab ea Ithaca XV millia distat, in qua mons Neritus. Tota vero circuitu patet XXV mill. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium XII mill. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote : ante Zacynthum XXXV mill. pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ : et totidem ante Messenen Œnussæ.

In Asinæo sinu, tres Thyrides : in Laconico, Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est a Maleæ promontorio V millia

pass. ancipiti propter angustias ibi navium ambitu. In Argolico, Pityusa, Irine, Ephyre : contra Hermionium agrum Tiparenus, Aperopia, Colonis, Aristera : contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans : Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum, Cecryphalos, Pityonesos VI millibus passuum a continente. Ab hac Ægina liberæ conditionis XVI millia pass. præternavigatio est. Eadem autem a Piræeo Atheniensium portu XXX mill. pass. abest, ante Œnone vocitata. Spiræo promontorio objacent Eleusa, Adendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt et in Megarico sinu Methurides quatuor. Ægila autem XV mill. pass. a Cythera, eademque a Cretæ Phalasarna oppido XXV mill. pass.

Cretæ.

XX. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionem versa, inter ortum occasumque porrigitur, centum urbium clara fama. Dosiades eam a Crete nympha : Hesperidis filia, Anaximander : a rege Curetum, Philistides Mallotes : Cartes primum Aeriam dictam : deinde postea Curetin, et Macaron nonnulli temperie cæli appellatam existimavere. Latitudine nusquam quinquaginta millia pass. excedens, et circa mediam sui partem maxime patens, longitudinem implet CCLXX millium passuum, circuitum DLXXXIX, flectensque se in Creticum pelagus ab ea dictum, qua longissima est ad orientem Sammonium promontorium adversum Rhodo : ad occidentem Criumetopon Cyrenas versus expellit. Oppida ejus insignia, Phalasarne, Etea, Cysamum, Per-

gamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhithymna, Panhormum, Cytæum, Apollonia, Matium, Heraclæa, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: et in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myryna, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Elatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Marathusa, Cylissos: et aliorum circiter LX oppidorum memoria exstat. Montes: Cadistus, Idæus, Dictymnæus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criumetopon, ut prodit Agrippa, a Cyrenarum promontorio Phycunte, CCXXV millia passuum. Item Cadisto a Malea Peloponnesi LXXV. A Carpatho insula, promontorio Sammonio LX mill. in Favonium ventum. Hæc inter et Rhodum interjacet.

Reliquæ circa eam ante Peloponnesum quæ Coricæ, totidem Mylæ: et latere septentrionali, dextra Cretam habenti contra Cydoniam Leuce, et duæ Budroæ. Contra Matium, Dia, Contra Itanum promontorium, Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu, Ophiussa, Butoa, Aradus: circumvectisque Criumetopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phoce, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre.

At in Hellade, etiamnum in Ægæo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliæ ex adverso Atticæ sine oppidis, et ideo ignobiles. Sed contra Eleusina, clara Salamis: ante eam Psytalia: a Sunio vero Helene quinque mill. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci et Hy-

drussam. Avulsa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondam : mox quatuor fere partibus, quæ ad Bœotiam vergebant, eodem mari devoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthæam : intercidere Coressus, Pœeessa. Ex hac profectam delicatiorem feminis vestem, auctor est Varro.

Eubœæ.

XXI. Eubœa et ipsa avulsa Bœotiæ, tam modico interfluente Euripo, ut ponte jungatur : a meridie promontoriis duobus, Geræsto ad Atticam vergente, ad Hellespontum Caphareo insignis : a septentrione, Cenæo: nusquam latitudinem ultra XL millia passuum extendit, nusquam intra duo millia contrahit : sed in longitudinem universæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam usque, prætenta in CL mill. pass., circuitu vero trecenta sexaginta quinque. Abest ab Hellesponto parte Capharei, CCXXV mill. passuum, urbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Neso, Cerintho, Oreo, Dio, Ædepso, Ocha, Œchalia: nunc Chalcide, cujus ex adverso in continenti Aulis est; Geræsto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisque calidis, quæ Ellopiæ vocantur, nobilis : notior tamen marmore Carystio. Antea vocitata est Chalcodotis, aut Macris, ut Dionysius et Ephorus tradunt : ut Aristides, Macra : ut Callidemus, Chalcis, ære ibi primum reperto : ut Menæchmus, Abantias : ut poetæ vulgo, Asopis.

Cycladum.

XXII. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maxime il-

lustres Glauconnesos et Ægilia. Et a promontorio Geræsto, circa Delum in orbem sitæ (unde et nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest a Geræsto, x mill. pass., a Ceo xxxix mill. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit: Callimachus Lasiam, alii Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu xcvi mill. pass. Ab eadem Andro passus mille, et a Delo quindecim mill. Tenos, cum oppido in xv mill. pass. porrecta, quam propter aquarum abundantiam, Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Ceteræ: Myconos cum monte Dimasto: a Delo quindecim mill. passuum. Siphnus, ante Meropia, et Acis appellata, circuitu viginti octo mill. pass. Seriphus xv. Prepesinthus, Cythnos. Ipsaque longe clarissima, et Cycladum media, ac templo Apollinis et mercatu celebrata, Delos: quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit. Ad M. Varronis ætatem, Mucianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit: quoniam repente apparuerit enata. Æglosthenes Cynthiam, alii Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynæthum, Pyrpilem igne ibi primum reperto. Cingitur quinque mill. passuum: adsurgit Cynthio monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celadussam vocat: item Artemin Hellanicus. Syros quam circuitu patere viginti millia pass. prodidere veteres, Mucianus centum sexaginta. Oliaros, Paros cum oppido, ab Delo xxxviii mill. marmore nobilis, quam primo Platean, postea Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus; a Delo xviii cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada a vinea-

rum fertilitate, alii Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuaginta quinque mill. pass., dimidioque major est quam Paros.

Sporadum.

XXIII. Et hactenus quidem Cycladas servant : ceteras, quæ sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phacussa, Nicasia, Schinussa, Pholegandros : et a Naxo XXXVIII mill. passuum, Icaros : quæ nomen mari dedit, tantumdem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso : ante vocata Doliche, et Macris, et Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali Deli, LII mill. pass. Eadem a Samo triginta quinque mill. Inter Eubœam et Andrum decem mill. pass. freto, ab ea Geræstum centum duodecim mill. quingenti pass. Nec deinde servari potest ordo. Acervatim ergo ponentur reliquæ.

Scyros : Ios a Naxo viginti quatuor mill. pass. Homeri sepulcro veneranda, longitudinis viginti quinque mill. ante Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros cum oppido, circuitu duodecim mill. passuum. Abest ab Andro sexaginta duobus mill. pass. Ab ea Syrnos octoginta mill. pass. Cynæthus : Telos unguento nobilis, a Callimacho Agathussa appellata. Donusa, Patmos circuitu triginta mill. pass. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cinara : Sicinus, quæ antea Œnoe : Hieracia, quæ Onus, Casus, quæ Astrabe : Cimolus, quæ Echinussa : Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, et Acyton. Hæc insularum rotundissima est.

Post Machia: Hypere, quondam Patage, ut alii Platage, nunc Amorgos: Polyægos, Phyle, Thera, quum primum emersit, Calliste dicta. Ex ea avulsa postea Thorasta: atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: et in nostro ævo Thia juxta eamdem Hieram nata. Distat Ios a Thera viginti quinque mill. pass.

Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris. Astypalæa liberæ civitatis, circuitu LXXXIX mill. passuum: abest a Cadisto Cretæ CXXV mill. Ab ea Platea sexaginta mill. Unde Camina triginta octo mill. Azibintha, Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia: Calydna, in qua oppidum Coos: Calymna, a qua Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, XXV mill. passuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M pass. A Carpatho Cason VII M. A Caso Sammonium Cretæ promontorium XXX mill. In Euripo autem Euboico, primo fere introitu, Petaliæ quatuor insulæ, et in exitu Atalante. Cyclades, et Sporades, ab oriente litoribus Icariis Asiæ, ab occidente Myrtois Atticæ, a septentrione Ægæo mari, a meridie Cretico et Carpathio inclusæ, per DCC M in longitudinem, et per CC in latitudinem jacent.

Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynethum, et Scyrum supradictam, sed Cycladum et Sporadum extimam: Gerontiam, Scandilam: Thermæus, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Minervæ sacra est. Athos ante se quatuor: Peparethum cum oppido, quondam Evœnum dictam, novem mill. pass. Sciathum XV mill. Imbrum cum oppido LXXXVIII mill. pass. Eadem abest a Mastusia Cherronesi, XXV mill. pass. Ipsa circuitu LXXII mill. pass. perfunditur amne Ilisso. Ab ea Lemnos

viginti duo mill. quæ ab Atho LXXXVII mill. pass. Circuitu patet CXII M D pass. Oppida habet, Hephæstiam, et Myrinam, in cujus forum solstitio Athos ejaculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinque mill. pass., olim Aeria, vel Æthria dicta. Inde Abdera continentis, XXII mill. passuum. Athos sexaginta duo mill. D. Tantumdem insula Samothrace, quæ libera, ante Hebrum, ab Imbro XII mill., a Lemno viginti duo M D, a Thraciæ ora triginta octo mill.; circuitu triginta duo mill. adtollitur monte Saoce decem mill. passuum altitudinis, vel importuosissima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam vocat. Inter Cherronesum et Samothracen, utrinque fere quindecim mill. Halonesos : ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus, haud procul a Cœlo, Cherronesi portu, et quædam ignobiles. Desertis quoque reddantur in hoc sinu, quarum modo inveniri potuere nomina: Desticos, Larnos, Cyssiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Draconon, Arconesus, Diethusa, Scapos, Capheris, Mesate, Æantion, Pateronnesos, Pateria, Calathe Neriphus, Polendos.

Hellesponti, Mæotidis.

XXIV. Quartus e magnis Europæ sinus ab Hellesponto incipiens, Mæotidis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breviter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare præjacens Asiæ, et ab Europa porrecto Cherronesi litore expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, intervallo Europam auferens Asiæ. Primas angustias

Hellespontum vocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in navibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI mill. pass. spatio ad Priapum urbem Asiæ, quam magnus Alexander transcendit. Inde exspatiatur æquor, rursusque in arctum coit : laxitas Propontis appellatur : angustiæ, Thracius Bosporus, latitudine D passuum, qua Darius pater Xerxis copias ponte transvexit. Tota ab Hellesponto longitudo CCXXXIX M pass. Dein vastum mare, Pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu, retro curvatus in cornua, ab his utrimque porrigitur, ut sit plane arcus scythici forma. Medio flexu jungitur ostio Mæotii lacus Cimmerius Bosporus id os vocatur, II mill. D pass. latitudine. At inter duos Bosporos Thracium et Cimmerium directo cursu, ut auctor est Polybius, D M pass. intersunt.

Circuitu vero totius Ponti vicies semel centena quinquaginta M, ut auctor est Varro, et fere veteres. Nepos Cornelius trecenta quinquaginta millia adjicit. Artemidorus vicies novies centena XIX M facit : Agrippa XXIII sexaginta mill. Mucianus XXIV XXV mill. Simili modo de Europæ latere, mensuram alii quatuordecies centena LXXVIII M D determinavere : alii undecies centena septuaginta duo millia. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M D pass. Calatin tantumdem. Ad ostium Istri CXXV. Ad Borysthenem CXL, Cherronesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV M pass. Ad Panticapæum, quod aliqui Bosporum vocant, extremum in Europæ ora, CCXII M D, quæ summa efficit XIII XXXVII M D. Agrippa a Byzantio ad flumen Istrum, DLX.

Inde Panticapæum DCXXXV. Lacus ipse Mæotis, Tanain amnem ex Riphæis montibus defluentem accipiens, novissimum inter Europam Asiamque finem, XIV VI M circuitu patere traditur. Ab aliis XI XXV M. Ab ostio ejus, ad Tanais ostium directo cursu CCCLXXXV M pass. esse Istropolim usque constat. Accolæ sinus, in mentione Thraciæ dicti sunt. Inde ostia Istri.

Ortus hic in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et unde primum Illyricum adluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur. Primum ostium Peuces : mox ipsa Peuce insula, a qua proximus alveus appellatus, XIX millia pass. magna palude sorbetur. Ex eodem alveo et super Istropolim lacus gignitur LXIII M pass. ambitu : Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertiam Calonstoma, juxta insulam Sarmaticam. Quartum Pseudostomon, et in insula Conopon diabasis : postea Boreostoma et Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.

Daciæ, Sarmatiæ.

XXV. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes : variæ tamen litori adposita tenuere : alias Getæ, Daci Romanis dicti : alias Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorumque Hamaxobii, aut Aorsi : alias Scythæ

degeneres et a servis orti, aut Troglodytæ : mox Alani, et Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum, usque ad pannonica hiberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos et plana Jazyges Sarmatæ : montes vero et saltus pulsi ab his Daci ad Pathyssum amnem. A Maro, sive Duria est, a Suevis regnoque Vaniano dirimens eos, adversa Basternæ tenent, aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centena mill. pass. in longitudinem, quatuor millibus et quadringentis in latitudinem ad flumen Vistulam a desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt.

Scythiæ.

XXVI. Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Æpolium : montes Macrocremnii, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetæ. Abest a Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacæ cognomines flumini, ultra quos Crobyzi : flumen Rhode, sinus Sagaricus, portus Ordesus. Et a Tyra centum viginti millibus passuum flumen Borysthenes, lacusque et gens eodem nomine, et oppidum a mari recedens xv millibus passuum : Olbiopolis, et Miletopolis, antiquis nominibus. Rursus in litore portus Achæorum. Insula Achillis, tumulo ejus viri clara.

Et ab ea cxxv millibus passuum peninsula, ad formam gladii in transversum porrecta, exercitatione ejusdem cognominata Dromos Achilleos, cujus longitudinem octoginta millium passuum tradit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythæ, et Siraci tenent. Inde silvestris regio Hylæum mare, quo adluitur, cognominavit : Enæcadloæ vocantur incolæ. Ultra Panticapes amnis, qui Nomadas et Georgos disterminat : mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt : diligentiores Hypanin : tanto errore eorum, qui illum in Asiæ parte prodidere.

Mare subit vasto recessu, donec quinque millium passuum intervallo absit a Mæotide, vasta ambiens spatia, multasque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida : Naubarum, Carcine : a tergo lacus Buges fossa emissus in mare. Ipse Buges a Coreto, Mæotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diverso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas, et Nomadas separat. Hypanis per Nomadas et Hylæos fluit manu facto alveo in Bugen, naturali in Coretum. Regio, Scythia Sendica nominatur.

Sed a Carcinite Taurica incipit, quondam mari circumfusa et ipsa, quaqua nunc jacent campi. Deinde vastis adtollitur jugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei xxiv. Sex oppida : Orgocyni, Characeni, Lagyrani, Tractari, Archilachitæ, Caliordi. Jugum ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis. In ora a Carcine oppida : Taphræ, in ipsis angustiis peninsulæ : mox Hera-

clea Cherronesos, libertate a Romanis donatum. Megarice vocabatur antea, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Græciæ moribus, quinque millia pass. ambiente muro. Inde Parthenium promontorium, Taurorum civitas, Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, adversum Carambi Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens CLXX M pass. intervallo, quæ maxime ratio scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, et lacus. Oppidum Theodosia a Criumetopo CXXV M pass. A Cherroneso CXLV M pass. Ultra fuere oppida: Cytæ, Zephyrium, Acræ, Nympheum, Dia. Restat longe validissimum in ipso Bospori introitu, Panticapæum Milesiorum, a Theodosia LXXXVII M pass.; a Cimmerio vero oppido trans fretum sito MM D (ut diximus) pass. Hæc ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumque pervia glaciato freto. Bospori Cimmerii latitudo XII M D pass. Oppida habet, Hermisium, Myrmecium: intus insulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ vocatur, ad os Bospori CCLX M passuum longitudo colligitur.

A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Borysthenes, Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, et cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Mæotin Sauromatæ, et Essedones. At per oram Tanaim usque Mæotæ, a quibus lacus nomen accepit: ultimique a tergo eorum Arimaspi. Mox Riphæi montes, et assiduo nivis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata a rerum natura, et densa mersa caligine: neque in

alio quam rigoris opere, gelidisque Aquilonis conceptaculis.

Pone eos montes, ultraque Aquilonem, gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit ævo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die solis aversi : non, ut imperiti dixere, ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis soles, brumaque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora, lucique, et deorum cultus viritim gregatimque, discordia ignota et ægritudo omnis. Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutoque senio luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiæ litorum posuere, non in Europa, quia sunt ibi simili consuetudine, et situ, Attacorum nomine. Alii medios fecere eos inter utrumque Solem, antipodum occasum exorientemque nostrum : quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interveniente. Qui non alibi quam in semestri luce constituere eos, sesere matutinis, meridie metere, occidente sole fœtus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente ea, quum tot auctores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipue colunt. Virgines ferebant eas, hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles : donec violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituere, hique ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox et hoc ipsum exolevit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnisque a Borys-

thene amne tractus longitudo DCCCCLXXX M, latitudo DCCXVII M a M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mensuram arbitror.

Insularum Ponti: (*Insularum Oceani Septentrionalis*.)

XXVII. Verum instituto ordine, reliqua hujus sinus dicantur; et maria quidem ejus nuncupavimus.

13. Hellespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M D pass. ab Europa, XIV M ab ostio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatæ, traditæque fabulis inter se concurrisse: quoniam parvo discretæ intervallo, ex adverso intrantibus geminæ cernebantur, paulumque deflexa acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum, Apolloniatarum una, LXXX M a Bosporo Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit. Inter ostia Istri quæ essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est supra dicta: eadem Leuce, et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio a Borysthene CXL M ponit, a Tyra CXX M a Peuce insula quinquaginta M. Cingitur circiter decem M passuum. Reliquæ in Carcinite sinu, Cephalonesos, Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur a Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper e Ponto profluens, nunquam reciprocetur.

Exeundum deinde est, ut extera Europæ dicantur, transgressisque Riphæos montes, litus Oceani septentrionalis in læva, donec perveniatur Gades, legendum. In-

sulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur Raunonia, unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum ejiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama.. Septentrionalis Oceanus: Amalchium eum Hecatæus appellat, a Paropamiso amne, qua Scythiam adluit, quod nomen ejus gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam a Cimbris vocari, hoc est, Mortuum mare, usque ad promontorium Rubeas: ultra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, a litore Scytharum tridui navigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eamdem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur et Oonæ in quibus ovis avium et avenis incolæ vivant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorum aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant.

Incipit deinde clarior aperiri fama ab gente Ingævonum, quæ est prima. Inde Germania. Sevo mons ibi immensus, nec Riphæis jugis, minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinavia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantum ejus, quod sit notum, Hillevionum gente quingentis incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam usque fluvium, a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt. Sinum Cylipenum vocari: et in ostio ejus insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum ex-

currens in maria longe peninsulam efficit, quæ Cartris appellatur. Tres et viginti inde insulæ Romanorum armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria a nostris dicta, a frugis similitudine sponte provenientis. Item Glessaria, a succino militiæ appellata, a barbaris Austrania, præterque Actania.

Germaniæ.

XXVIII. Toto autem hoc mari ad Scaldim usque fluvium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica prodentium discordia est, Græci et quidam nostri XXV M passuum oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rætia et Norico longitudinem DCXCVI millia passuum, latitudinem CXLVIII millium.

14. Rætiæ prope unius majore latitudine, sane circa excessum ejus subactæ. Nam Germania multis postea annis, nec tota, percognita est. Si conjectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum opinione, et longitudini ab Agrippa proditæ. Germanorum genera quinque : Vindeli : quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingævones : quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gentes. Proximi autem Rheno, Istævones : quorum pars Cimbri. Mediterranei, Hermiones : quorum Suevi, Hermunduri, Catti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, supra dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttaius, Vistillus sive Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus vero, nullo inferius nobilitate, Hercynium jugum prætenditur.

Insularum in Gallico oceano xcvi : quas inter :

XXIX. 15. In Rheno ipso, prope centum M passuum in longitudinem, nobilissima Batavorum insula et Cannenufatum : et aliæ Frisiorum, Chaucorum, Frisiavonum, Tusiorum, Marsaciorum, quæ sternuntur inter Helium ac Flevum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit : medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum.

Britanniæ.

XXX. 16. Ex adverso hujus situs Britannia insula, clara græcis nostrisque monumentis, inter septentrionem et occidentem jacet : Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno intervallo adversa. Albion ipsi nomen fuit, quum Britanniæ vocarentur omnes : de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest a Gessoriaco Morinorum gentis litore, proximo trajectu quinquaginta M. Circuitu vero patere tricies octies centena viginti quinque M Pytheas et Isidorus tradunt, triginta prope jam annis notitiam ejus romanis armis non ultra vicinitatem sylvæ Caledoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem DCCC M pass. esse : latitudinem CCC M credit. Eamdem Hiberniæ latitudinem, sed longitudinem CC mill. passuum minorem. Super eam hæc sita abest brevissimo transitu a Silurum gente XXX M pass. Reliquarum nulla CXXV mill. circuitu amplior proditur. Sunt autem XL Orcades, modicis inter se discretæ spatiis : sep-

tem Acmodæ, et xxx Hebudes: et inter Hiberniam ac Britanniam, Mona, Monapia, Ricina, Vectis, Limnus, Andros. Infra vero Siambis, et Axantos. Et ab adverso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellavere, quod ibi electrum nasceretur. Ultima omnium, quæ memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicavimus, Cancri signum sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timæus historicus a Britannia introrsus sex dierum navigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proveniat. Ad eam Britannos vitilibus navigiis corio circumsutis navigare. Sunt qui et alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. A Thule unius diei navigatione mare concretum, a nonnullis Cronium appellatur.

Belgicæ Galliæ.

XXXI. 17. Gallia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur, amnibus maxime distincta. A Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eademque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitanica, Armorica antea dicta. Universam oram $\overline{\text{XVIII}}$ M pass. Agrippa: Galliarum inter Rhenum et Pyrenæum, atque Oceanum, ac montes Gebennam et Juram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem DCCXX M passuum, latitudinem CCCXVIII computavit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini,

Oromansaci juncti pago, qui Gessoriacus vocatur : Britanni, Ambiani, Bellovaci. Introrsus Catustugi, Atrebates, Nervii liberi, Veromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Ulmanetes liberi, Tungri, Sunuci, Frisiavones, Betasi, Leuci liberi, Treveri liberi antea, et Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Helvetii. Coloniæ : Equestris, et Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gentium in eadem provincia, Nemetes, Triboci, Vangiones : hinc Ubii, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Batavi, et quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Galliæ.

XXXII. 18. Lugdunensis Gallia habet Lexovios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios : flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV M pass. cervice in latitudinem CXXV M. Ultra eam Nannetes. Intus autem Ædui fœderati, Carnuti fœderati, Boii, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburovices, et qui Cenomani, Meldi liberi, Parisii, Trecasses, Andecavi, Viducasses, Bodiocasses, Unelli, Cariosvelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Atesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

Aquitanicæ Galliæ.

XXXIII. 19. Aquitanicæ sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi : Bituriges liberi cognomine Ubisci : Aquitani, unde nomen provinciæ, Sediboniates.

Mox in oppidum contributi Convenæ, Begerri, Tarbelli Quatuorsignani, Cocosates Sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenæus. Infraque Monesi, Oscidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Oscidates campestres, Succasses, Tarusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri Agesinates Pictonibus juncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemovices, Arverni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi provinciæ contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amni discreti a Tolosanis Petrocori. Maria circa oram : ad Rhenum Septentrionalis oceanus, inter Rhenum et Sequanam Britannicus, inter eum et Pyrenæum Gallicus, insulæ complures Venetorum, quæ et Veneticæ appellantur, et in Aquitanico sinu Uliarus.

Citerioris Hispaniæ, ab oceano Gallico.

XXXIV. 20. A Pyrenæi promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modo, verum etiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenæi juga ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalem, breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, ejusdemque Taraconensis situs : a Pyrenæo per Oceanum, Vasconum saltus : Olarso: Vardulorum oppida : Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, ubi nunc Flaviobriga colonia. Civitatum IX regio Cantabrorum, flumen Sanda, portus Vic-

toriæ Juliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium. Orgenomesci e Cantabris. Portus eorum Vereasueca. Regio Asturum, Noega oppidum : In peninsula, Pæsici. Et deinde conventus Lucensis, a flumine Navilubione, Cibarci, Egovarri cognomine Namarini, Jadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum. Amnes : Florius, Nelo. Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ : Capori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, et Aunios. A Cilenis, conventus Bracarum, Heleni, Gravii, castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis, IV M pass. ore spatiosus. Leuni, Seurbi. Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallæcia. Flumen, Limia : Durius amnis ex maximis Hispaniæ ortus in Pelendonibus, et juxta Numantiam lapsus, dein per Arevacos Vaccæosque, disterminatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Omnisque dicta regio a Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi nigri albique.

Lusitaniæ.

XXXV. 21. A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres, Pæsuri : flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum, et flumen Æminium. Oppida : Conimbrica, Collippo, Eburobritium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellavere, alii magnum, multi Olisiponense, ab oppido, terras, ma-

ria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, et a circuitu ejus incipit frons.

22. Septentrio hinc, oceanusque Gallicus, occasus illinc, et oceanus Atlanticus. Promontorii excursum LX M prodidere, alii XC M pass. Ad Pyrenæum inde non pauci XII quinquaginta millia, et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis.

Erratum et in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus, CC M pass. (ut auctor est Varro) abest Æminius, quem alibi quidam intelligunt, et Limæam vocant, Oblivionis antiquis dictus multumque fabulosus. Ab Durio Tagus CC M passuum; interveniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo CLX M passuum Sacrum e media prope Hispaniæ fronte prosilit : $\overline{\text{XIV}}$ M pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ad Anam vero, quo Lusitaniam a Bætica discrevimus, CXXVI M passuum : a Gadibus CII M pass. additis.

Gentes : Celtici, Turduli, et circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani. Oppida memorabilia a Tago in ora, Olisipo equarum e Favonio vento conceptu nobile : Salacia cognominata urbs Imperatoria : Merobrica : Promontorium Sacrum : et alterum Cuneus. Oppida : Ossonoba, Balsa, Myrtilis.

Universa provincia dividitur in conventus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum XLVI in quibus coloniæ sunt quinque, municipium civium rom. unum : Latii antiqui tria : stipendiaria, XXXVI. Coloniæ : Augusta Emerita, Anæ fluvio adposita : Metalli·

nensis, Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Julia, Castra Cæcilia. Quinta est Scalabis, quæ Præsidium Julium vocatur. Municipium civium rom. Olisipo, Felicitas Julia cognominatum. Oppida veteris Latii : Ebora, quod item Liberalitas Julia : et Myrtilis, ac Salacia quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter jam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Arabricenses, Balsenses, Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, Elbocorii, Interannienses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur : Medubricenses, qui Plumbarii : Ocelenses, qui et Lancienses : Turduli, qui Barduli, et Tapori. Lusitaniam cum Asturia et Gallæcia patere longitudine DXL M passuum : latitudine DXXXVI M Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ, a duobus Pyrenæi promontoriis per maria, totius oræ circuitu passuum XXXIX XXII M colligere existimantur, ab aliis XXV mill.

Insularum in mari Atlantico.

XXXVI. Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, a fertilitate plumbi : et e regione Arrotrebarum promontorii Deorum, sex, quas aliqui Fortunatas appellavere. In ipso vero capite Bæticæ, ab ostio freti pass. XXV mill. Gadis, longa (ut Polybius scribit) XII mill., lata III mill. passuum. Abest a continente proxima parte minus pedes DCC reliqua plus septem M passuum. Ipsius spatium XV M passuum est. Habet oppidum civium romanorum, quod appellatur

Augusta urbs Julia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus fere centum, altera insula est longa, passus M lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro et Philistide, Erythea : a Timæo et Sileno, Aphrodisias : ab indigenis, Junonis. Majorem Timæus Cotinusam apud eos vocitatam ait : nostri Tartesson appellant. Pœni Gadir, ita punica lingua sepem significante. Erythea dicta est, quoniam Tyri Aborigines eorum orti ab Erythræo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse a quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam, et contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quondam ibi appellatam.

Universæ Europæ mensura.

XXXVII. 23. Peracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, ne quid non in expedito sit, noscere volentibus. Longitudinem ejus Artemidorus atque Isidorus a Tanai usque Gades $\overline{\text{XXXII}}$ XIV M prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanum scripsit $\overline{\text{XI}}$ L mill. esse, etiam tum incomperta magnitudine ejus. Est autem ipsius Italiæ (ut diximus) $\overline{\text{XI}}$ XX M ad Alpes. Unde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, qua videtur mensuram agere Polybius, $\overline{\text{XIII}}$ M XVIII. Sed certior mensura ac longior ad occasum solis æstivi ostiumque Rheni per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus, $\overline{\text{XV}}$ XLIII M passuum. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECUNDI

HISTORIARUM MUNDI

LIBER V.

SITUS, GENTES, MARIA, OPPIDA, PORTUS, MONTES, FLUMINA, MENSURÆ, POPULI QUI SUNT AUT FUERUNT.

Mauritaniarum.

I. AFRICAM Græci Libyam appellavere, qua mare ante eam Libycum incipiens Ægyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longe ab occidente littorum obliquo spatio. Populorum ejus, oppidorum nomina, vel maxime sunt ineffabilia præterquam ipsorum linguis, et alias castella ferme inhabitant.

1. Principio terrarum Mauritaniæ appellantur, usque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sævitia ejus in duas divisæ provincias. Promontorium oceani extimum Ampelusia nominatur a Græcis : Oppida fuere, Lissa, et Cotta ultra columnas Herculis : nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum : postea a Claudio Cæsare, quum coloniam faceret, appellatum Traducta Julia. Abest a Belone oppido Bæticæ, proximo trajectu XXX M pass. Ab eo XXV M pass. in ora Oceani, colonia Augusti

Julia Constantia Zilis, regum ditioni exempta, et jura Bæticam petere jussa : et ab ea XXXII M passuum colonia a Claudio Cæsare facta Lixos, vel fabulosissime antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certamenque cum Hercule : et Hesperidum horti. Adfunditur æstuarium e mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam e vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen æstus maris inundat. Exstat in ea et ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendaeia, de iis et amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quædam de iisdem tradidisse. Prævalidam hanc urbem majoremque Carthagine magna; præterea ex adverso ejus sitam, et prope immenso tractu ab Tingi : quæque alia Cornelius Nepos avidissime credidit. Ab Lixo XL M in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Julia Campestris appellata : et tertia Banasa, LXXV M Valentia cognominata. Ab ea XXXV M pass. Volubile oppidum, tantumdem a mari utroque distans. At in ora a Lixo quinquaginta M amnis Subur, præter Banasam coloniam defluens, magnificus et navigabilis. Ab eo totidem M pass. oppidum Sala, ejusdem nominis fluvio impositum, jam solitudinibus vicinum, elephantorumque gregibus infestum, multo tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montem Africæ vel fabulosissimum Atlantem.

E mediis hunc arenis in cælum adtolli prodiderunt, asperum, squalentem, qua vergat ad litora Oceani, cui

cognomen imposuit : eumdem opacum, nemorosumque, et scatebris fontium riguum, qua spectat Africam, fructibus omnium generum sponte ita subnascentibus, ut nunquam satietas voluptatibus desit. Incolarum neminem interdiu cerni : silere omnia, haud alio, quam solitudinum horrore : subire tacitam religionem animos propius accedentium, præterque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eumdem noctibus micare crebris ignibus, ægipanum satyrorumque lascivia impleri, tibiarum ac fistulæ cantu, tympanorumque et cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati auctores prodidere, præter Herculi et Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertumque.

Fuere et Hannonis Carthaginiensium ducis commentarii, punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africæ jussi : quem secuti plerique e Græcis nostrisque, et alia quidem fabulosa, et urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec vestigium exstat.

Scipione Æmiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumvectus, prodidit a monte eo ad occasum versus, saltus plenos feris, quas generat Africa, ad flumen Anatin CCCCLXXXV M pass. Ab eo Lixum CCV M passuum : a Gaditano freto CXII M passuum abesse. Inde sinum qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, et Salam. Portum Rutubis a Lixo CCXIII M passuum. Inde promontorium Solis : portum Risardir : Gætulos Autololes : flumen Cosenum : gentes, Scelaticos, et Masa-

tos. Flumen Masatat : flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum DCXVI M pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellat Surrentium. Postea flumen Salsum, ultra quod Æthiopas Perorsos, quorum a tergo Pharusios. Iis jungi mediterraneos Gætulos Daras. At in ora Æthiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis et hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos usque ad eum, quem Theon Ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium navigatione dierum ac noctium decem, in medio eo spatio Atlantem locavit, a ceteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum.

Romana arma primum, Claudio principe, in Mauritania bellavere, Ptolemæum regem a C. Cæsare interemptum ulciscente liberto Ædemone, refugientibusque barbaris, ventum constat ad montem Atlantem. Nec solum consulatu perfunctis, atque e senatu ducibus, qui tum res gessere, sed equitibus quoque romanis qui ex eo præfuere ibi, Atlantem penetrasse in gloria fuit. Quinque sunt (ut diximus) romanæ coloniæ in ea provincia, perviumque fama videri potest. Sed id plerumque fallacissimum experimento deprehenditur, quia dignitates, quum indagare vera pigeat, ignorantiæ pudore mentiri non piget : haud alio fidei proniore lapsu, quam ubi falsæ rei gravis auctor exsistit. Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, jam vero et senatum inde intrantibus, quam luxuriæ, cujus efficacissima vis sentitur atque maxima, quum ebori citroque silvæ exquirantur, omnes scopuli Gætuli muricibus ac purpuris.

Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mill. passuum : flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabile : mox amnem quem vocant Fut : ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua convenit) ducenta mill. passuum interveniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare circa vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorumque reliquias.

Suetonius Paulinus (quem consulem vidimus) primus romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem ejus, quæ ceteri : imas radices densis altisque repletas silvis incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupressis similes, præterque gravitatem odoris, tenui eas obduci lanugine : quibus addita arte, posse, quales e bombyce, vestes confici. Verticem altis, etiam æstate, operiri nivibus. Decumis se eo pervenisse castris, et ultra ad fluvium, qui Ger vocaretur, per solitudines nigri pulveris eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia fervore, quanquam hiberno tempore, expertum. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum, ferarumque, et serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum ejus animalis promiscuum his esse, et dividua ferarum viscera. Junctam Æthiopum gentem quos Perorsos vocant, satis constat. Juba, Ptolemæi pater, qui primus utrique Mauritaniæ imperavit, studiorum claritate memorabilior etiam, quam regno, similia prodidit de Atlante : præterque gigni ibi herbam euphorbiam nomine ab inventore medico suo appella-

tam. Cujus lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contraque serpentes, et venena omnia, privatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

2. Tingitaniæ provinciæ longitudo CLXX mill. passuum est. Gentes in ea, quondam præcipua Maurorum, unde nomen, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsylorum fuerat, sed simili modo exstincta est. Gætulæ nunc tenent gentes, Baniuræ, multoque validissimi Autololes : et horum pars quondam Vesuni, qui avulsi his propriam fecere gentem, versi ad Æthiopas. Ipsa provincia ab oriente montuosa, fert elephantos. In Abyla quoque monte, et quos Septem fratres a simili altitudine appellant : ii freto imminent juncti Abylæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda navigabile, quondam et oppidum. Flumen Laud, et ipsum navigiorum capax. Rusadir oppidum et portus, Malvana fluvius navigabilis.

Siga oppidum ex adverso Malachæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius jam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinuere, ut Bogudiana appellaretur extima : itemque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus a spatio appellatus, civium romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massæsylorumque finis. Quiza Xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum a mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia ejusdem, deducta cohorte prætoria, Gunugi. Promontorium Apollinis : oppidumque ibi celeberrimum Cæsa-

rea, antea vocitatum Iol, Jubæ regia, a divo Claudio coloniæ jure donata : ejusdem jussu deductis veteranis, Oppidum novum : et Latio dato, Tipasa. Itemque a Vespasiano imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ. Rusucurium civitate honoratum a Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia ejusdem. Item Igilgili. Oppidum Tucca impositum mari, et flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succabar : item Tubusuptus. Civitates : Timici, Tigavæ. Flumina : Sardabal, Aves, Nabar : gens Macurebi : flumen Usar : gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest a Cæsarea CCXXII millibus passuum. Utriusque Mauritaniæ longitudo decies triginta novem mill. Latitudo quadringentorum sexaginta septem mill. pass.

II. 3. Ab Ampsaga Numidia est, Masinissæ clara nomine, Metagonitis terra a Græcis appellata : Numidæ vero Nomades a permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est, domus, plaustris circumferentes. Oppida : Cullu, Rusicade, et ab eo ad quadraginta octo M passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine : et alia intus Sicca : liberumque oppidum Bulla Regia. At in ora Tacatua, Hippo Regius, flumen Armua. Oppidum Tabraca civium romanorum. Tusca fluvius, Numidiæ finis : nec præter marmoris numidici, ferarumque proventum aliud insigne.

Africæ.

III. 4. A Tusca, Zeugitana regio, et quæ proprie vocetur Africa, est. Tria promontoria : Candidum : mox

Apollinis, adversum Sardiniæ : Mercurii, adversum Siciliæ, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus : Hipponensem, proximum ab oppido, quod Hipponem dirutum vocant, Diarrhytum a Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius a litore. Dein promontorium Apollinis, et in altero sinu Utica civium romanorum, Catonis morte nobilis : flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia : colonia Carthago magnæ in vestigiis Carthaginis : colonia Maxulla. Oppida : Carpi, Misua, et liberum Clupea in promontorio Mercurii. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio CCL M pass. per circuitum, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fenus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape. Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ et Africæ ab Ampsaga longitudo DLXXX mill. passuum : latitudo, qua cognitum est, CC mill. Ea pars, quam Africam appellavimus, dividitur in duas provincias, veterem et novam, discretas fossa, inter Africanum sequentem et reges, Thenas usque perducta, quod oppidum a Carthagine abest CCXVI mill. passuum.

Syrtium.

IV. Tertius sinus dividitur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quæ minor est, a Carthagine CCC M pass. Polybius tra-

dit, ipsam centum mill. passuum aditu, CCC mill. ambitu. Et terra autem, siderum observatione, ad eam per deserta arenis, perque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine : et introrsus elephantorum solitudines, mox deserta vasta, ultraque Garamantes, ab Augylis dierum XII itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circumdatus. Augylæ ipsi medio fere spatio locantur ab Æthiopia, quæ ad occidentem vergit, et a regione quæ duas Syrtes interjacet, pari utrinque intervallo. Sed litore inter duas Syrtes, CCL M passuum. Ibi civitas Œensis, Cinyps fluvius ac regio. Oppida : Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis major, circuitu DCXXV, aditu autem CCCXII mill. pass. Inde adcolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philænorum aras : ex arena sunt eæ. Ab his non procul a continente palus vasta amnem Tritonem nomenque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, et citra minorem Syrtim esse dicta : a multis vero inter duas Syrtes. Promontorium, quod majorem includit, Borion appellatur. Ultra Cyrenaica provincia.

Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos DXVI habet, qui romano parent imperio. In his colonias VI præter jam supradictas, Uthinam, Tuburbin. Oppida civium romanorum XV, ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Ucitana duo,

majus et minus : Vagense. Oppidum latinum unum Usalitanum. Oppidum stipendiarium unum, Castris Corneliis. Oppida libera triginta, ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Avinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Materense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Ulusubritanum, Vagense aliud, Visense, Zamense. Ex reliquo numero non civitates tantum, sed pleræque etiam nationes jure dici possunt, ut Natabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisives, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubii, et tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopia dirimit.

Cyrenaicæ.

V. 5. Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod a Cyrenis abest CCCC M passuum : fonte Solis : urbibus maxime quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum supradictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluvius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest a Lepti CCCLXXV M pass. Ab ea Arsinoe, Teuchira vocitata, XLIII M passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, XXII M passuum. Mox XL M pass. promontorium Phycus per Creticum mare excurrit, distans CCCL M passuum a Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta vero ipsa CCXXV M. Post id Cyrene, a mari undecim M passuum. A Phycunte Apolloniam XXIV mill. pass.

Ad Cherronesum LXXXVIII mill. passuum. Unde Catabathmum CCXVI mill. passuum. Adcolunt Marmaridæ, a Parætonii ferme regione ad Syrtin usque majorem porrecti. Post eos Ararauceles, et jam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Græci appellavere, ab argumento loci, medios inter arenas sitos. Cyrenaicus ager XV M passuum latitudine a litore, arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum : mox triginta mill. passuum latitudine, et CCL mill. passuum longitudine, lasere modo.

Post Nasamones, Asbystæ, et Macæ vivunt. Ultra eos Hammanientes XI dierum itinere a Syrtibus majoribus ad occidentem, et ipsi quaqua versus arenis circumdati : puteos tamen haud difficiles binum ferme cubitorum inveniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hiberni occasus plaga dierum septem iter, cum quibus commercium gemmæ tantum, quam carbunculum vocamus, ex Æthiopia invectæ. Intervenit ad solitudines Africæ, supra minorem Syrtin dictas, versa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbesque Alelen et Cillabam subegimus. Item Cydamum e regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tendit, Ater nostris dictus a natura adusto similis, aut solis repercussu accenso. Ultra eum deserta : Matelgæ oppidum Garamantum : itemque Debris, adfuso fonte, a medio die ad mediam noctem aquis ferventibus, totidemque horis ad medium diem rigentibus : clarissimumque oppidum Garama caput Garamantum : omnia armis romanis superata,

et a Cornelio Balbo triumphata : uni huic omnium externo curru et Quiritium jure donato : quippe Gadibus genito civitas romana cum Balbo majore patruo data est. Et hoc mirum, supradicta oppida ab eo capta, auctores nostros prodidisse : ipsum in triumpho, præter Cydamum et Garamam, omnium aliarum gentium urbiumque nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine. Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum : mons nomine Niger : Nitibrum, Rapsa, oppida : Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasipari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis ejus puteos (qui sunt non alte fodiendi, si locorum notitia adsit) arenis operientibus. Proximo bello, quod cum Œensibus gessere initiis Vespasiani imperatoris, compendium viæ quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur *Præter caput saxi.* Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur oppidum et vallis repente convexa. Ad eum terminum Cyrenaica. Africa a Syrti minore decies centena LX M passuum in longitudine patet : in latitudine, qua cognitum est, DCCC.

* **Libyæ Mareotidis.** *

VI. 6. Quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Ægypto contermina. Tenent Marmaridæ, Adyr-

machidæ : dein Mareotæ. Mensura a Catabathmo ad Parætonium LXXXVI M passuum. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Ægypti locus. Ab eo Parætonium LXII M passuum. Inde Alexandriam CC millia passuum : latitudo CLXIX est. Eratosthenes a Cyrenis Alexandriam terrestri itinere DXXV M prodidit. Agrippa totius Africæ a mari Atlantico cum inferiore Ægypto $\overline{\text{XXX}}$ XL mill. passuum longitudinem. Polybius et Eratosthenes diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam, $\overline{\text{XI}}$ mill. passuum : ab ea Canopicum Nili proximum ostium, $\overline{\text{XV}}$ XXVIII fecerunt. Isidorus a Tingi Canopum $\overline{\text{XXXV}}$ XCIX mill. pass. Artemidorus XL mill. minus, quam Isidorus.

Insularum circa Africam.

VII. 7. Insulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx, longitudine XXV mill. pass. latitudine XXII ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere; et altero, Thoar : ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio passibus mille quingentis sita. Ab ea centum mill. passuum contra lævum, Cercina, cum urbe ejusdem nominis libera, longa XXV mill. pass. lata dimidium ejus, ubi plurimum : at in extremo non plus quinque mill. passuum. Huic perparva, Carthaginem versus, Cercinitis ponte jungitur. Ab his quinquaginta mill. fere passuum Lopadusa, longa VI mill. passuum. Mox Gaulos et Galata, cujus terra scorpionem, dirum animal Africæ, necat. Dicuntur et in Clupea emori, cujus

ex adverso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duæ Ægimori aræ, scopuli verius, quam insulæ, inter Siciliam maxime et Sardiniam. Auctores sunt, et has quondam habitatas subsedisse.

Aversorum Africæ.

VIII. 8. Interiori autem ambitu Africæ ad meridiem versus, superque Gætulos, intervenientibus desertis, primi omnium Libyægyptii, deinde Leucæthiopes habitant. Super eos Æthiopum gentes Nigritæ, a quo dictum est flumine : Gymnetes, Pharusii jam Oceanum adtingentes, et quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastæ solitudines orientem versus usque ad Garamantas, Augylasque et Troglodytas : verissima opinione eorum, qui desertis Africæ duas Æthiopias superponunt, et ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Æthiopas, ad orientem occasumque versos. Nigri fluvio eadem natura, quæ Nilo : calamum, et papyrum, et easdem gignit animantes, iisdemque temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Æthiopas, et Œcalicas. Horum oppidum Mavin quidam solitudinibus imposuerunt, Atlantas juxta eos, Ægipanas semiferos, et Blemmyas, et Gamphasantas, et Satyros, et Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est, et solem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipsis agrisque : neque insomnia visunt qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excavant. Hæ illis domus, victus serpentium carnes, stridorque,

non vox : adeo sermonis commercio carent : Garamantes, matrimoniorum exsortes, passim cum feminis degunt. Augylæ inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, prœliorumque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore et oculis pectori adfixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Ægipanum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. Pharusii quondam Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis.

Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

Ægypti et Thebaidis.

IX. 9. Adhæret Asia, quam patere a Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes XXVI XXXIX M passuum tradidit. Ab ore autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes XVI XLV M passuum. Universam vero cum Ægypto ad Tanain, Artemidorus et Isidorus LXIII LXXV M pass. Maria ejus complura ab accolis traxere nomina : quare simul indicabuntur.

Proxima Africæ incolitur Ægyptus, introrsus ad meridiem recedens, donec a tergo prætendantur Æthiopes. Inferiorem ejus partem Nilus, dextra lævaque divisus, amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco, CLXX M pass. intervallo. Quam ob causam inter insulas quidam Ægyptum retulere, ita se findente Nilo, ut triquetram terræ figuram efficiat. Ideo multi græcæ litteræ vocabulo, Delta appellavere Ægyptum. Mensura ab unitate alvei, unde se primum findit

in latera, ad Canopicum ostium, CXLVI M, ad Pelusiacum CCLVI M est. Summa pars, contermina Æthiopiæ, Thebais vocatur. Dividitur in præfecturas oppidorum, quas Nomos vocant, Ombiten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phaturiten, Coptiten, Tentyriten, Diospoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ juxta Pelusium est regio, nomos habet, Pharbætiten, Bubastiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicum, Hammoniacum tendentem ad Hammonis Jovis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Athribiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendesium, Sebennyten, Cabasiten, Latopoliten, Heliopoliten, Prosopiten, Panopoliten, Busiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, Meteliten, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis : Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum quinquaginta M, in qua et oppidum Herculis appellatum. Arsinoitæ duo sunt : hi et Memphites, usque ad summum Delta perveniunt. Cui sunt contermini ex Africa duo Oasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, et substituunt alios nomos, ut Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arsinoiten autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu CCL M passuum : aut, ut Mucianus tradit, CCCCL M, et altitudinis quinquaginta passuum, manu factus : a rege, qui fecerat, Mœridis appellatus. Inde LXII M passuum, abest Memphis, quondam arx Ægypti regum : unde ad Hammonis oraculum XII dierum iter est. Ad scissuram autem Nili, quod appellavimus Delta, XV M passuum.

Nili.

X. Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia : et immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum inermi quæsitu cognitus, sine bellis, quæ ceteras omnes terras invenere. Originem (ut Juba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ, non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem. Ibi pisces reperiuntur alabetæ, coracini, siluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea observatum est, prout in Mauritania nives imbresve satiaverint, ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per arenosa et squalentia, conditque se aliquot dierum itinere. Mox allo lacu majore, in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylum erumpit, et hominum cœtus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis : iterum arenis receptus conditur rursus xx dierum desertis ad proximos Æthiopas : atque ubi iterum senserit hominem, prosilit, fonte (ut verisimile est) illo quem Nigrin vocavere. Inde Africam ab Æthiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen et belluis frequens, silvarumque opifex, medios Æthiopas secat, cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam e tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdamque tam vastæ magnitudinis, ut quanquam rapida celeritate, tamen dierum quinque cursu non breviore transvolet : circa clarissimam earum Meroen, Astabores lævo

alveo dictus, hoc est, ramus aquæ venientis e tenebris : dextro vero Astusapes, quod latentis significationem adjicit : nec ante Nilus, quam se totum aquis concordibus rursus junxit : sic quoque etiamnum Siris, ut ante, nominatus per aliquot millia, et in totum Homero Ægyptus, aliisque Triton : subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis : postremo inclusus montibus, nec aliunde torrentior, vectus aquis properantibus ad locum Æthiopum, qui Catadupi vocantur, novissimo catarracte inter occursantes scopulos non fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Postea lenis et confractis aquis, domitaque violentia, aliquid et spatio fessus, multis quamvis faucibus in Ægyptium mare se evomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiatus Ægyptum, fecundus innatat terræ.

Causas hujus incrementi varias prodidere : sed maxime probabiles, Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum, ultra in ora acto mari : aut imbres Æthiopiæ æstivos, iisdem Etesiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit rationem : Phialam appellari fontem ejus, mergique in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus ubi conditur. Verum sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, et suspensum abundare, ac ne devoretur, abscondi. Id evenire a Canis ortu, per introitum solis in Leonem, contra perpendiculum fontis sidere stante, quum in eo tractu absumantur umbræ. Plerisque e diverso opinatis largiorem fluere, ad septentrionem sole discedente, quod in Cancro et Leone evenit, ideoque tunc minus siccari.

Rursus in Capricornum et austrinum polum reverso sorberi : et ob id parcius fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat, umbrarum defectus iis diebus et locis sine fine adest.

Incipit crescere luna nova, quæcumque post solstitium est, sensim modiceque Cancrum sole transeunte, abundantissime autem Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus adcrevit, modis. In totum autem revocatur intra ripas in Libra, ut tradit Herodotus, centesimo die. Quum crescit, reges aut præfectos navigare eo, nefas judicatum est. Auctus per puteos mensuræ notis deprehenduntur. Justum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquæ non omnia rigant : ampliores detinent, tardius recedendo. Hæ serendi tempora absumunt solo madente : illæ non dant sitiente. Utrumque reputat provincia. In duodecim cubitis famem sentit, in tredecim etiamnum esurit : quatuordecim cubita hilaritatem adferunt : quindecim securitatem : sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi fuit cubitorum decem et octo, Claudio principe : minimum quinque, pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine aversante. Quum stetere aquæ, apertis molibus admittuntur. Ut quæque liberata est terra, seritur. Idem amnis unus omnium nullas exspirat auras.

Ditionis Ægypti esse incipit a fine Æthiopiæ Syene : ita vocatur peninsula mille passuum ambitu, in qua Castra sunt, latere Arabiæ : et ex adverso insula IV Philæ, DC M passuum a Nili fissura, unde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, et in eo CCL oppida fuisse. Juba CCCC M passuum. Aristo-

creon ab Elephantide ad mare DCCL M pass. Elephantis insula intra novissimum catarracten IV M passuum, et supra Syenen XVI M habitatur, navigationis Ægyptiæ finis, ab Alexandria DLXXX M pass. In tantum erravere suprascripti. Ibi æthiopicæ conveniunt naves. Namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad catarractas ventum est.

* Urbium in Ægypto *.

XI. Ægyptus super ceteram antiquitatis gloriam XX M urbium sibi, Amase regnante, habitata præfert: nunc quoque multis, etiamsi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis: mox Leucotheæ: Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis fama: Coptos Indicarum Arabicarumque mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, et iterum Jovis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia, et Osiris templo inclytum, VII M D passuum in Libyam remotum a flumine. Dein Ptolomais, et Panopolis, ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurii, Alabastron, Canum, et supra dictum Herculis. Deinde Arsinoe, et jam dicta Memphis: inter quam et Arsinoiten nomon, in Libyco, turres, quæ pyramides vocantur: Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: et oppidum Crialon. Unum præterea intus et Arabiæ conterminum claritatis magnæ, solis oppidum.

10. Sed jure laudetur in litore Ægyptii maris Alexandria, a Magno Alexandro condita, in Africæ parte, ab ostio Canopico XII mill. passuum juxta Mareotim lacum,

qui locus antea Rhacotes nominabatur. Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV M passuum laxitate insessa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis orbe gyrato laciniosam, dextra lævaque anguloso procursu : jam tum tamen quinta situs parte regiæ dicata.

Mareotis lacus a meridiana urbis parte, euripo e Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta mill. passuum trajectu, CL ambitu, ut tradit Claudius Cæsar. Alii schœnos in longitudinem patere XL faciunt, schœnumque stadia triginta : ita fieri longitudinis CL mill. pass. tantumdem et latitudinis.

Sunt in honore et intra decursus Nili multa oppida, præcipue quæ nomina dedere ostiis, non omnibus (XII enim reperiuntur, superque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant), sed celeberrimis septem, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebennytico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, ultimoque Pelusiaco. Præterea Butos, Pharbæthos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis : unde ostium quidam Naucraticum nominant, quod alii Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, præferentes.

Arabiæ, quæ est ad mare Ægyptium.

XII. 11. Ultra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, et odoriferam illam, ac divitem et Beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanum et Esbonitarum,

et Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, præterquam ubi Syriæ confinia adtingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes junguntur, ab oriente Canchlei, e meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabatæis. Heroopoliticus vocatur, alterque Ælaniticus sinus Rubri maris in Ægyptum vergentis, CL mill. pass. intervallo inter duo oppida, Ælana, et in nostro mari Gazam. Agrippa a Pelusio Arsinoen Rubri maris oppidum, per deserta CXXV M passuum tradit : tam parvo distat ibi tanta rerum naturæ diversitas.

Syriæ.

XIII. 12. Juxta Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, et pluribus distincta nominibus. Namque Palæstina vocabatur, qua contingit Arabas, et Judæa, et Cœle, dein Phœnice : et qua recedit intus, Damascena : ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem et Tigrin : quaque transit Taurum, Sophene : citra vero etiam Commagene. Et ultra Armeniam, Adiabene, Assyria ante dicta : et ubi Ciliciam adtingit, Antiochia. Longitudo ejus inter Ciliciam et Arabiam, CCCCLXX M passuum est. Latitudo a Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV M passuum. Qui subtilius dividunt, circumfundi Syria Phœnicen volunt : et esse oram maritimam Syriæ : cujus pars sit Idumæa et Judæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præjacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in magna gloria litterarum inventionis, et siderum, navaliumque ac bellicarum artium.

Idumææ, Palæstinæ, Samariæ.

XIV. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Jovis Casii, tumulus Magni Pompeii. Ostracine Arabia finitur, a Pelusio LXV mill. passuum.

13. Mox Idumæa incipit, et Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam CL M passuum circuitu tradidere : Herodotus Casio monti adplicuit : nunc est palus modica. Oppida : Rhinocolura, et intus Raphea : Gaza, et intus Anthedon : mons Argaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus : Jamneæ duæ, altera intus. Joppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, ut ferunt. Insidet collem præjacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Ceto. Inde Apollonia : Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita : nunc colonia prima Flavia, a Vespasiano imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta novem millibus passuum, a confinio Arabiæ : deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida : Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur : Sebaste in monte, et altiore Gamala.

Judææ.

XV. 14. Supra Idumæam et Samariam Judæa longe lateque funditur. Pars ejus Syriæ juncta, Galilæa vocatur : Arabiæ vero et Ægypto proxima Peræa, asperis dispersa montibus, et a ceteris Judæis Jordane amne discreta. Reliqua Judæa dividitur in toparchias decem,

quo dicemus ordine : Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam : Emmaum, Lyddam, Joppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Bethleptephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longe clarissima urbium Orientis, non Judææ modo : Herodium cum oppido illustri ejusdem nominis.

15. Jordanis amnis oritur e fonte Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus : amnis amœnus, et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolisque se præbens, velut invitus Asphaltiten lacum dirum natura petit, a quo postremo ebibitur, aquasque laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant, XVI mill. passuum longitudinis, VI mill. latitudinis, amœnis circumseptum oppidis : ab oriente, Juliade, et Hippo : a meridie, Tarichea, quo nomine aliqui et lacum appellant : ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

16. Asphaltites nihil præter bitumen gignit : unde et nomen. Nullum corpus animalium recipit : tauri cameli que fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M passuum, latitudine maxima XXV implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, a meridie Machærus, secunda quondam arx Judææ, ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.

17. Ab occidente litora Esseni fugiunt, usque qua nocent : gens sola, et in toto orbe præter ceteras mira, sine ulla femina, omni Venere abdicata, sine pecunia,

socia palmarum. In diem ex æquo convenarum turba renascitur, large frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per sæculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fecunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorumque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, et ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Judæa est.

* Decapoleos *.

XVI. 18. Jungitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, a numero oppidorum, in quo non omnes eadem observant. Plurimi tamen Damascum ex epoto riguis amne Chrysorrhoa fertilem: Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin (antea Nysam, a Libero patre, sepulta nutrice ibi), Scythis deductis. Gadara, Hieromiace præfluente, et jam dictum Hippon: Dion, Pellam aquis divitem, Galasam, Canatham. Intercursant cinguntque has urbes tetrarchiæ, regionum instar singulæ, et in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cum supradicto fonte: Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

Phœnices.

XVII. 19. Hinc redeundum est ad oram, atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon, est flumen: memoria urbium, Doron, Sycaminon. Promontorium Carmelum,

et in monte oppidum, eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Juxta Getta, Jebba : rivus Pagida, sive Belus, vitri fertiles arenas parvo litori miscens. Ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit. Juxta colonia Claudii Cæsaris Ptolemais, quæ quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontorium Album. Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii æmula, terrarum orbis avida, Carthagine : etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis ejus nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus XIX mill. passuum est, intra Palætyro inclusa. Oppidum ipsum XXII stadia obtinet. Inde Sarepta, et Ornithon oppida : et Sidon artifex vitri, Thebarumque Bœotiarum parens.

20. A tergo ejus mons Libanus orsus, mille quingentis stadiis Simyram usque porrigitur, qua Cœle Syria cognominatur. Huic par, interjacente valle, mons adversus Antilibanus obtenditur, quondam muro conjunctus. Post eum introrsus, Decapolitana regio est, prædictæque cum ea tetrarchiæ, et Palæstinæ tota laxitas. At in ora etiamnum subjecta Libano, fluvius Magoras : Berytus colonia, quæ Felix Julia appellatur. Leontos oppidum : flumen Lycos : Palæbyblos : flumen Adonis. Oppida : Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos : Tripolis, quam Tyrii et Sidonii et Aradii obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida : Simyra, Marathos, contraque Arados septem stadiorum oppidum et insula, ducentos passus a continente distans. Regio in

qua supradicti desinunt montes, et interjacentibus campis, Bargylus mons incipit.

Syriæ Antiochiæ.

XVIII. Hinc rursus Syria, desinente Phœnice. Oppida : Carne, Balanea, Paltos, Gabale : promontorium, in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium.

21. Deinde promontorium Syriæ Antiochiæ. Intus ipsa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne dividitur. In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

22. Super eam mons eodem, quo alius, nomine, Casius. Cujus excelsa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras solem aspicit : brevi circumactu corporis, diem noctemque pariter ostendens. Ambitus ad cacumen XIX M pass. est : altitudo per directum, IV. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum et Antilibanum juxta Heliopolin. Oppidum Rhosos : et a tergo Portæ, quæ Syriæ appellantur, intervallo Rhosiorum montium et Tauri. In ora oppidum Myriandros : mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipse ab Syris Ciliciam separat.

* Reliquæ Syriæ *.

XIX. 23. Nunc interiora dicantur. Cœle habet Apamiam, Marsya amne divisam a Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog (ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autem Der-

ceto dicta, colitur) : Chalcidem cognominatam ad Belum, unde regio Chalcidene fertilissima Syriæ. Et inde Cyrrhestice Cyrrhum : Gazatas, Gindarenos, Gabenos : tetrarchias duas, quæ Granucomatæ vocantur, Emesenos, Hylatas, Ituræorum gentem, et qui ex iis Bætarreni vocantur : Mariamitanos : tetrarchiam, quæ Mammisea appellatur : Paradisum, Pagras, Pinaritas, Seleucias præter jam dictam duas, quæ ad Euphraten, et quæ ad Belum vocantur, Cardytenses. Reliqua autem Syria habet (exceptis quæ cum Euphrate dicentur), Arethusios, Berœenses, Epiphaneenses. Ad orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Larissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus XVII.

Euphratis.

XX. 24. Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ majoris Caranitide, ut prodidere ex iis, qui proxime viderant, Domitius Corbulo, in monte Aba : Licinius Mucianus sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Zimaram, XII M pass. initio Pyxurates nominatus. Fluit Derxenem primum, mox Anaiticam, Armeniæ regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV M pass. Inde navigatur Pastonam, quinquaginta M passuum. Melitenen Cappadociæ, XXIV mill. passuum. Elegiam Armeniæ decem mill. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons : nec resistit, quamquam XII mill. pass.

latitudine prævalens. Omiram vocant irrumpentem : mox ubi perfregit, Euphraten : tum quoque saxosum ac violentum. Arabiam inde læva, Oreon dictam regionem, trischœna mensura, dextraque Commagenem disterminat, pontis tamen, etiam ubi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum solis agit. Primum hunc illi in pugna Taurus aufert : victusque et abscissus sibimet, alio modo vincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit. A catarractis iterum navigatur; XL M passuum inde Commagenes caput Samosata.

* Syriæ ad Euphratem *.

XXI. Arabia supra dicta, habet oppida : Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Callirhoen a fonte nominatam : Carrhas clade Crassi nobiles. Jungitur præfectura Mesopotamiæ, originem ab Assyriis trahens, in qua Anthemusia et Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Prætavi vocantur : horum caput Singara. A Samosatis autem*, latere Syriæ, Marsyas amnis influit. Cingilla Commagenen finit, Imme civitas incipit. Oppida adluuntur Epiphania et Antiochia, quæ ad Euphraten vocantur. Item Zeugma, LXXII millibus passuum a Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex adverso Apamiam Seleucus, idem utriusque conditor, ponte junxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis. Arabes Scenitæ. Ita fertur usque Uram

locum, in quo conversus ad orientem relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ usque ad Petram urbem, et regionem Arabiæ Felicis appellatæ, pertinent.

25. Palmyra urbs nobilis situ, divitiis soli, et aquis amœnis, vasto undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, et prima in discordia semper utrimque cura. Abest a Seleucia Parthorum, quæ vocatur ad Tigrin, CCCXXXVII mill. passuum : a proximo vero Syriæ litore, CCIII millibus, et a Damasco viginti septem propius.

26. Infra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, dictæque jam Hierapolis, ac Berœa, et Chalcis. Ultra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Emesa : item Elatium, dimidio propior Petræ, quam Damascus. A Sura autem proxime est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem navigatio, totidemque fere Babylonem. Scinditur Euphrates a Zeugmate DLXXXXIV millibus passuum circa vicum Massicen : et parte læva in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alveo Babylonem, quondam Chaldææ caput petit, mediamque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem et ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat, sole obtinente vicesimam partem Cancri : minui incipit in Virgine, et Leone transgresso. In totum vero remeat in vicesima nona parte Virginis.

Ciliciæ : et adjunctæ gentes.

XXII. 27. Sed redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina : Andricus, Pinarus, Lycus : sinus Issicus. Oppidum Issos, inde Alexandria : flumen Chlorus, oppidum Ægæ liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ : oppida, Mallos, Magarsos, et intus Tarsos. Campi Aleii : oppida Cassipolis, Mopsos liberum, Pyramo impositum : Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes : Saros, Cydnus Tarsum liberam urbem procul a mari secans : regio Celenderitis cum oppido. Locus Nympheum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis : Adana, Cibyra, Pinara, Pedalie, Ale, Selinus, Arsinoe, Iotape, Doron. Juxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum, et portus, et specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon. Oppida : Holmoe, Myle. Promontorium et oppidum Veneris, a quo proxime Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Cæsarea : Augusta, Castabala, Epiphania, quæ antea Œniandos, Eleusa, Iconium : Seleucia supra amnem Calycadnum, Tracheotis cognomine, a mari relata, ubi vocabatur Holmia. Præterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mons Imbarus.

Isauricæ et Homonadum.

XXIII. Ciliciæ Pamphyliam omnes junxere, neglecta

gente Isaurica. Oppida ejus intus, Isaura, Clibanus, Lalasis: decurrit autem ad mare Anemurii regione supra dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est contermina illi gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cetera castella XLIV inter asperas convalles latent.

Pisidiæ.

XXIV. Insident verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida: Oroanda, Sagalessos.

Lycaoniæ.

XXV. Hos includit Lycaonia in Asiaticam jurisdictionem versa, cum qua conveniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Tyrienses. Datur et tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina est, civitatum XIV urbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniæ celebrantur Thebasa in Tauro: Hyde in confinio Galatiæ atque Cappadociæ. A latere autem ejus super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyæ, quorum Arycanda oppidum.

Pamphyliæ.

XXVI. Pamphylia, ante Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio jungitur. Oppida ejus: Side, et in monte Aspendum, Pletenissum, Perga. Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus: Amnes: Euryme-

don juxta Aspendum fluens : Catarractes, juxta quem Lyrnessus et Olbia, ultimaque ejus oræ Phaselis.

Tauri montis.

XXVII. Junctum ei mare Lycium est, gensque Lycia, unde vastum sinum Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio disterminat. Immensus ipse, et innumerarum gentium arbiter, dextro latere septentrionalis, ubi primum ab Indico mari exsurgit, lævo meridianus, et ad occasum tendens : mediamque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit ergo a septentrione : flexusque immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium et Hyrcanium, contraque Mæoticum lacum. Torquetur itaque collisus inter hæc claustra, et tamen victor, flexuosus evadit usque ad cognata Riphæorum montium juga, numerosis nominibus et novis, quacumque incedit, insignis : Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, Paryadres, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus : atque ubi se quoque exsuperat, Caucasus : ubi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterumque Taurus : etiam ubi dehiscit, seque populis aperit, portarum tamen nomine unitatem sibi vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quin etiam confractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc et illinc implet : a dextra Hyrcanius, Caspius :

a læva Paryades, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In universum vero Græce Ceraunius.

Lyciæ.

XXVIII. In Lycia igitur, a promontorio ejus oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæstium civitas, et ipsa sæpe flagrantibus jugis : Oppidum Olympus ibi fuit : nunc sunt montana, Gagæ, Corydalla, Rhodiopolis. Juxta mare, Limyra cum amne, in quem Arycandus influit : et mons Massycites : Andriaca civitas, Myra. Oppida : Apyre, et Antiphellos, quæ quondam Habessus : atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemque Xanthus a mari XV M passuum, flumenque eodem nomine. Deinde Patara, quæ prius Sataros : et in monte, Sidyma. Promontorium Cragus. Ultra, par sinus priori : ibi Pinara, et quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam LXX oppida habuit, nunc XXXVI habet. Ex his celeberrima, præter supra dicta, Canas, Candyba, ubi laudatur Œnium nemus, Podalia, Choma præfluente Adesa : Cyaneæ, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cujus tres urbes Œnoanda, Balbura, Bubon. A Telmesso Asiaticum mare, sive Carpathium, et quæ proprie vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa divisit. Unam inclusit ab oriente Phrygia et Lycaonia, ab occidente Ægæo mari, a meridie Ægyptio, a septemtrione Paphlagonia. Hujus longitudinem CCCCLXX mill. passuum, latitudinem CCCXX mill. fecit. Alteram determinavit ab oriente, Armenia

minore : ab occidente, Phrygia, Lycaonia, Pamphylia : a septemtrione, provincia Pontica : a meridie, mari Pamphylio : longam DLXXV mill. passuum, latam CCCXXV mill.

Cariæ.

XXIX. In proxima ora Caria est, mox Ionia : ultra eam Æolis. Caria mediæ Doridi circumfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida : Dædala, Crya fugitivorum. Flumen Axon, oppidum Calynda.

28. Amnis Indus in Cibyratarum jugis ortus, recipit LX perennes fluvios, torrentes vero amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, a quo Rhodus insula XX M. Locus Loryma. Oppida : Tisanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa et Stadia appellata. Ab ea Doris incipit.

Sed prius terga, et mediterraneas jurisdictiones indicasse conveniat. Una appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conveniunt eo XXV civitates, celeberrima urbe Laodicea.

29. Imposita est Lyco flumini, latera adluentibus Asopo et Capro, appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conventu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conventus

a Synnada accipit nomen. Conveniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylæi, Midæi, Julienses, et reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiam vadit, ante appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circumfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus, ac paulo mox conditus, ubi certavit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis : ita vocatur convallis decem mill. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conventu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix.

Doridis in sinu, Leucopolis, Hamaxitos, Elæus, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaium, Eutane, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt a Magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum et Iasium. Inde Myndos, et ubi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, Caryanda, Termera libera, Bargyla, et a quo sinus Iasius, oppidum Iasus.

Caria interiorum nominum fama prænitet : quippe ibi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos et Cranaos oppida : nunc eam circumfluunt Mæander, et Orsinus. Fuit in eo tractu et Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini adposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum, et Orthosia : Berecynthius tractus, Nysa : Trallis, eadem Euanthia, et Seleucia, et Antiochia dicta. Adluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon.

Alabanda libera, quæ conventum eum cognominavit: Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Orthronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa adposita fluvio Harpaso, quo et Trallicon quum fuit, adluebatur.

* Lydiæ *.

XXX. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu solis vicina, ad septemtrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia ante appellata. Celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui antea Timolus appellabatur, vitibus consitus, et ex eo profluente Pactolo, eodemque Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: a Mæoniis civitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygæo. Sardiana nunc appellatur ea jurisdictio. Conveniuntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Philadelpheni, et ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini adpositi Mæonii, Tripolitani: iidem et Antoniopolitæ Mæandro adluuntur: Apollonoshieritæ, Mesotimolitæ, et alii ignobiles.

Ioniæ.

XXXI. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium et oppidum, oraculum Bran-

chidarum appellatum, nunc Didymæi Apollinis, a litore stadiis viginti. Et inde centum octoginta, Miletus Ioniæ caput, Lelegeis ante, et Pityusa, et Anactoria nominata, super nonaginta urbium per cuncta maria genitrix : nec fraudanda cive Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus e lacu in monte Aulocrene, plurimisque adfusus oppidis, et repletus fluminibus crebris, ita sinuosus flexibus, ut sæpe credatur reverti : Apamenam primum pervagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargyleticos campos : postremo Cariam placidus, omnesque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum a Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis ejus cognominis : Carica, Myus, quod primo condidisse Iones narrantur, Athenis profecti : Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, et ideo Panionia appellata. Juxta a fugitivis conditum (uti nomen indicio est) Phygela fuit, et Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, a Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso xv mill. passuum : Trallibus eo amplius III mill. Antea Thessaloce et Androlitia nominata : et litori adposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus et Thyatira adluitur Lyco, Pelopia aliquando, et Euhippa cognominata.

In ora autem Manteium, Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus : Alopes, quum pugnatum apud Trojam est, mox Ortygia, et Morges vocata est, et Smyrna cognomine Trachea, et Samornion,

et Ptelea. Adtollitur monte Pione, adluitur Caystro in Cilbianis jugis orto, multosque amnes deferente, et stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, qua terras propagat, mediisque jam campis Syrien insulam adjecit. Fons in urbe Callipia, et templum Dianæ complexi e diversis regionibus duo Selenuntes. Ab Epheso Manteium aliud Colophoniorum, et intus ipsa Colophon, Haleso adfluente. Inde Apollinis Clarii fanum, Lebedos : fuit et Notium oppidum. Promontorium Coryceon, mons Mimas CL mill. pass. excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco Magnus Alexander intercidi planitiem eam jusserat VII mill. D pass. longitudine, ut duos sinus jungeret, Erythrasque cum Mimante circumfunderet. Juxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion : nunc est Aleon fluvius, Corynæum Mimantis promontorium, Clazomenæ, Parthenie, et Hippi, Chytrophoria appellatæ quum insulæ essent : Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnus et Hermesia, et Sipylum, quod ante Tantalis vocabatur, caput Mæoniæ, ubi nunc est stagnum Sale : obiit et Archæopolis substituta Sipylo, et inde illi Colpe, et huic Lebade.

Regredientibus inde abest XII mill. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens, non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu fere explicant se, Mastusia a tergo Smyrnæ, et Termetis, Olympi radicibus junctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus campos facit,

et nomini suo adoptat. Oritur juxta Doryleum Phrygiæ civitatem, multosque colligit fluvios inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, a Caria eam disterminat : Hyllum, et Cryon, et ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore ejus oppidum Temnos : nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio, quod insula fuit, finisque Ioniæ Phocæa.

Smyrnæum conventum magna pars Æoliæ, quæ mox dicetur, frequentat : præterque, Macedones Hyrcani cognominati, et Magnetes a Sipylo. Ephesum vero alterum lumen Asiæ, remotiores conveniunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cilbiani inferiores et superiores, Mysomacedones, Mastaurenses, Briullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

Æolidis.

XXXII. 30. Æolis proxima est, quondam Mysia appellata, et quæ Hellesponto adjacet Troas. Ibi a Phocæa, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa : sunt Cyme, Myrina, quæ Sebastopolim se vocat : intus Ægæ, Attalia, Posidea, Neontichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, et civitas ab eo cognominata. Fuit et Grynia, nunc tantum portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elæa, et ex Mysia veniens Caïcus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidere Canæ, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cylla, Cocylium, Thebe, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, Gergithos, Neandros : nunc est Perperene civitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum : amnes, Grylios, Ollius.

Regio Aphrodisias, quæ antea Politice Orgas. Regio Scepsis. Flumen Evenum, cujus in ripis intercidere Lyrnessos, et Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominavit et conventum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina : Astron, Cormalos, Eryannos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodemque nomine oppidum. Rursus in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris : et Assos, eadem Apollonia. Fuit et Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Æolida et Troada. Fuit et Polymedia civitas, et Chrysa, et Larissa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit. Deportant Adramytteum negotia, Apolloniatæ a Rhyndaco amne, Erezii, Miletopolitæ, Pœmaneni, Macedones Asculacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices Mandacadeni : in Mysia Abrettini, et Hellespontii appellati, et alii ignobiles.

Troadis, et adjunctæ gentes.

XXXIII. Troadis primus locus Hamaxitus : dein Cebrenia : ipsaque Troas, Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia romana. Oppidum Nee. Scamander amnis navigabilis, et in promontorio quondam Sigeum oppidum. Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoenti junctus : stagnumque prius faciens Palæscamander. Ceteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius vestigia non habent. Granicus diverso tractu in Propontida fluit. Est tamen et nunc Scamandria civitas parva, ac M D passibus remotum a portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas.

Extra sinum sunt Rhœtea litora, Rhœteo, et Dardanio, et Arisbe, oppidis habitata. Fuit et Achilleon, oppidum juxta tumulum Achillis conditum a Mitylenæis, et mox Atheniensibus, ubi classis ejus steterat in Sigeo. Fuit et Æantium, a Rhodiis conditum in altero cornu, Ajace ibi sepulto, xxx stad. intervallo a Sigeo, et ipsa statione classis suæ. Supra Æolida, et partem Troadis, in mediterraneo est, quæ vocatur Teuthrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caïcus amnis jam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam quum totum Mysia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera, Cale, Stabulum, Conisium, Tegium, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxyopum, Lygdamum, Apollonia, longeque clarissimum Asiæ Pergamum, quod intermeat Selinus, præfluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elæa, quam in litore diximus. Pergamena vocatur ejus tractus jurisdictio. Ad eam conveniunt, Thyatireni, Mygdones, Mossyni, Bregmeni, Hieracometæ, Perpereni, Tyareni, Hierolophienses, Hermocapelitæ, Attalenses, Pantaenses, Apollonidienses, aliæque inhonoræ civitates. A Rhœteo Dardanium oppidum parvum abest stadia LXX. Inde XVIII M promontorium Trapeza, unde primum concitat se Hellespontus. Ex Asia interiisse gentes tradit Eratosthenes, Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Trepsedorum. Isidorus Arimos : et Capretas, ubi sit Apamia condita a Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dameam vocatam.

Insularum ante Asiam CCXII.

XXXIV. 31. Insularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Menelai gubernatore (ut ferunt) dicta. Altera juncta ponte Alexandriæ, colonia Cæsaris dictatoris, Pharus : quondam diei navigatione distans ab Ægypto : nunc e turri nocturnis ignibus cursum navium regens. Namque fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alveis mari, Stegano, Posideo, Tauro.

In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua objectam belluæ Andromedam ferunt : et jam dicta Arados, inter quam et continentem, quinquaginta cubita alto mari (ut auctor est Mucianus), e fonte dulcis aqua tubo coriis facto, usque a vado trahitur.

Cypri.

XXXV. Pamphylium mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasumque Ciliciæ, ac Syriæ objectam, quondam IX regnorum sedem. Hujus circuitum Timosthenes CCCCXXVIII M D prodidit. Isidorus CCCLXXV M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum et Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus CLXII D. Timosthenes CC. Vocatam ante Acamantida, Philonides : Cerastin Xenagoras, et Aspeliam, et Amathusiam, et Macariam : Astynomus Crypton, et Coliniam. Oppida in ea XV. Nea Paphos, Palæpaphos, Curias, Citium, Corineum,

Salamis, Amathus, Lapethos, Solæ: Tamaseus, Epidarum, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgi. Fuere et ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta M passuum. Mare, quod prætenditur, vocant Aulona Cilicium. In eodem situ Eleusa insula est: et quatuor, ante promontorium ex adverso Syriæ, Clides: rursusque ab altero capite Stiria. Contra Neam Paphum Hierocepia. Contra Salamina, Salaminiæ.

In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cypriæ tres steriles, et Dionysia, prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ navigantibus Chelidoniæ totidem. Ab iis cum oppido Leucolla, Pactyæ: Lasia, Nymphais, Macris, Megista, cujus civitas interiit. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora VIII mill. passuum, Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, et contra Sidyma Antiochi, Glaucumque versus amnem Lagusa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis: et in qua oppidum interiit, Telandria: proximaque Cauno Rhodussa.

Rhodi.

XXXVI. Sed pulcherrima et libera Rhodos, circuitu CXXV mill. passuum: aut si potius Isidoro credimus, CIII. Habitata urbibus, Lindo, Camiro, Ialyso, nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Ægypti DLXXVIII millibus, ut Isidorus tradit, ut Eratosthenes, CCCCLXIX millibus, ut Mucianus D, a Cypro CLXVI. Vocitata est an-

tea Ophiusa, Asteria, Æthræa, Trinacria, Corymbia, Pœeessa, Atabyria ab rege : deinde Macaria, et Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit : Casos, Achne olim : Nisyros distans ab Gnido XII mill. D. Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumque Syme. Cingitur XXXVII mill. D. Portus benigne præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Steganos, Cordylusa, Diabetæ IV. Hymos, Chalce cum oppido, Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne : et a Gnido, Cisserussa, Therionarce : Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero : et in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariæ ora, quæ vocantur Argiæ, numero viginti, et Hyetussa, Lepsia, Leros.

Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill. passuum distans, circuitu centum : ut plures existimant, Merope vocata : Cea, ut Staphylus : Meropis, ut Dionysius : dein Nymphea. Mons ibi Prion : et Nisyron abruptam illi putant, quæ Porphyris antea dicta est. Hinc Caryanda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsa, Æmyndus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano : paulumque a continente distans, quæ vocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis a rege Alexandro.

Sami.

XXXVII. Ioniæ ora Tragias, et Corseas habet, et Icaron, de qua dictum est : Laden, quæ prius Late

vocabatur : atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas : Mycalæ, Trogilias tres : Psilon, Argennon, Sandalion : Samon liberam, circuitu LXXXVII mill. D pass., aut, ut Isidorus, centum mill. pass. Partheniam primum appellatam Aristoteles tradit : postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adjicit Melamphyllum, dein Cyparissiam : alii Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea, Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes : Gigartho, Leucothea. Mons Cercetius. Adjacent insulæ, Rhypara, Nymphea, Achillea.

Chii.

XXXVIII. Par claritate ab ea distat XCIV M passuum, cum oppido Chios libera, quam Æthaliam Ephorus prisco nomine appellat : Metrodorus et Cleobulus Chiam, a Chione nympha : aliqui a nive : et Macrin, et Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu CXXV mill. passuum colligit, ut veteres tradidere : Isidorus IX millia adjicit. Posita est inter Samum et Lesbum, ex adverso maxime Erythrarum.

Finitimæ sunt, Thallusa, quam alii Daphnusam scribunt : Œnussa, Elaphitis, Euryanassa, Arginusa cum oppido. Jam hæ circa Ephesum, et quæ Pisistrati vocantur : Anthinæ, Myonesos, Diarrheusa. In utraque oppida intercidere. Poroselene cum oppido : Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, et Rhesperia, Procusæ, Bolbulæ, Phannæ, Priapos, Syce, Melane, Ænare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anhydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirrheusa, multæque ignobiles.

Clara vero in alto Teos cum oppido, a Chio LXXI mill. D pass. tantumdem ab Erythris.

Juxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonesos, Megale. Ante Troada, Ascaniæ, Plateæ tres. Dein Lamiæ, Plitaniæ duæ, Plate, Scopelos, Getone, Arthedon, Cœlæ, Lagussæ, Didymæ.

Lesbi.

XXXIX. Clarissima autem Lesbos, a Chio LXV mill. passuum. Himerte et Lasia, Pelasgia, Ægira, Æthiope, Macaria appellata fuit, novem oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subversa. Antissam Methymna traxit in seipsam : novem urbibus Asiæ in XXXVII mill. passuum vicina. Et Agamede obiit, et Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, et libera Mitylene, annis M D potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus, CLXVIII mill. passuum : ut veteres, CXCV mill. Montes habet Lepethymum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest VII M D passuum. Insulæ adpositæ, Sandaleon : Leucæ quinque. Ex iis Cydonea, cum fonte calido. Argenussæ ab Æge IV mill. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontum adversa Sigeo litori adjacet Tenedus, Leucophrys dicta, et Phœnice, et Lyrnessos. Abest a Lesbo LVI mill. passuum, a Sigeo XII M D.

Hellespontus, et Mysia.

XL. 32. Impetum deinde sumit Hellespontus, et

mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellavimus Trapezam : ab eo decem mill. passuum, Abydum oppidum, ubi angustiæ septem stadiorum. Deinde Percote oppidum : et Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellavit. Oppidum Priapos, amnis Æsepus : Zelia. Propontis : ita appellatur, ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit. Ultra insula, quam continenti junxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, ante vocitatum Arctonnesos, et Dolionis, et Dindymis, cujus a vertice mons Dindymus. Mox oppida : Placia, Ariace, Scylace, quorum a tergo mons Olympus, Mysius dictus : civitas Olympena. Amnes : Horisius, et Rhyndacus, ante Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia juxta Miletopolim : recipit Maceston, et plerosque alios, Asiam Bithyniamque disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande, et Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Urbs fuit immensa Attusa nomine : nunc sunt XII civitates, inter quas Gordiucome, quæ Juliopolis vocatur, et in ora Dascylos. Deinde flumen Gelbes : et intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte : sicut Apamea, quæ nunc Myrlea Colophoniorum : flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, et Mysiæ initium. Postea sinus, in quo flumen Ascanium : oppidum Bryllion : amnes, Hylas, et Cios, cum oppido ejusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, a Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phry-

giæ vocabatur. Quapropter non alibi aptius de ea dicatur.

Phrygia.

XLI. Phrygia Troadi superjecta, populisque a promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, septentrionali sui parte Galatiæ contermina : meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæque : ab oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter jam dicta, Ancyra, Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotyaion, Ceranæ, Conium, Midaion. Sunt auctores, transisse ex Europa Mysos, et Brygas, et Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni.

Galatia, et adjunctæ gentes.

XLII. Simul dicendum videtur et de Galatia, quæ superposita, agros majori ex parte Phrygiæ tenet, caputque quondam ejus Gordium. Qui partem eam insedere Gallorum, Tolistobogi, et Voturi, et Ambitui vocantur : qui Mæoniæ et Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia, a septentrione et solis ortu, cujus uberrimam partem occupavere Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi vero ac tetrarchiæ omnes, numero cxcv. Oppida : Tectosagum, Ancyra : Trocmorum, Tavium : Tolistobogorum, Pesinus. Præter hos celebres, Attalenses, Arasenses, Comenses, Dioshieronitæ, Lystreni, Neapolitani, Œandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Tebaseni. Attingit Galatia et Pamphyliæ Cabaliam : et

Milyas, qui circa Barin sunt, et Cyllanticum, et Oroandicum Pisidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina sunt in ea præter jam dicta, Sangarium et Gallus, a quo nomen traxere Matris deum sacerdotes.

Bithynia.

XLIII. Nunc reliqua in ora, a Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita : inde Nicæam XXV millia passuum interveniente Ascanio lacu. Deinde Nicæa in ultimo Ascanio sinu, quæ prius Olbia, et Prusa item altera sub Hypio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Æsius, Bryazon, Plataneus, Areus, Æsyros, Gendos, qui et Chrysorrhoas. Promontorium, in quo Megarice oppidum fuit. Unde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit et Astacum, unde et ex eo Astacenus idem sinus. Fuit et Libyssa oppidum, ubi nunc Annibalis tantum tumulus. Est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus, a Nicomedia XXXVII M D. Rursusque coeuntibus terris angustiæ pertinentes usque ad Bosporum Thracium. In iis Calchedon libera, a Nicomedia LXII D. Procerastis antea dicta, dein Colpusa : postea Cæcorum oppidum, quod locum eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Ceterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Juliopolitæ, Bithynion. Flumina : Syrium, Lapsias, Pharmacias, Alces, Crynis, Lilæus,

Scopius, Hieras, qui Bithyniam et Galatiam disterminat. Ultra Calchedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, a qua nomen etiamnum sinus retinet : in quo portus Amyci : deinde Naulochum promontorium : Estiæ templum Neptuni. Bosporus D passuum intervallo Asiam Europæ iterum auferens, abest a Calchedone XII mill. D passuum. Inde fauces primæ VIII mill. DCCL pass. ubi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est, populorumque CCLXXXII qui ad eum locum a sinu Lyciæ numerantur. Spatium Hellesponti et Propontidis ad Bosporum Thracium esse CCXXXIX mill. passuum diximus. A Calchedone Sigeum Isidorus CCCXXII M D passuum tradit.

* Insulæ in Propontide. *

XLIV. Insulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonesus, unde Cyzicenum marmor : eadem Neuris et Proconesus dicta. Sequuntur Ophiusa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido, Delphacia, Polydora. Artacæon cum oppido. Est et contra Nicomediam Demonesos. Item ultra Heracleam adversa Bithyniæ Thynias, quam barbari Bithyniam vocant. Est et Antiochia : et contra fauces Rhyndaci Besbicos decem et octo mill. circuitu. Est et Elæa, et duæ Rhodussæ, Erebinthodes, Megale, Chalcitis, Pityodes.

